

2021. | május

No 84

MAGYAR KRÓNIKA

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

1290 Ft

Erdők erdője

Hiteles életutak
az Öreg-Bakonyban

Az engedelmesség szabadsága

Beszélgetés Baán Izsák
bencés szerzetessel

Leíratlan zsoltárok

Rajzaival is nyomot hagyott
Huszárik Zoltán

MAGYAR
KRÓNKA

Hóra

Minden addig tart, míg nem szól a harang. Legyen az egy jó beszélgetés, egy könyv, egy örömet és teljes befeledkezést adó munka a kertben. A szerzetesek abbahagyják a levendulagyomlálást, a favágást, befejezik a gondolatot, amit a beszélgetésben szöttek, hogy fekete csuhában időben bevonuljanak hórára a templomba. Csönd van. Minden megáll. S a testvérek az oltár két oldalán két kórusban felváltva éneklük a zsoltárokat. Hitük szerint e szigorú napirend, az embernek a dolgoktól való teljes szabadsága teszi lehetővé az Isten munkáját – az opus Deit – életükben és a világban.

Álljon meg minden! – ezt kívánjuk olykor, ha úgy érezzük, a körülötünk történő események árama mintha elsodorna, s nem bírunk lépést tartani vele. De itt, a zsoltárdallamok között a megállás most mást jelent. Elengedni a hórára mindent, s hagyni, hogy amit elkezdünk, beérjen, emlékeztetve magunkat arra, hogy amit építünk, nem a miénk. „Privát az, amitől megfosztjuk a közösséget, ami csak a miénk” – magyarázza a bakonybéli monostor előljárója. S szavai nyomán nyilvánvaló, hogy amit odaadunk, az a lényeg. Egy hónapok óta készülő hegedű, amelynek hangját a készítője talán soha nem is fogja hallani. Egy ház, amelyben az építője soha nem lakhatott, ám ma unokái kacagása tölti be. Amit nem magunknak építünk, az él túl minket.

A templom csendjében mintha ott maradtak volna az első szerzetesek imái. Az ősi zsoltárokat mindennap rendre pontosan ugyanúgy éneklük ma is a háromszáz évvel ezelőtt épült barokk templomban. Ablakom mellett háromszáz éves somfa virágzik. S iszom a bort annak a szőlőbirtoknak a gyümölcséből, amelyet Gizella királyné adományozott a bakonybéli monostornak. „Ora et labora!” Néhány napot eltöltve a bencéseknél munka és ima ritmusában, a laudes, a napközi imaóra, a vesperás és a kompletórium között eltűnődöm: a harangszó a végét jelenti valaminek, vagy akkor kezdődik valami, ami fontosabb annál, amit addig végeztem.

Tábori Kálmán

Hívószó ANYASÁG

10

—

Lackfi János
MAGADAT ADTAD

12

—

Orbán-Horváth Éva
mentálhigiénés szakember
MEGNÝILNI A VÁRAKOZÁSRA

14

—

Borszékiné Cserhádi Erika,
az Érintettek Egyesület elnöke
A MEGOSZTOTT REMÉNY

16

—

Baráti Kristóf hegedűművész
A JELENLÉT EREJE

18

—

A HÓNAP EMBERE
Nagy Anna,
az Egyszülős Központ vezetője

20

—

MARI TÖRTÉNETE
Bencsik Gábor tárcája

A hely szelleme ERDŐK ERDŐJE

24

A HEGY FANTÁZIÁJA

Kirándulás tereken és korokon át a Bakonyi Bakancsossal, a hegység útjainak és történeteinek legnagyobb ismerőjével

28

SZÜNTELEN JELENLÉT

A bakonybéli Benedek-rendi Szent Maurícius-monostor hófehér falai között ma hét szerzetes éli az „Ora et labora” jelmondat szerint az életét.

34

ARANYKALITKÁBÓL ZÖLD ERDŐBE

Az Ink Letterpress tulajdonosai közel egy éve döntöttek úgy, hogy életük és különleges technikát alkalmazó nyomdájuk új színtere Bakonyszentlászló lesz.

42

KÍVÜL A VILÁG HÁLÓJÁN

Indiánjátékról, sivatagi atyákról és „élőcsatorna-tisztításról” – bakonybéli találkozás Cseh Andrással

48

A TERMÉSZET HANGJA

Sümegei Elemér lókúti hegedűkészítő-mester mindennapjait áthatja a Bakony.

56

A BAKONY VARÁZSLÓJA

Nyulász Péter kiskamaszoknak szánt Helka-trilógiájának hatására sokan felkerekedtek, hogy a valóságban is végigjárják a benne szereplő varázslatos helyszíneket.

Műhely

64

—
MISERUHA A SÍRBÓL

A jáki templom rekonstrukciójához kapcsolódó feltárás során egy több mint ötszáz éves kazula is előkerült.

68

—
LEÍRATLAN ZSOLTÁROK

Kilencven éve született a magyar és egyetemes filmművészet sajátos hangvételű alkotója, Huszárik Zoltán.

76

—
ELSÜLLYEDT PLAKÁTVILÁG

Faragó Géza kimagasló alakja volt a századforduló és az azt követő két évtized plakátművészetének.

83

—
NINCS ÚJ A NAP ALATT

Bene Zoltán könyve nem csupán egy 14. században játszódó történelmi vagy kalandregény, hanem a cselekménnyel párhuzamosan végigvitt filozófiai kérdésfelvetés-sorozat is.

84

—
SZÓRÁD LŐRINCNEK AVIGNONBA MENET ÚTJÁT ÁLLJÁK AZ ÚTONÁLLÓK

Részlet Bene Zoltán Isten, itélet című regényéből

86

—
TÖRIK – EL, ÖSSZE, LE

László Noémi Műrepülés című kötetének szövegei megvilágítják: a költő egyszerre lakozik a hétköznapi prózaiságában és az irodalom nyelvi szférájában.

87

—
**László Noémi
ÉJFÉLI CSEND**

88

—
KI A SZÍNHÁZI KOMFORTZÓNÁBÓL!

Szabó K. István rendezővel pályakezdéséről, a formák kiüresedéséről, a túlélő nőkről és a magyar színház bátorságáról beszélgettünk.

92

—
EGY FÖLÖSLEGES, SÚLYOS TÁRGY

Hevesi András, a sztereotipikus lipótvárosi író életműve alapvetés abban a képzeletbeli kánonban, amelyben a modern élet axiómái jegyeztetnek fel.

98

—
PESTI MOZIK TITKAI

A főváros valaha legendás mozikultúrával büszkélkedhetett: minden filmszínháznak sajátos világa, hangulata és közönsége volt.

120

Anziks

106

—
MILLENNIUMI MAGYAR CSALÓDÁS

Az 1896-os év fontos presztizsberuházása volt a Vaskapu, az átadóünnepség fogadtatása azonban felfedte a dualizmus kori közvélemény megosztottságát.

110

—
AKI SZEMBESZÁLLT EICHMANN-NAL

Vasdényey István, a kistarcsai tábor parancsnoka a legnagyobb hősök közé tartozik: a vészorszak alatt rengeteg embert mentett meg a pusztulástól.

114

—
GÁZLÓ

*Ide más tekintet kell
Györfly Ákos tárcája*

116

—
BELSŐ TÁJAK

*Reggel a fonódó villamoson
Bencsik Gábor tárcája*

118

—
FOTÓTÁR

*Orson Welles Magyarországon
Az amerikai színész-rendező 1967-ben egy nap után távozott egy budapesti filmforgatásról.*

Életút

120

—
AZ ÚT NEM ELŐTTÜNK,
MÖGÖTTÜNK VAN

Távol élni a világtól, csendben, intenzív közösségi életben, a szellemi és fizikai munka, valamint az imádság egyensúlyában – nagyinterjú Baán Izsákkal, a bakonybéli Szent Maurícius-monostor perjelével.

Útravaló

130

—
Antonio Machado verse Baán Izsák OSB fordításában

HÍVÓSZÓ ANYASÁG

Médiummá oldódni a teremtésben –
karmikus kaland egy életen át.
Az anyaság a horizontális létben
a világ legnehezebb állása.
Azon a bizonyos, ég felé törő
Weöres Sándor-i létrán állva
pedig Istennel kötött szövetség
egy megismételhetetlen ajándék
kibontakoztatására.

Szóveg: Klementisz Réka
Fotó: Muray Gábor

Lackfi János

Magadat adtad

Fotó: Földházi Árpád

Törékeny lány, ijedt szemöldökű, libegő léptű, félhosszú hajú, szíjon harangozó táskájú. Tizenhét évesen anya volt, bár nem tudott róla. Nem mintha titokban máris megsokasodott volna benne az élet, dehogy! Két év múlva lett csak várandós, addig romantikus sétákat tettünk villamosínek mentén, suhogó, derékmagas fű közt, beleakadva itt is, ott is a városképbe. Duna irtatlan vízbálnái, kapaszkodtunk buszon-villamoson egymás karjába, tekintetébe.

Ki voltunk? Senki, bárki... Lesz egyszer saját zugunk, néven nevezhető négyzetméterünk, gázóránk, vízóránk, villanyóránk? Aligha hittük. Összeesküvő, titkos ügynök minden szerelmes, létfontosságú küldetésben tevékenykedik, melyre a buta világ ügyet se vet.

Az a lány évmilliók óta terhes volt, csak nem tudott róla, az idő alagútjában csupasz testek pörögtek mifelénk, kezükben-lábukban ezer mozdulat, futás, csimpaszkodás, birkózás, kézműveskedés, furulyabillegetés, zongorázás, lókantár-markolászás, ujjal sem értek a valósághoz.

Ott az összes génkombináció, melyet napvilágra pörgetett a Teremtő: a vásott, a talpraesett, a tűnődő, a vezér, a gombfóbiás, a lábujjaktól irtózó, a kávéívó, a sminkekért lelkesedő, a táncos lábú, a nyomtatott áramkörökben zizegő, a színpadra termett, a könyvtárak bűvára. Némelyik ma már apa, anya, így pörögnek tovább a testek a visszhangos időalagútban.

A lány, akinek eszement álmaimmal tömtem a fejét, mindent meg akartam fejteni a világban, történelmet, művészetet, mások életét, strangot, gangot, strandot, fregolikát, postásokat, parfümmintákat meg síncsiszolókat, tetszhalottakat meg tetszélőket.

Beálltunk az esküvőbe, mint a tornász a tízpontos gyakorlatba, teli talppal és lélekkel, a templomba eljött az egész egyetem, lássa, ez a két örült tizennyolc-húsz évesen életrehalálra, örök életre...

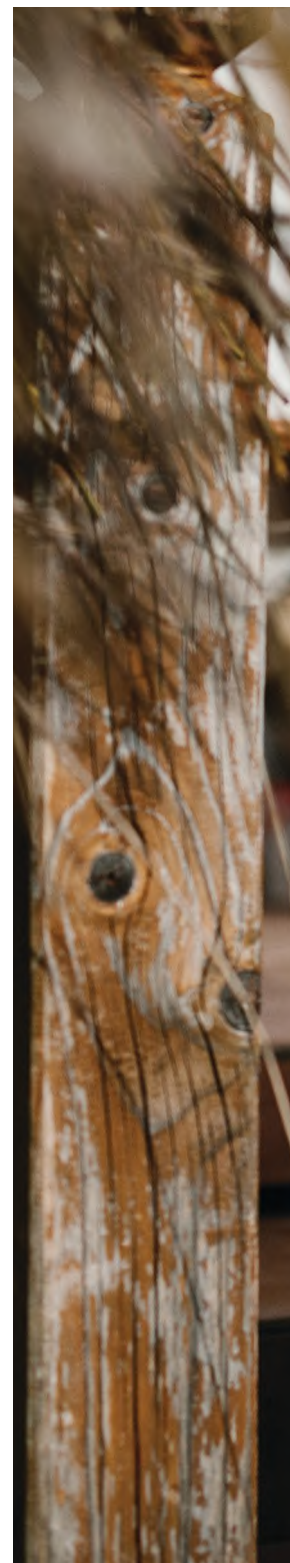
Suhognak az időben lakásaink, cipelünk bútort, ruhával teli zsákokat, cókókkal teli papírdobozokat. Sosincs pénzünk, kérdőíveket értékelünk, takarítjuk a lépcsőházat, cselgáncsedzéseket tartok, spórolunk a családi pótlékkal, az az asszony semmiből főz csodákat. Mindig lehullanak a mennyei segélycsomagok, és továbbléphetünk.

Gömbölyödő pocokok kosárlabdái, elsőtől hatodikig, hó hull, eső susog, szél nyargal, hőség füled, fogy a lélegzet, vizesedik a boka, nézd, hogy forgolódik, ökle, hegyes kis könyöke, dűnnyögj, dúdolj neki, mesélj, baba, milyen odabenn, mesélünk, milyen idekinn. Két kicsi lény, fiúcska meg lányocska visszafordult az időalagútban, mégis itt vannak velünk, angyalpofik, mindenbe beleütik az orrukat.

Járkálók a szülőszobán, karomban egy kicsi pocok, ott fekszik verejtékes, gyönyörű arcal, kimerülten az asszony, aki testéből gömbölygette, húsával öltöztette, vérével táplálta, csontjából gyúrta csontját. Kemence, életkenyerek kisütője. Bárka, melyben Isten kincse ringatózik, hogy partra rakodják. Trónszék, rajta királyi élet kuporog.

Nem kímélte magát, fájdalmát adta, vérét adta, ontja az életet, felnőnek, távolodnak, stílusuk van, szokásaik, párjuk, örömeik, fájdalmaik, néha visszaintegetnek.

Magadat adtad értük!

Lackfi János író, költő, műfordító,
tűzoltó, katona, vadakat terelő juhász

Orbán-Horváth Éva

Megnyílni a várakozásra

Orbán-Horváth Éva hittanár, mentálhigiénés szakember, pszichodramatista, a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézetének oktatója, gyermekre vágó párok segítője

Szöveg: **Weisz Teodóra**
Fotó: **Földházi Árpád**

VÁRNI A GYEREKRE, AKI NEM ÉRKEZIK MEG, NEHÉZ PRÓBA. HOGYAN ÉLTE MEG A HOSSZÚ VÁRAKOZÁST?

Leginkább a hullámvasúthoz tudnám hasonlítani: időnként nagyon mélyre jutottam, elvesztettem minden hitemet, dühös voltam és tehetetlen. És voltak magasságok is, amelyek a reményről szóltak. Teltek a hónapok, és reménykedtem, hogy most hátha, és közben meg háritottam is magamtól: á, biztos nem... Talán a legnehezebb a magunkra maradottság és az, hogy ehhez az állapothoz társul egyfajta szegény. A hónapok éveknél tünnek, és aztán tényleg évek voltak már mögöttünk. Egészségi akadályt nem találtak nálunk. Egy babát elvesztettünk, a hetedik évben lettem ismét várandós, és most már ötéves a kisfiunk, Miksa.

MI VOLT A FORDULÓPONT?

Mielőtt Miksa megérkezett, már nagyon sok önismereti munkán voltam túl, és tudok is persze állomásokat mondani a fejlődésemben, de nem volt meghatározható, rajtam, rajtunk múló pont. Milyen könnyű is lenne! Milyen sok párnak lehetne segíteni azzal, hogy ha azt mondhatnám: nézzétek, mi ezt csináltuk, és bevált.

ALIGHA MEGLEPŐ, HOGY MENTÁLHIGIÉNÉS SZAKEMBERKÉNT MEGSZÜLETETT A MOTIVÁCIÓ, HOGY MEGPRÓBÁLJA TÁMOGATNI AZOKAT, AKIK HASONLÓ ÚTON JÁRNAK.

Tudtam, hogy olyasmit szeretnék csinálni, ami hozzám kötődik, végül eljutottam oda, hogy azok mellé szeretnék állni, akik a babára várakozással küzdenek. Segíteni azoknak a nőknek, férfiaknak, akik már szinte mindent megpróbáltak, elmentek a falig, és mégsem jön a baba. Először pszichodrámban gondolkodtam, egy kolléganőmmel kidolgoztuk a tematikát, de a csoport elegendő jelentkező hiányában nem indult el. Ez nagy szívfájdalmam volt. Valamivel később egy meddőséggel foglalkozó szakorvossal együtt elkezdtem megpróbálni összehangolt segítséget nyújtani a pároknak. Olyan orvossal, aki nemcsak az elvégzendő beavatkozásokra koncentrálna, hanem holisztikusan szemléli az embert.

HOGYAN ZAJLIK A KÖZÖS MUNKA?

A páciensei, akik nyitottak erre, találkoznak velem a kezeléseik előtt. Megkérjük őket, hogy engedjék meg az átjárhatóságot az orvos és közöttem, hogy minél teljesebb képet tudjunk adni róluk. Az orvossal együtt ők döntenek arról, hogy milyen beavatkozás történjen, én pedig a beszélgetések után jelezni tudom nekik, hogy van-e a lelki folyamatokban elakadás vagy fejlesztésre szoruló, megoldandó terület. Ez az orvosnak is támpontot ad, nem csak azt látja, hogy a munkája valamiért sikertelen. Az én további részem a folyamatban a segítő beszélgetések felajánlása, a kísérés. A meddőség súlyos teher, nehéz beszélni róla, sokszor a közvetlen környezet sem tud arról, hogy a párok mi mindenben mennek keresztül. Biztatom őket, hogy ne adják fel, vegyék igénybe a segítséget, hiszen az önismeretnek nincsen mellékhatása. Persze mindnyájan mások vagyunk, és a gyermek érkezése mindig misztérium. Küzdelmes megérteni, elfogadni, hogy nincsen rá hatásunk, hogy megtörténik vagy sem, és közben mégiscsak beengedni az életünkbe annak a lehetőségét, hogy megajándékozottak lehetünk.

Borszékiné Cserhádi Erika

A megosztott remény

Borszékiné Cserhádi Erika jogász, a daganatos, leukémiás és a betegségből gyógyult gyerekek családját segítő Érintettek Egyesület alapító elnöke

Fotó: Muray Gábor

Egyszer olvastam valahol, hogy Isten pedagógiájában a szenvedés különleges helyet foglal el, nem a büntetés egyik formája, hanem a nevelésnek egyik fontos, a megváltásnak pedig egyetlen eszköze. Nem tudom megítélni, hogy igaz-e, ehhez kicsi vagyok. Szívem mélyén úgy gondolom, Istentől nem származhat szenvedés, csak szeretet. Szeretet, amely képes a szenvedést felülmúlni, erőforrássá alakítani.

A világ járja könyörtelen útját, gyakran átgázol rajtunk, tönkreteszi idillinek vélt boldogságunkat. Velünk is ez történt: tíz éve, hogy anyaként szembe kellett néznem azzal, hogy elveszíthetem a gyermekem. Bekerültünk a gyermekonkológia világába. A félelem iszonyatos; idegtépő kiszolgáltatottság, tehetetlenségérzés tartott fogva. Összerogytam, képtelen voltam felfogni a fenyegető valóságot, színdarabnak gondoltam a körülöttem zajló eseményeket. Büntudatot, lelkiismeret-furdalást éreztem, a múltban elkövetett hibákért való büntetést láttam gyermekem betegségében. Időre volt szükségem ahhoz, hogy ez feloldódjon bennem, hogy felismerjem addigi torz világképem, büntető Istenről alkotott képem. Lehet, hogy ez kellett, hogy lássak?

Rájöttem, hogy ha visszamehetnék a szülés pillanatáig, és dönthetnék, hogy az én pici babám betegem vagy egy teljesen más emberke egészségesen érkezzem, én akkor is az én Gyurcimat választanám. Ez a mi sorsunk, ezt az utat kell hogy végigjárjuk, és ez az elfogadás békességgel, végtelen nyugalommal töltött el.

Megtapasztaltam, hogy milyen kicsinyke is tud lenni az ember a fölébe tornyosuló problémák súlya alatt. Mikor a legsötétebbnek láttam az éjszakát, mikor minden reményt feladtam, bátorító közelségbe került Isten, és én rá hagytam. Megtanultam, hogy mikor kétségbeesetten nem látunk semmilyen kiutat, akkor megmenthet minket a szeretet. A szeretet, amely eleven erő, amely fenntart minket a jelenben. És elkezdtem cselekedni, magam újraépíteni, anyának lenni, bohóckodni, szeretni, felfedezni a kedves, szép dolgokat, még a gyermekonkológiai osztályon is, mert bizony még ott is vannak!

Minden pillanatnak külön örültem, amit együtt tölthettünk. Jelentéktelennek tűnő pillanatok mellett hosszan időztem. Csak néztem a kisfiam, és éreztem a végtelen szeretetet... Boldog vagyok, hogy ezt megérezhettem.

A gondok szorításában csak a szenvedést látjuk, és nem vesszük észre a belőle sarjadó jövőbeni jót. Az Érintettek Egyesület valódi együttérzésből született, közösségünk alapja a minket egybeterelelő közös múlt. Az átélt élmények erőforrássá alakultak bennünk, tenni akarásá; egymásra találtunk, és gyógyítóink támogatásával közösen segítjük azokat a sors társakat, akik ezután szembesülnek a betegséggel. Az egyesületben végzett munkán keresztül próbáljuk némiképp meghálálni azt, hogy meggyógyították a gyermekeinket. Az Érintettek az a hely, ahol szív szól szívhez, ahol megosztjuk egymással életünket.

Írtunk már *Bátorságpróba* címmel mesekönyvet a gyermekeknek, tájékoztató *Érintettek könyvét* a szülőknek, szerveztünk véradást, családi kirándulást, gyógyítóinknak díjátadót, festettünk mesefolyosót, ott próbálunk segíteni, ahol tudunk. Végtelenül hálás vagyok, hogy egy kitárt szívű, kemény próbák által edzett, valós reményből táplálkozó, egészséges derűvel megáldott, könnyes-mosolygós, szeretetteljes emberekből álló közösségnek lehetek a tagja. ■

Baráti Kristóf Kossuth- és
Liszt Ferenc-díjas hegedű-
művész

Baráti Kristóf

A jelenlét ereje

Szöveg: Weisz Teodóra

Fotó: Muray Gábor

ANYASÁG. MI AZ ELSŐ MEGFOGALMAZÓDÓ GONDOLAT?

A feltétel nélküli szeretet jut eszembe elsőként. Az édesanyánkhöz fűz mindnyájunkat a legszorosabb, legalapvetőbb kapcsolat, mindjárt utána az édesapa jön. A következő gondolatom már messzebb vezet: határozottan hiszek a hagyományos családmodellben, a gyerek kiegyensúlyozott fejlődéséhez hozzátartozik az anyai és apai jelenlét, amit otthon lát, meghatározza, hogyan tud majd felnőve férfiként, nőként létezni, és a későbbi kapcsolataira is nagy hatással van. Ma erős a zaj a család fogalma körül, de bajnak tartanám, ha nem lehetne kimondani: a minta alapvetően fontos.

HEGEDŰMŰVÉSZ ÉDESANYA, AKI EGYBEN AZ ELSŐ TANÁRA VOLT A VILÁGHÍRŰ HEGEDŰMŰVÉSSZÉ ÉRŐ FIÚNAK. KICSODA Ő, KÁKONYI BORBÁLA?

Elsősorban a pedagógust emelném ki a személyiségéből. Az alapkarakteréből adódik, hogy a kisgyerekekkel nagyon természetesen és fantasztikusan tud bánni. Még ma is tanít, pedig már nyugdíjba mehetett volna, de marasztalják a tanítványai és a zeneiskola vezetése is. Amikor Dél-Amerikában éltünk, a zenekari munkája mellett is mindig tanított. Az egyik első róla őrzött képem, ahogyan a kicsiket tanítja, aztán persze meghatározó pillanat volt, amikor neki köszönhetően én is elkezdtem hegedülni. A kapcsolatunk mindig harmonikus volt, így mindkettőnket megviselt, amikor tizenkét évesen hazaköltöztem Venezuelából, hogy itthon folytassam a tanulmányaimat. Rettenetesen nehéz volt számára az elengedés, de akkor úgy tűnt, a zenei kibontakozásom miatt erre szükség van. A korai elszakadás nyilván nem volt optimális, mégsem okozott törést a kapcsolatunkban.

NÉHÁNY HÓNAPJA ISMÉT EGY ÉDESANYA KÖZELÉBEN ÉL, MEGÉRKEZETT AZ ELSŐ GYERMEK A CSALÁDJUKBA. KÖNNYEN BELETALÁLTAK AZ ÚJ SZEREPEKBE?

Igazán büszke vagyok a feleségemre. Látom, ahogyan anyaként is igyekszik maximálisan teljesíteni. Persze mindketten tudjuk, hogy a tökéletesség ebben az élethelyzetben sem érhető el, de talán a legkoppánósabban most értjük meg, hogy semmi sem kiszámítható egészen, hiába igyekszünk mindent a lehető legjobban előkészíteni. Intenzív tanulási folyamat, ahogyan házaspárként egymásnak a megtanulása is. Megragadott egy gondolat, amit egyszer olvastam: a szüleink példája által válunk mi magunk is szülővé, és amikor az embernek gyermeke születik, újraéli a gyermekkorát, és akár meg is tudja gyógyítani azt, ami akkor kevésbé működött, rendezheti a szüleihez való viszonyát is. Mindketten nagyon vártuk a szülővé válást, és a fárasztóbb pillanatokban is ott bujkál, hogy ezt mérhetetlenül élvezzük és szeretjük.

EGY TAVALYI INTERJÚBAN ÚGY FOGALMAZOTT, SZERETNÉ MAJD ÖSSZHANGBAN TARTANI A MŰVÉSZI ELFOGLALTSÁGÁT ÉS A CSALÁDI ÉLETET. SIKERÜL?

Jó lesz majd, ha végre túl leszünk a járványhelyzeten, viszont a mi életünkben megadja a lehetőséget, hogy folyamatosan jelen legyek a kislányom első hónapjainak megismételhetetlen időszakában. Hogy később mennyit sikerül majd itthon lennem? Ha az ember szeretne a családjával több időt – több minőségi időt – tölteni és esetleg kevesebbet koncertezni, kevesebbet utazni, elhatározás és szervezés kérdése leginkább. Zenészként persze két-három évre előre kell gondolkodnom. Hiszek abban, hogy az összhang megteremthető, és csak rajtunk, rajtam múlik. ■

A HÓNAP EMBERE

Szöveg: **Ferenczi-Bónis Orsolya**
Fotó: **Ficsor Márton**

Nagy Anna

Anyának lenni csodálatos hivatás, a mindennapokkal azonban nem könnyű megbirkózni akkor sem, ha ketten tolják szülőként a család szekerét. Ha pedig egyetlen felnőtt cipel minden felelősséget és terhet, sokszor megoldhatatlannak tűnő helyzetekkel kerül szembe. Az egyszülős családokkal sokáig mégsem foglalkozott senki, így amikor Nagy Anna 2005-ben létrehozta az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítványt, sokan érezhették úgy, hogy végre valaki megérti sajátos élethelyzetüket és az abból fakadó problémákat. Tagadhatatlan, hogy bátorság is kellett ehhez a lépéshez, hiszen voltak, akik nem értették, miért kell erről beszélni, még akkor sem, amikor megtudták, hogy Magyarországon az egyedülálló szülők háromszázezen vannak, és összesen több mint félmillió gyereket nevelnek. Pedig nagyon fontos, hogy a társadalom észrevegye őket, és megértse, mit jelent, amikor valaki nap mint nap egyedül oldja meg a szülőség minden összetett feladatát úgy, hogy csak a saját szervező- és problémamegoldó készségére, erejére támaszkodhat. Ahhoz azonban, hogy végre figyeljenek rájuk, kellett valaki, aki ki mert állni, vállalta a helyzetét, és állította, hogy a problémákra lenniük kell megoldásoknak.

Nagy Anna alig négyéves kislíával maradt egyedül. A kezdeti kétségbeesés és elkeseredés után elkezdte felépíteni új életét. A változás útján elindulva azt vette észre, hogy nemcsak ön maga, hanem mindazok számára is keresi a megoldásokat, akik hasonló élethelyzetben vannak. Hatalmas lendülettel vetette bele magát az önkéntes munkába, és minél jobban belemerült, annál több feladatot talált. Mivel az egyszülős családok legnagyobb problémája nem az anyagi nehézség, hanem az elszigeteltség, megtartó közösséget épített, a hasonló élethelyzet pedig rendkívül erős kötődést alakított ki a szülők között. Az évek során egyre elmélyültebben, új és új tapasztalatokat szerezve, más családszervezetekkel is együttműködve, növekvő számú önkéntessel szervezett programokat, tanácsadást és segítségnyújtást.

2018-ban végre valóra váltotta álmát: megnyílt az ország első egyszülős központja, amely társadalmi szempontból is újdonság. Olyan különleges hely, amely számtalan szolgáltatást és programot nyújt, és ahol a szülők egyszerre találnak támogatást és közösséget. Jogászok, pszichológusok, tanácsadók segítenek nekik, és játszóház, kávézó, közösségi tér is várja a családokat. A központ elindulása óta a társadalom jobban megismerte az egyedül nevelő szülők nehéz élethelyzetét, és azok közül is többen fordulnak megértéssel az egyszülős családok felé, akik nem érintettek. Ez rengeteget számít, hiszen a mindennapok apró gesztusai segítenek, hogy ezek a szülők is átérezhessék: nem egyedül kell cipelniük a terheiket.

Mari története

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Laklia Mari 1885-ben született egy kis magyar faluban a Drávától délre, a mai Horvátországban, Szlavóniában. A szülei parasztemberek voltak, gazdálkodtak a maguk egész holdat sem kitevő birtokán, jártak napszámba, éltek, ahogy lehetett, apránként gyarapodva, de esélytelenül arra, hogy a maguk szegénységéből valaha is ki-törhessenek.

Mari kijárta a hat elemit, szép lánnyá növekedett. Mindenki, maga is arra számított, hogy hamarosan férjhez megy, talán egy kicsit jobb módúhoz, mint a szülei, de inkább éppen olyanhoz, hiszen suba subához, guba gubához, ez volt akkor a világ rendje. Csakhogy megesezt a baj, Mari bele-szeretett egy gépészbe, aki cséplőgéppel vándorolt a vidéken, és akkor éppen Mari falujában időzött. Hogyan lett ez a szerelem, ki kezdte, ki gondolta komolyan, nem tudni már, de a gépész nemsokára továbbállt, a szerelem gyümölcse viszont ott maradt, a következő tavaszra kisfiú született, Jancsika. Mariból leányanya lett.

Fölfordult ettől minden az életében. Hiába volt szép és dolgos, a gyerekkel férjet nem talált, és a szüleivel is megromlott a viszonya, különösen az anyja haragudott rá, kirakta a nyári konyhába, ott lakott Mari a fiával, megbélyegzetten, kizárva a falu életéből, fölkészülve arra, hogy így éli le az életét.

Arról azért ő is hallott, hogy a környékről kezdenek kivándorolni az emberek Amerikába. Voltak közöttük ágrólszakadt szegények és jobb módúak is, azok pénzt is vittek magukkal, hogy legyen mihez kezdeniük az Újvilágban. Kezdték már jönni a levelek is az ottaniaktól, akik közt akadt nem egy, aki boldogult odaát. Gyakran beszélték ezeket a híreket a faluban, sokan tanakodtak, nem kellene-e nekik is nekivágniuik a világnak, szerencsét próbálni, itt hagyni a szegénységét.

Egyik tavaszon összeállt egy kisebb kivándorló csoport, páran Mari falujából, a többiek a közeli községekből. Mari közéjük kéredzkedett, bevet-

ték. A kicsi fiát nem merete magával vinni az útra. Megbeszélte az anyjával, hogy amíg Amerikában sikerül valami megélhetést teremteni, Jancsikát nála hagyja, mindenképpen visszajön. Ha sikerrel jár, Jancsikát magával viszi, ha meg nem sikerül, végleg visszajön hozzá.

Így is lett, Mari a többiekkel áthajózott az óceánon, egyenesen New Yorkba. Ott elkeveredett a többiektől, egyedül maradt, sokat éhezett, nélkülözött, de végül egy régebben kivándorolt magyar pék, akinek a pennsylvanai Bethlehem városában volt már péksége, magához vette, előbb munkásnak, aztán szeretőnek, végül feleségnek. Hamarosan lányuk is született, Vica, de még az esküvő előtt, így az anyja családnevét kapta.

Akkor Mari a lányával hazajött a fiáért. Elrendezték otthon a dolgaikat, indultak vissza most már hárman. Fiumében készültek hajóra szállni, megvolt már a jegyük is. Csakhogy az indulás előtt Vica beteg lett, nem engedték föl őket a hajóra, várniuk kellett hat hetet a következő járatra. Addigra viszont Jancsi lett beteg, megint várniuk kellett hat hetet. Mire ez is letelt, kitört a háború, megszűnt a hajóközlekedés, és Mari a két gyerekével ott állt pénz nélkül, otthon nélkül. Nem tehetett mást, hazament a falujába, a szüleihez a nyári konyhába.

Az élet fordulatokat hoz: Mari még a háború alatt elveszítette a szüleit, megörökölte a házukat, apró birtokukat. Rendeződhetett volna a sorsa, hiszen a falu is megszokta már, élhette volna a szegény-parasztok életét, de a sors közbeszólt. Az első világháborút követő zűrzavart, a szélnek eresztett katonák garázdálkodásait még különösebb veszteség nélkül túlélték, de aztán új fenyegetés támadt. Híre jött, hogy az új délszláv állam a fiúkat tizennyolc éves kortól besorozza a hadseregbe, ami azzal járhatott volna, hogy Jancsinak magyarként a magyarok ellen kell harcolnia. Ezt Mari nem fogadhatta el.

Megtehették volna, hogy Jancsi átmegy a csonka Magyarországra, Mari pedig Vicával marad a szülő-

FOTÓ: BENCSIKGÁBOR CSALÁDI GYŰJTEMÉNYE

*Dél-dunántúli
házaspárok az előző
századfordulón*

falujában, de úgy döntött, hogy többet nem hagyja magára a fiát. Együtt maradt a kis család, együtt jöttek át Somogyba, hogy jární kezdjék a menekültek kálváriáját. Hónapok hánykódása után egy nyugalmazott tanító fogadta be őket, és úgy tűnt, új otthonot találtak. Mari háztartást vezetett, Vica iskolába járt, Jancsi munkát talált, és minden jel arra vallott, hogy Mari a két gyerekét sikeresen átcipelte a történelem viharain.

A sors azonban megint közbeszólt. Amikor a frontról rendezetlenül hazaözönlő katonák egy örült éjszakán gyilkolva és fosztogatva kirabolták a kisváros főutcáját, Mari a két gyerekkel a felfordulásból szerencsésen kimaradt. De amikor a kömmün a vidéki kisvárosban is hatalomra jutott, és az erőszakoskodó, rekviráló vöröskatonák agyonlőtték a Mari védelmére siető tanítót, újra otthontalanná lettek.

Ez volt az a pillanat, amikor Mari fejében megfordult, hogy abbahagyja az egész életet. De egy perc múlva már tudta, hogy ezt nem teheti meg. A két gyerekkel újra nekiindult a világnak, hogy valahol otthon teremtsen a számukra. Egy közeli faluban végül sikerült megvetnie a lábát, egy öreg ház végében apró szoba-konyhát sikerült szereznie. Jancsi más megyében talált munkát, ketten maradtak Vicával. Mari kezdetben csak alkalmi

munkákat talált, aztán már állandót is, segédmunkás lett egy kis üzemben. Az iskolát elvégezve Vica is csatlakozott hozzá. Így éltek szegénységben, amíg Vica is férjhez nem ment. Akkortól fogva Mari egyedül élt tovább az öreg ház végében, amíg be nem fejezte az életét.

*

Mari az apai dédnagymamám, Vica a nagymamám, ez az ő történetük. Nem ismertem a dédnagymamámát, és a családi hagyomány is keveset őrzött meg róla, az egykorvolt otthonáról, a pennsylvaniai Bethlehemről, Fiuméről, a kényszerű átköltözéséről Magyarországra, az öreg házról a Somogy megyei faluban, ahol a haláláig élt. De azt tudom, hogy ha nem lett volna benne ez a minden megpróbáltatást kiálló kitartás, ahogy a családját, a gyermekeit őrizte és óvta, én nem születek meg. Ha azokban az asszonyokban, anyákban, akik hordozták a viharokkal teli magyar történelmet, nem lett volna erő minden nehézség legyőzésére, legtöbbünk, akik ma élünk, akik ma magyarok vagyunk, nem születünk meg. Mindnyájan köszönettel tartozunk tehát nekik, és tartozunk azzal is, hogy őrizzük az emléküket. Én a dédanyámét, akiről még fényképem sincs, de aki bennem él és az utódaimban. Ezért írtam meg a regényt, a *Mari történetét*. ■

AHLY SZELLEM ERDŐK ERDŐJE

Az Óreg-Bakony rejtettségében is hívogató, befogadó légköre mindenkit vonz, többeket egy életre marasztal. Az első, ezer éve megtelepedő szerzetesektől Cseh Tamásig sokan valami rég keresett kincsre találtak. A hegység szívében forrásra bukkantak. Az itt élők körülveszik, és erejéből merítkezve gondozzák, hogy ki ne apadjon, hanem folyton újjászületve táplálja az arra járókat.

A HEGY FANTÁZIÁJA

Szöveg: Meszleny Zita
Fotó: Földházi Árpád

Megálló idő és folytonosság. Biztonságos menedék és zabolázatlan vadság. Végtelen csend és folytonos erdőzúgás. Mindez egyszerre fér meg a hegység szívében. Kirándulás tereken és korokon át a Bakonyi Bakancsossal.

A hogy a falu fölél emelkedő kopár lejtőn megpihenve lenézek a völgyben meghúzódó kis házakra, amelyeket ölelésükkel óvnak és elrejtene a köréjük magasodó hegyek, Hamvas Béla szavai jutnak eszembe: „Ennek a tájnak van fantáziája.” A domboldalra fehér sziklákból kirakott Bakonybél 1000 felirat csábított a kaptatóra. A helyiek által három éve, a település fennállásának millenniumán idehordott kövek felől szemlélve a múlt színei élénkítik a látképet.

1018 – végzek gyors fejszámolást. Ennyit írtunk, amikor már szerzetesek érkeztek a bakonyi rege-
tegebe. Hozzájuk csatlakozott Szent Gellért, akinek itt eltöltött éveiről legenda is született. A történet szerint a falu határában, az aranyló fűzfákkal övezett Szentkútnál élő szerzetes kunyhójába előbb

egy szarvasborjú, később egy farkas tért be, a barát közelsége azonban megbékítette az állatokat, amelyek attól kezdve harmóniában éltek együtt.

„Miközben Bakonybélben szerzetesek imádkoztak, a néhány kilométerrel arrébb lévő sziklákon még a régi vallás hívei bujkáltak, és a hadúrústennek áldoztak. Ennek emlékét ma a nevükben őrzik a hegyek. Oltárkő, Hegyeskő, Fehérkő, ezek mind-mind áldozati helyek voltak” – a Bakonyt azóta is átjáró békés és mégis vad légkörről Mésznek Viktor mesél.

A Bakonyi Bakancsoként ismert túravezetővel, a hegység útjainak és történeteinek legnagyobb ismerőjével a domboldalról leereszkedve a faluban találkozom. A bejárat mellé felfüggesztett két kirándulócipő jelzi, jó helyen járok. Az azonban

korántsem mondható, hogy a férfi szögre akasztotta volna a lábbelijét. Még középiskolában a földrajztanára fertőzte meg a természet szeretetével, ő pedig harminchárom éve töretlen lelkesedéssel járja az országot. „Minden utamat túranaplóba rögzítem. Innen tudom, hogy ötvenkétezer-ötszáz kilométer van a lábamban. Ennek jó részét itt, a Bakonyban gyűjtöttem” – ad pontos választ a megtett távot firtató kérdésre. Mintha végigjárta volna az Egyenlítőt, és már javában róná a második kört.

Ez után a szám után már nem is csodálkozom, amikor megtudom, több mint kétszáz túraútvonalat ismer a hegységben. Legtöbbször azonban nem egyedül járja ezeket. Épp tíz éve szervezte az első vezetett túráját, amire akkor még csak egyetlen vállalkozókedvű természetjáró jelentkezett. Az egyből aztán lett kettő, majd öt és tíz, ma pedig hétvégenként már hatvan-hetvenen lépdelnek a nyomában.

„Semmi nem könnyebb, mint a Bakonyban eltévedni” – mondják. S noha vannak, akik tényleg emiatt csatlakoznak a csoportos kirándulásokhoz, a legtöbben más okokból érkeznek. „A túrázás megnyitja a résztvevőket. Időt és teret ad a kapcsolódáshoz. Vannak párok, amelynek tagjai itt ismerkedtek meg, régi barátok, akik hosszú idő után nálam találtak újra egymásra – magyarázza Mésznek Viktor, miért tartja közösségi élménynek a természetjárást, majd hozzáteszi: – Sokan néznek, mégsem látnak igazán. De a természetben el lehet engedni a tekintetet, csak kell valaki, aki megmutatja az embereknek, hová fordítsák.”

A Bakonyi Bakancsos a hegyi utakat járva a múltira irányítja a hozzá csatlakozók figyelmét. A kirándulások egyben időutazások is. A Szent Gellért óta eltelt évezred ugyanis újabb és újabb legendákkal, mondákkal szötte át az erdőket. E történeteknek a sokasága jó időre a rejtőzködés, a kivonulás, az ellenállás, a szabadság szimbólumává tette a környéket.

Ott vannak például Bakonyújvár ma már szinte a hegygel egybeolvadó romjai. A 16. században az erődöt a rablólovag Podmaniczky testvérek látták. Nem messze tőle a Som-hegyen két barlang, a Kis-Pénzlik és a Nagy-Pénzlik a monda szerint a lopott kincseiket rejtette. Vagy tudta-e bárki, hogy egy bakonyi terület, Huszárokélopusza egy történelmi eseménynek – a helyi szegénylegények és a portyázó napóleoni seregek összecsapásának – állít emléket, a csata végkimeneteléről pedig a Franciavágás falunév árulkodik? És kinek ne jutnának eszébe a Bakony szó hallatán a maguknak a hegyek között menedéket találó betyárok, Sobri Jóska és Savanyú Jóska? Rómer Flóris bencés szerzetes

A Bakonyi Bakancsos Facebook-csoport immár több mint háromezer főt számlál. A tagok nemcsak a várható túrákról értesülnek itt, de közösséget alkotva egymással is megosztják kedvelt útvonalait, illetve olyan hasznos információkat, mint például hogy nyílik-e még a medvehagyma, vagy hogy babakocsival merre ajánlott kirándulni

már a 19. században azt írta, „szűnik lassankint a Bakony borzadalmas hírneve”.

Ám ahogy hallgatom a túravezető megannyi történetét a közeli szellemfaluról, Zsörkről, a Cseh Tamás óta fel-felbukkanó indiánokról, a hegyre oly sokszor leereszkedő ködről vagy arról, legyen tél vagy nyár, itt mindig hat fokkal hidegebb van, mint máshol az országban, úgy érzem, ha a borzadalmas jelző tényleg nem illik is a hegységre, a titokzatosságából még mindig őriz valamit. Ezt is Hamvas mondta jól: „a hegységek általában földrajzi helynevek. A Bakony nem az. A Bakony a magyar ember számára elsősorban mítosz”.

A most csak képzeletben tett körtúránk lassan véget ér. Újra a mában, a bakonybéli háznál találjuk magunkat. „Olyan kicsi ez az ország, mégis annyi rejtett látnivaló van benne, amit alig ismernek az emberek. Azért megyek, hogy ezek a fehér foltok megszűnjenek” – magyarázza már kifelé menet a túravezető, miért kel hetente háromszor útra. S arra is jó oka van, miért tér ide mindig vissza: „Bakonybél a hegység szíve. Nem véletlenül futnak át itt a leghíresebb túraútvonalak. Mint a szíven az erek. Érezni itt ezt az erőt. A természetnek ez a nagysága pedig az embert is formálja.” ■

SZÜNTELEN JELENLÉT

Szöveg: **Tábori Kálmán**

Fotó: **Földházi Árpád**

Ferenc pápa ezekkel a szavakkal fogadta a Vatikánba érkező bencés rend képviselőit: „Ti vagytok az egyház szíve” – idézi fel néhány évvel ezelőtti élményét Baán Izsák, a bakonybéli Szent Maurícius-monostor perjele a *Csendhez szokott szív* című könyvének bevezetőjében. Érkezhet az ember bárhonnan, a bencések monostorában átélt élményeiről bizonyára sokakban hasonló gondolatok fogalmazódnak meg kimondatlanul, mint amit a húsz éve monasztikus szerzetesként élő testvér ír: „A nagyvárosi központoktól távoli, viszonylagos rejtettségben létező, imádsággal, munkával, közösségi élettel megtöltött monostori életben szív dobog, mely az egyház egészének forrás, amelyből sokak számára élet fakad.”

Az első rácsodálkozás sokunkban az lehet, mennyire másként élnek meg a hitet és egyházi mivoltjukat itt, a monostorban, mint ahogy egy városi plébánián találkozunk a hitélettel. A természeti környezet, a kicsi, de stabil közösség személyessé, közelivé teszi, s olyan arcát mutatja a katolikus egyháznak, amihez könnyebben kapcsolódnak a tőle távolabb lévő emberek is. Vajon mitől ez a már csak kevés helyen tapasztalható, kortól, nemtől, társadalmi helyzetűtől, vallási és politikai hovatartozástól független nyitottság és elfogadás? Mi rejtőzik a szívben, amely ebben a monostorban dobog?

Bakonybélben 1018-ban Szent István alapított szerzetesközösséget, amelyhez hét évre még a király fiának nevelője, Szent Gellért is csatlakozott. A török hódoltság után azonban a vidékkel együtt a monostor is elnéptelenedett. Az újjáalapításra a 17. században került sor, az 1700-as évek közepére pedig már felépült a ma is álló barokk épület. Ám a második világháborút követően a barátok újra menekülni kényszerültek. Aztán a rendszerváltás után,

1998-ban nyílt lehetőségük a bencéseknek arra, hogy Bakonybélben felélesszék a korai szerzetesi hagyományokat: megvalósítsák az egyszerűsége, a kétkezi munkán, az imádságon és a közösségi életen alapuló szerzetesi létformát. Ma hét szerzetes éli az „Ora et labora”, azaz az „Imádkozzál és dolgozzál” jelmondat szerint az életét a bakonybéli monostor hófehér falai között.

A mondat első fele meghatározza a testvérek mindennapjait. A napi ötszöri közös ima ad itt ritmust az időnek. A mondat második fele szintén a szerzetesi élet lényegi eleme. Hiszen ahogy a rendalapító Szent Benedek írta, a tétlenség a lélek ellensége. Arról nem is beszélve, hogy a közösség – a gazdálkodás és a turizmus segítségével – az önfenntartásra törekszik. Ám a két felhívás nem válik a szerzetesi életben ketté. Ahogy a monostor vezetője fogalmaz: „Valójában a monasztikus szerzetest nem szabad hogy az határozza meg, mit csinál. Szent Benedek úgy használta a zsolozsmát, mint opus Deit, azaz Isten munkáját. Igazából minden, amit itt csinálunk, opus Dei. Az a fontos, hogy amit teszünk, Istenért tegyük, azon keresztül Isten munkáljon bennünk.”

Noha a szerzetesek e kötött rendben, zárt közösségben élnek életüket, nem függetlenek az őket körülvevő szűk közegetől, a falutól. Bakonybél felvirágzása és a monostor újjászületése egymást erősítő folyamatok voltak. Húsz évvel ezelőtt a főleg faiparból élő apró falu még mint külön csapatra tekintett a barna reverendában megjelenő férfiakra, ma az elsősorban már vendéglátásból élő település közepén a monostor spirituálisan és kulturálisan is fontos tényezőként, munkaadóként és turisztikai vonzeróként van jelen. A falakon belül megélt hiteles élet és a Bakonybél ezeréves fennállásának évfordulójára megújuló monostor ugyanis sokakat vonz ide.

A LEMONDÁS SZABADSÁGA

A monasztikus élet szigorú köztötségeire könnyü súlyos áldozatként tekinteni. A bakonybéli szerzetesek azonban ezt máshogy látják. „A lemondás olyan végtelen szabadságot ad, amilyen Ádámé volt a paradicsomban. Ő egyszerre lehetett végtelenül szegény és végtelenül gazdag. Nem volt semmije, de mindent megtehetett Istenhez kapcsolódva, a rá figyelés, a neki való engedelmeskedés által” – mondják

A szerzetesek örömmel fogadják az érkezőket. „A bencés hagyomány arra hív, hogy ha két lábbal élsz, megvan a stabilitásod, akkor nem kell félned attól, hogy befogadó szeretettel nyílj meg azok felé, akik idejönnek. A bencés karizmának kezdettől fogva része a vendégfogadás. A rendalapítónk azt tanította, minden érkező vendéget mint Krisztust fogadjuk. És valahogy olyan embereket vonz a hely és a hagyomány, akik ebbe jó szívvel bele tudnak állni” – mondja a perjel. Elmondása szerint szükség is van a vendégszeretetre, hiszen

„a szakadásoktól, válásoktól, árulásoktól sebzett világban felbecsülhetetlen értéke van annak, hogy egy helyen a szerzetesközösség állandóan jelen van, s az odaérkezőket befogadja az imádságba. Hogy van egy olyan hely, amiben lehet Isten életével töltekezni, ahová – a költő Kányádi szavaival – »akármikor jössz, otthon van az Isten«.” ■

Baán Izsákkal, a bakonybéli Szent Maurícuszmonostor perjelével készült interjúnk a 120. oldalon olvasható.

SZABADON HAGYOTT LÉLEK

A monostorokhoz ősidők óta tartoznak kertek, ez Bakonybélben sincs másként. A monostor körül helyet kap a főleg a természet erői által formált arborétum és a gondosan ápolt gyógynövényes és gyümölcsös is. Ezek bőven adnak feladatot a testvéreknek a rendalapító szándéka szerint. Szent Benedek úgy vélte, „a tétlenség a lélek ellensége”, éppen ezért írta elő a kétékezi munkát, amely lekötöti a testet, de szabadon hagyja a lelket.

FOTÓ: FECZKÖNE KÁRPÁTI BORBÁLA

ISTEN HÁZÁBAN ÉLNI

„A bakonybéli közösség küldetése, hogy olyan hely legyen, ahol Isten igéjét ünneplik, olvassák és hirdetik. Azért jöttünk ide, mert szeretnénk megélni a szerzetesi élet kontemplatív dimenzióját. Nem megyünk el innen, mindig itt vagyunk. Elérhetők vagyunk” – így foglalja össze a Szent Mauriciusz-monostor misszióját Baán Izsák perjel

EGYÜTT ÁRAMOLNI

A bakonyi bencések a háttérüket, iskolai végzettségüket, szakmájukat és a szerzetesi meghívásukat tekintve meglepően sokfélék. A különbözőségeket a monostor falai között egységgé formálódtnak. Szerintük „olyan ez, mint amikor különböző forrásokból érkező patakok belépnek a nagy folyóba, és onnantól együtt áramolnak”

NAPI ÖTSZÖRI IMA

A szerzetesek napjában ötször közös imára gyűlnek össze. Ez szabja meg a munka, a közösségi alkalmak, az étkezések és a szabadidő hosszát, ritmusát. Ahogy a perjel fogalmaz: „Mindenben jelen vagyok, de a létem alapja másol, az imádságban van. Abból források, milyen lélekkel vagyok jelen a többi feladatomban”

ARANY- KALITKÁBÓL ZÖLD ERDŐBE

Szöveg: Meszleny Zita
Fotó: Muray Gábor

A kínai szertartás szerint készített és lassan elfogyasztott zöld teánk mellől felállva sétálunk a bakonyszentlászlói ház végében álló kis épülethez, az Ink Letterpress műhelyéhez. Vető Nóra és Manninger Dániel közel egy éve döntöttek úgy, hogy az életükkel együtt a különleges technikát alkalmazó nyomdájuknak is új színteret keresnek.

NOHA MÉG NINCS EGY ÉVE, HOGY ITT ÉLNEK, A HÁZON ÉS A MŰHELYEN IS AZ UTOLSÓ SIMÍTÁSOKAT VÉGZIK. KEMÉNY HÓNAPOKON VANNAK TÚL?

Dániel: A házat szinte így vettük, de igen, ezt a műhelyt a semmiből építettük. Szeretjük csinálni, és büszkék vagyunk rá, még így befejezetlenül is. Korábban Budapesten, az Újlipótvárosban, a Noha Stúdióban dolgoztunk, ahol más alkotókkal, fazekasokkal, bicikliszerelőkkel, táncosokkal voltunk egy helyen.

Nóra: Akkor találtuk azt a közösségi alkotóteret, amikor megvettük a nyomdagépet, de nem volt hová tennünk.

ENNYIRE VÁRATLANUL KEZDTEK BELE A VÁLLALKOZÁSBA?

Nóra: 2011-ben, mikor az esküvőnkre készülünk, tudtuk, hogy magasnyomású technikával szeretnénk elkészíteni a meghívónkat, amelyet Dani tervezett; ő akkor már grafikusként dolgozott.

Dániel: De sokáig nem találtunk senkit, aki elkészítette volna a meghívót úgy, ahogy mi megálmodtuk.

Nóra: Nagy nehezen ráleltünk egy mesterre. Ahogy beléptünk a műhelyébe, rögtön éreztük, hogy ez fontos pillanat. Vannak olyan momentumok az életben, amikor meglátsz valamit, és egyértelműen érzed: dolgoz van vele. A műhelyben mindkettőnk ez az érzés fogott el.

Dániel: Ez olyan erős tapasztalat volt, hogy azonnal elhatároztuk, már a nászajándékból is egy

ilyen műhelyre spórolunk. Akkor az egész csak hobbiként képzeljük el, mégis olyan volt, mintha minden összeérne benne, ami régóta érdekelt, motivált minket. Mintha minket választott volna ez a feladat.

MIÉRT OLYAN KÜLÖNLEGES ÉS RITKA EZ A NYOMDATECHNIKA?

Dániel: Maga a módszer, amellyel a gép dolgozik, valójában nem különleges, sőt ugyanaz, amit Gutenberg kitalált. A préselés által nyomódik bele a minta a papírba. Ami ezáltal nemcsak látható, hanem tapintható is lesz. Annyi a különbség, hogy amit Gutenberg átalakított szőlőpréssel csinált, azt most egy jóval precízebb nyomdagép végzi.

Nóra: De a mi gépünk is már több mint hatvan éves. Szívet melengető tudat, hogy annyi embert kiszolgált már előttünk, és ha akarnánk, életünk végéig dolgozhatnánk vele. Mióta nálunk van, egyetlen alkatrész lett benne kicserélve. Nincsenek is hozzá alkatrészek, hisz ez a gép már a rendszerváltozáskor elavultnak számított. Mi is egy gyűjtőnek hála jutottunk hozzá.

Dániel: Igazából nem csoda, hogy elavult, hiszen nagyon idő- és emberigényes. Minden megtervezett mintához külön formát kell készíteni, amelyet aztán megfestünk, és egyesével a papírba préselünk. Ezzel a technikával nem lesz huszonöt színű egy grafika, nem lesz fotó realisztikus, és még sorolhatnám.

Nóra: Ha úgy nézzük, irracionális, hogy jóval több erőfeszítéssel készítünk egy sokkal kevésbé részletgazdag, kevesebb ingert adó tárgyat, mint más módszerrel lehetne. De az elkészült nyomtatotttól a döntéstől lesz számunkra értékes.

Dániel: Az úgymond fölösleges többletmunka rengeteg lelki pluszt ad.

Nóra: Igen: minél kevesebb idő jut egy-egy nyomatra, annál személytelenebb, lélektelenebb lesz az eredmény. Manapság a gyorsaság oltárán pont az emberi kéz érintését áldozzuk fel. Annyira kevés ma az érintés, pedig hiszünk benne, hogy amit megfogunk, amivel törődünk, abba valahogy belekerülünk, és aki kézbe veszi az alkotást, megérzi ezt.

E HOZZÁÁLLÁS MIATT VÁLASZTOTTÁK EZT A TECHNIKÁT, VAGY INKÁBB A VELE VALÓ MUNKA SORÁN LÁTTÁK MEG A BENNE REJLŐ ÉRTÉKET?

Nóra: Egyébként is ilyen alkatúak vagyunk.

Ha látok valami apróságot, akár egy lekváros-címkét, és átjön, hogy valakinek a szíve-lelke benne van, akkor elteszem a fiókomba. Aztán amikor időnként kihúzom a fiókot, és ránézek a cetlire, átjár az a jó érzés, hogy igen, el lehet úgy készíteni a legapróbb dolgokat is, hogy nem spóroljuk ki belőle magunkat. Mindig az volt a célunk, hogy olyan nyomatot készítsünk, amely ott lapulhat valakinek az íróasztalában, és hasonló örömet kelthet, amikor ránéz.

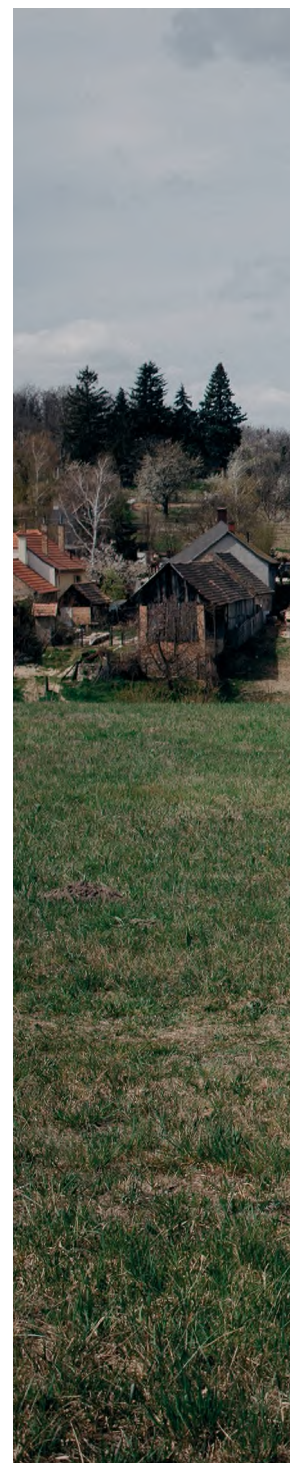
HOGYAN LETT A NYOMDA HOBBIBÓL VÁLLALKOZÁSSÁ?

Dániel: Ami először csak közös időtöltésnek indult, elég gyorsan félállássá nőtte ki magát. Aztán amikor már magabiztosan mozogtunk ebben a világban, döntenünk kellett, hogy mi-nek adjuk oda magunkat. Az, hogy a nyomdát választottuk, tette lehetővé később a vidékre költözést is. Sokáig úgy gondoltuk, ehhez a munkához kell a város, aztán rájöttünk, hogy egyáltalán nem, sőt.

ÉREZTÉK ANNAK A FESZÍTÉSÉT, HOGY MÍG A MUNKÁJUK LELASSULÁST KÖVETEL, A VÁROS ISZONYATOS TEMPÓT DIKTÁL?

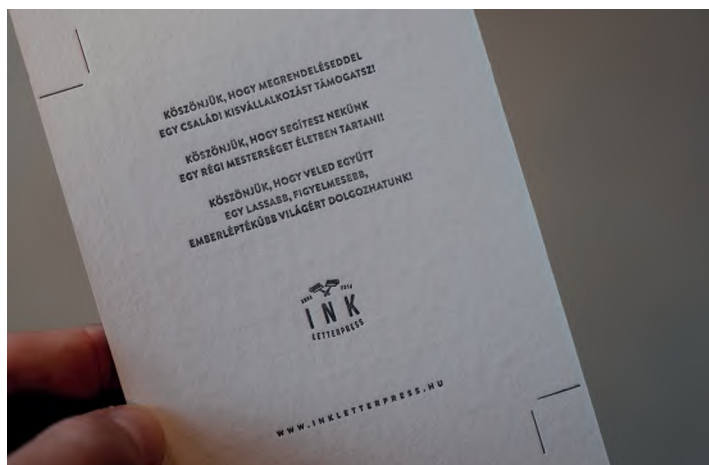
Nóra: Abszolút. Egyrészt tényleg van egy bizonyos tempója a városnak, és meg is követeli, hogy alkalmazkodj hozzá, másrészt vállalkozóként is úgy gondolja az ember, hogy bele kell simulnia a környezetébe. Körülöttünk mindenki próbálta minél inkább felpörgetni a tempót, csak mi nem. Mikor már látszott, hogy amit kitaláltunk, az működik, sokszor megkaptuk a kérdést: mi a következő lépés? A csapatot vagy esetleg a gépparkot szeretnénk bővíteni? Kevesen értették meg, hogy egyiket sem. Hálásak vagyunk a nyomdának, hogy megélhetést ad nekünk, és közben azért is, hogy leszűkíti a lehetőségeinket, és pont ezzel adja meg a szabadságot és a teret arra, hogy nemet tudjunk mondani. Nincs szükségünk a folyamatos újdonságokra. Inkább szeretünk elmélyülni, lelassulni, ha kell, vargabetűket tenni, hogy végül értékes dolog születhessen.

Dániel: Persze sokszor élveztük a város naprakészességét, de hosszú távon inkább azt tapasztaltuk, amit Nóri mondott. A kényszeres gyorsítóerőt, amelynek nem tudtunk megfelelni, amely nem volt nekünk sem motiváló, sem komfortos.

„Annyira kevés ma az érintés, pedig hiszünk benne, hogy amit megfogunk, amivel törődünk, abba valahogy belekerülünk, és aki kézbe veszi az alkotást, megérzi ezt”

CSAK SZAKMAILAG ÉREZTÉK EZT A NYOMÁST, VAGY EMBERILEG IS?

Nóra: Noha egyikünk sem budapesti, hamar megtaláltuk a helyünket ott. A belvárosában éltünk, az Újlipótvárosban dolgoztunk. Jó környéken laktunk, hamar elhelyezkedtünk nagy ügynökségeknél, aztán saját vállalkozást indítottunk, ismertük a divatos helyeket, széles kapcsolati tőkénk volt. Megvoltak azok a dolgaink, amelyeket ma nagyra szokás értékelni. S bár kívülről nézve az egész tényleg jól mutatott, mi úgy éltük meg a városi létet, mint egy aranykalitkát. Azt éreztük, hogy ez a magas polcra tett életmód minket nem kielégít, hanem inkább bezár.

Dániel: Ahhoz, hogy röltödni tudjunk, mindig el kellett jönnünk a városból, miközben egyszerűen nem vágyunk rá, hogy ilyen kényelmesen éljünk. De időbe telt, míg valóban fel mertük tenni a kérdést, hogy az az életforma, amely

mások szemében annyira idilli, az számunkra is olyan sokad ad-e.

Nóra: Ehhez kellett a tapasztalat. Én tizenkilenc éves koromig egy kis faluban éltem, ahol mindenki ismer mindenkit. Ehhez képest a város nagymértékben kitágította a világlátásomat. Nem hiszem, hogy szívesen laknék most falun, ha sosem költöztem volna el onnan. Akkor nem érezném ezt szabad választásnak, nem tudtam volna annyi információt, élményt magamba szívni, ami miatt most értékelni tudom, hogy itt vagyunk.

HOGYAN SZÁNTÁK RÁ MAGUKAT A KÖLTÖZÉSRE?

Dániel: A koronavírus-járvány segítette meghozni a döntést. Még az első hullám alatt egy ismerősünknek hála márciustól júniusig leköltözhetünk Köveskálra. Ott ki tudtuk próbálni, milyen lenne a vidéki élet.

„Ha a Bakony ember volna, biztosan nem ő lenne az, akit először kiszúrnál egy házibuliban, de ő lenne az, akivel másnap is szívesen folytatnád a beszélgetést. Nem itt vannak a legmagasabb csúcok, a legvadabb vizek vagy bármi egyéb »leg«, ami miatt mindenképp látnod kell a vidéket. Ha viszont jártál itt egyszer, és sikerült elmerülnöd benne, biztosan visszahív. Nehéz lenne egyetlen jelzővel leírni, hogy milyen a bakonyi táj. Sokszínű, rengeteg története és mondandója van, mégis a maga módján nagyon szerény. Elfogadó és befogadó. Az erdő itt még sok helyi ember életének szerves része. Ez számukra talán evidens, számunkra viszont felbecsülhetetlen érték. Nagyon szeretnénk úgy élni, hogy a természettel ne csak turistaként találkozzunk, a szabadidőnkben. Úgy érezzük, ez a vidék ehhez minden lehetőséget megad” – Vető Nóra és Manninger Dániel vallomása a Bakonyról

Nóra: De akkor még fogalmunk sem volt róla, hogy már a bakonyi házukban köszönt majd ránk az augusztus.

EGY HÓNAPPAL A KÖLTÖZÉS ELŐTT MÉG CSAK NEM IS SEJTETTÉK, HOGY ITT FOGNAK ÉLNI?

Dániel: Három éve formálódott bennünk a gondolat, de a döntés vakmerő volt. Az utolsó napokat töltöttük Köveskálon. Tudtuk, hogy kedden vissza kell költöznünk Budapestre. Hétfőn megnéztük a bakonyszentlászlói házat, csütörtökön lefoglaltuk, pénteken pedig négy óra alatt eladtuk a budapesti lakásunkat. Igazából úsztunk az árral, nem volt időnk gondolkodni sem, csak utólag csodálkoztunk rá, mennyire összeállt akkor ott minden.

Nóra: Voltak olyan dolgok az életünkben, amelyek erőlködés nélkül sikerültek. Amikor úgy éreztük, valami sodor, nekünk pedig csak

hagynunk kell magunkat. Ilyen volt a nyomda létrehozása és a költözés is. Ez a tapasztalat mindig megerősít, hogy jó az irány.

A KÖVESKÁLI NYÁR UTÁN HIRTELEN MIÉRT ÉPP A BAKONYBAN VETEK HÁZAT?

Nóra: Sokakhoz hasonlóan először mi is a Balaton-felvidéken szerettünk volna élni. De ez egyrészt anyagilag sem volt opció, másrészt ahogy mind több időt töltöttünk arrafelé, ahol a vidéket kezdi bekebelezni a jómódú városiak nyaralóinak szövete, egyre inkább rájöttünk, hogy ott a vidék tulajdonképpen csak egy romantizált illúzió.

Dániel: A városi viszi magával a várost, felhajtja az árakat, a saját ízlése szerint alakítja át a faluképet, és ezzel a vidéki embernek szinte élehetlenné teszi a lakóhelyét. Együttélés helyett inkább egyfajta gyarmatosítás zajlik.

Nóra: Olyan helyet kerestünk, ahol tényleg a vidéket tapasztalhatjuk meg, ahol élő falusi közösség van. A Bakony gyönyörű és különleges terület. A természeté még a főszerep, a falvak között elég nagy távolságok vannak, Bakony-szentlászló viszont központi település. Mikor megérkeztünk, több helybéli is lelkesen mondta, hogy jó helyre jöttünk, mert itt minden van.

Dániel: Ez Budapestről nézve elsőre talán megmosolyogtató, de itt tényleg minden van. Ezenkívül az is érv volt Bakony-szentlászló mellett, hogy én a pannonhalmi bencésekhez jártam gimnáziumba, ezért többször megfordultam Bakonybélben is, innen pedig mindkét monostor, mindkét kulturális, spirituális erőter könnyen elérhető. Ráadásul két éve Nórival végigjártuk a Tihanytól Pannonhalmáig tartó, magyarországi bencés helyeken átvezető zarándokutat, a Camino Benedictust, amely Bakony-szentlászlón is átvezetett, így ez az élmény is idekötött minket.

BUDAPESTRŐL ÉRKEZVE SZEMBESÜLTEK A VÁRO-SIAKKAL KAPCSOLATOS FENNTARTÁSOKKAL?

Dániel: Éreztük, igen, a prekonceptiókat, hogy azt gondolják, mi is csak kihasználjuk az itteni javakat, erőforrásokat. Többen is ajánlottak, hogy jönnék takarítani, kertészkedni, de szerintünk van értéke annak, ha a saját portánkat a két kezünkkel alakítjuk. Persze kértünk segítséget, ha kellett, de mindig figyeltünk, hogy ilyenkor is közösen dolgozzunk. Így sikerült talán levetkőznünk az előítéleteket. Egyébként azt tapasztaljuk, hogy nagyon befogadó a falu, van jó közösségi élet, de a járvány miatt nem tudtunk annyira bekapcsolódni, mint szeretnénk. Ennek az útnak még az elején vagyunk.

Nóra: Télen rengeteget sétáltunk a faluban. Minden út olyan volt, mint amikor barátkozol valakivel. A találkozásokban nincsen hatalmas változatosság, de minden alkalommal kicsit mélyebben ismeritek meg egymást. Azt szeretném, ha egy év elteltével úgy tudnék a faluban sétálni, hogy érzem, idetartozom. A városban arctalanul jártam, senki nem kérdezte meg, mi járatban vagyok. Van erről egy mély emlékem. Az első farsangkor, amelyet már Budapesten töltöttem, pillangónak öltöztem. Óriási szárnyam és csápjaim voltak. Ahogy készülődtem, előre nevettem magamban, milyen vicces lesz így felszállni a metróra, az emberek mosolyogni fognak, én pedig összekacsintok majd velük. De senki nem vett észre. Ez egyszerre volt a falu-

si lét után felszabadító és rettenetesen nyomasztó. Azt éreztem, bármit csinálhatok, senkit sem fog érdekelni.

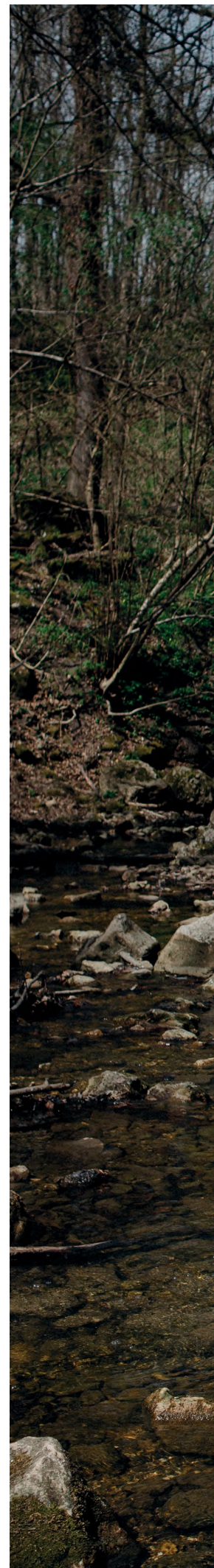
Dániel: Ezzel szemben itt részt kell vened az életben. A szavaidnak, a tetteidnek, a hozzájárulásodnak konkrét közösségi értéke van. A faluban van számodra egy szerep, amelyet magadra kell szabnod, és be kell töltened.

A MÚLT ÉVBEN SOK MINDEN MEGVÁLTOZOTT AZ ÉLETÜKBEN. EGYAZON TÉR LETT A LAKÓ- ÉS MUNKAHELYÜK, S ITT SOKKAL INKÁBB EGYMÁSRA ÉS MAGUKRA VANNAK UTALVA. HOGYAN BIRKÓZNAK MEG ENNEK A KIHÍVÁSAIVAL?

Nóra: Az biztos, hogy itt nem lehet annyira impulzívan létezni. De ezt pozitív változásként élem meg. Nem fecsérlek időt és pénzt felesleges dolgokra. A lemondás igazából rávilágít arra, mennyi dologról mondtam le korábban észrevétlenül. Mikor az elmúlt évben párszor visszamentem Budapestre, rá kellett döbennem, hogy ott minden nekem kedves hely valamilyen fogyasztási magatartáshoz kapcsolódott. Ahhoz, hogy jól érezzem magam, kávézókbá, boltokba jártam, tehát fogyasztanom kellett. Ez visszatekintve sokkoló. Ehhez képest most teljesen máshogy töltődünk, egészen más itt a ritmusunk.

Dániel: Tényleg magunkra vagyunk utalva. Most jóval kevesebb a korlát, ezért nekünk kell alakítanunk a saját korlátainkat, hogy ne daráljon be a munka, jusson magunkra is időnk.

Nóra: Megtanultuk, hogy ne abban mérjük egy nap sikerét, hogy mennyi munkát végeztünk el. Pedig sokszor könnyebb azt mondanunk, hogy még ezt vagy azt kipipáljuk, befejezzük, mint megálljt parancsolni magunknak, és hagyni, hogy letisztuljanak, elrendeződjenek a gondolataink. Kifejezetten szimpatikus a közelben élő bencés szerzetesekben, hogy van fix napi ritmusuk, és ahhoz tartják magukat, ha esik, ha fúj. Képesek mindent megszakítani, hogy ez a ritmus megmaradjon. Lehet, hogy ami nekik egy imaóra, az nekünk egy nagy séta a Bakonyban, de bárhogy is, időt kell szánni a belső munkára. Ehhez nagyfokú tudatosság és önismeret kell, mi is csak próbálkozunk, de megéri próbálkozni. ■

KÍVÜL A VILÁG HÁLÓJÁN

Szöveg: **Tábori Kálmán**

Fotó: **Földházi Árpád**

Ha jó időben jár Bakonybélben az ember, Szentkút felé menet egy takaros ház udvarán könnyen találkozhat a jókedvű családdal, amely az arra járókkal szívesen elegyedik beszélgetésbe. Az ismert dalnok, Cseh Tamás életének utolsó menedéke volt ez a ház. Ahogy a családja, ő is ismert volt közvetlenségéről, barátságosságáról. Itt találkozom Cseh Andrással, az énekes fiával. Együtt megyünk tovább a kápolnához bádogbőgrével a kezünkben. Beszélgetés közben friss forrásvizet iszunk a lábunk mellől szedett medvehagymára.

FEL TUDJA IDÉZNI AZ ELSŐ EMLÉKÉT

BAKONYBÉLBŐL?

Egy nagyon intenzív emlékképem van kiskoromból. Lovas szekéren megyünk az erdőben. Zuhog az eső. A kocsi nagyokat zökken a tócsákban, én meg azt kiáltom: Csopka!

HOVÁ MENTEK?

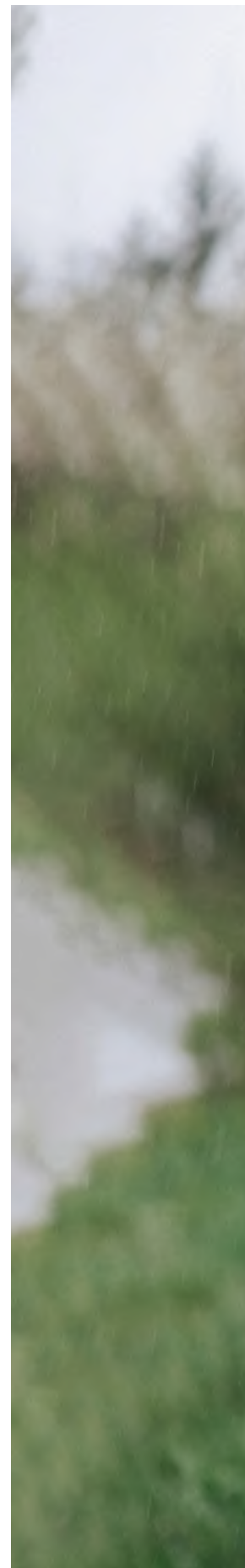
Indiánjáték volt. A táborhelyünkre tartottunk. Arra is emlékszem, hogy aznap éjjel hatalmas vihar csapott le.

AKKORIBAN EGYÉRTELMŰ VOLT, HOGY AZ INDIÁN- JÁTÉKBA BELENEVELIK A GYEREKEKET IS?

Féléves koromban vittek először, úgyhogy ebbe nőttem bele. Nem gondoltam azon, miért van így. Azt láttam, hogy a szüleim ilyenkor hosszú hajúak, ki vannak festve, és farkasdalokat énekelnek a tűz körül. Ez volt természetes.

NEM VOLT FÉLELMETES?

Legtöbbször nem, de van olyan gyermekkori emlékem, hogy az éjszaka közepén üvöltő harcosok vonszolják ki az apámat a tipiből. És éreztem is a veszélyt. Itt ugyanis nagyon beleélik magukat a játékba a felnőttek. Mindennek valóságos hangulata van. Igazából futnak, ordítanak, harcolnak, élnek. Indiáná alakulnak.

A GYEREKEKET IS INDIÁN MÓDRA NEVELIK: VANNAK INDIÁN TANÍTÁSOK, BEAVATÁS?

Ó, persze. Egy ilyen helyen sok természetes beavatás van. Például elmenni a sötét erdőben fáért, vízért. Számos olyan dolog, ami egyébként nem történik meg egy gyerekkel. Ezek nem szertartások, mégis a beavatás részei. Aztán ahogy egyre nagyobbak lesznek a gyerekek, úgy vonódnak be a felnőttek életébe. És jönnek azok a beavatások, amelyek tényleg a felnőttek világába való belépést jelképezik: az első éjszakai őrség, az első hadi ösvény, az első gőzkunyhó.

AZT MONDJA, GYERKEKÉNT TERMÉSZETES VOLT MINDEZ. HA MÁR EMLÉKEKET IDÉZÜNK: MI VOLT AZ ELSŐ SAJÁT FELISMERÉSE EBBEN A KÖZEGBEN?

Nehéz megmondani. Azt hiszem, kamaszkoromban lehetett. Napok óta tartott a játék. Ilyenkorra az ember már teljesen beleélődik az indián életbe. Emlékszem, egyik éjjel elkóborogtam a táborunktól, és leheveredtem a hegyoldalban. Ahogy ott feküdtem, meghallottam egy távoli település diszkójának dübörgő hangját: bah-bah-bah. És akkor erős felismerés tört rám arról, mennyi mindent elkövetünk a külső világunkban, hogy a belső világunktól távol tartsuk magunkat. Nem találtam fel ezzel a spanyolviaszt, ám ott akkor ez tényleg fontos felfedezés volt számomra.

MIT JELENT AZ, HOGY BELEÉLŐDNI?

Amikor elkezdődik, legalább három napnak el kell telnie, hogy az ember tényleg megérkezzen.

1961-ben az akkor érettségiző Cseh Tamás és három barátja úgy határozott, hogy indián módra megküzd egymással egy általuk alig ismert vidéken. A Bakony hegység érintetlen erdeit indián területnek nyilvánítták. Az első tíz évben a bakonyi indián csak fiúk játéka volt. Később bekapcsolódtak a lányok, asszonyok és az időközben megszületett gyerekeik is. Cseh András féléves kora óta játssza az idén hatvanadik évfordulójára emlékező indiánjátékot

AZ INDIÁNLÉT EGYFAJTA MEDITATÍV ÁLLAPOT?

Olyan értelemben igen, ahogy a régi emberek életmódja is meditatív volt. Fát gyűjteni, tüzet rakni, ülni csendben az erdőben, lopakodni. Csupa olyan tevékenység, ami kisiklatja azt a zakatolást, amelyben a mindennapjaid töltöd. Aztán mint ahogy a sötétet megszokja a szemed, és elkezded jobban látni a dolgokat, úgy egyszer csak elkezded érezni a gondolatok és a természeti világ rezdüléseit. Mindez nagyon jó, csak megfoghatatlan, ezért félelmetes. Nem csoda, ha a mai ember sokszor tart tőle.

FELNŐTTKÉNT, AHOGY BONYOLULTABBÁ VÁLIK A MINDENNAPI ÉLET, NEHEZEBB VISSZA-VISSZATÉRNI EBBE AZ ÁLLAPOTBA?

Visszajönni a játékba nem nehéz. Inkább olyan, mintha felébrednénk egy hosszú álomból, és folytatnánk, amit abbahagytunk. Visszatérni a hétköznapiakba, ami igazán nehéz. Mert minden egyszerűbben, nemesebben történik a játékban, mint a világban. Sokkal inkább élőnek érzi az életét az ember indiánként.

HA ENNYIRE ÖSSZEKAPCSOLÓDIK AZ ÉLET ÉS A JÁTÉK, AKKOR EZ A CIVIL PÁLYÁJÁT IS BEFOLYÁSOLJA? NEHÉZ LENNE ELKÉPZELNI, HOGY EBBŐL A JÁTÉKBÓL VALAMI ZAKÓS HIVATALI ÁLLÁSBA TÉRJEN VISSZA AZ EMBER.

Nem tudjuk, milyenek lennének, ha nem lenne indián. Több száz ember megfordult már a játékban, és szerintem mindenki mély nyomot hagyott. De azért olyan is előfordul, hogy valaki egy zakós hivatalnokot játszik két indiántábor között.

MIVEL FOGLALKOZIK A CIVIL ÉLETBEN?

Mindenfélével. Írok, illusztrálok, festek, zenélek. A Cseh Tamás Archívumban is segíték, ha szükség van rá. Mostanában az idősek, illetve

Már az első nap felveszed az indián ruhádat, megépíted a tipit, fát gyűjtesz. De amikor harmadnapja beszélsz indián módra, akkor egyszer csak azt érzed: „beleélődtem”.

MIT JELENT INDIÁN MÓDRA BESZÉLNI?

Olyasmint kell elképzelni, mint egy Cooper-regényben. Mindent úgy fogalmazunk meg, ahogy egy kétszáz évvel ezelőtti ember mondta volna. Nem használunk olyan szavakat, amiket a mai világban. Megfontoltan szólunk, és a témákat is az indiánlétnak megfelelően választjuk. Eleinte ez erőfeszítést igényel, de egy idő után természetesé válik, és egészen átalakítja az ember gondolatait. Egyfajta láthatatlan kovásza a játékunknak. Lassan mintha letekernénk belül a háttérzajokat.

„Mennyi mindent elkövetünk a külső világunkban, hogy a belső világunktól távol tartsuk magunkat”

a virtuális világból való kiszabadulás érdekel a legjobban.

A VIRTUÁLIS VILÁGRÓL KÖNYVET IS ÍRT NET-FÜGGŐK CÍMMEL. AZ IDŐSEK IS KÖNYVTÉMA?

Évekig dolgoztam programszervezőként egy idősothton-hálózatban. Ma is járok hozzájuk minden héten együtt nótázni. Egy barátommal készítünk egy könyvet: az idősothtonokban szerzett szürreális tapasztalatokból írunk történeteket, és festek hozzájuk. De ha már könyvek, most Izsák atyával, a bencés monostor perjelével is készül egy közös könyvünk.

INDIÁNOK ÉS SZERZETESEK?

Nem. A sivatagi atyákról szól. Nagyon sok tanító történet maradt fenn a korból, úgynevezett apof-tegmák. Ezekből válogatunk egy tucatot. Én festek a történetekhez, Izsák atya pedig a szikár tanítások köré ír egy-egy novellát. Neki ugyanis hatalmas tudása van a korszakról, ezeket mind beleszövi, hogy jobban el tudjuk képzelni a negyedik századi környezetet, amelyben az atyák éltek. Néhány kép és novella már együtt van. De megbeszéltük, hogy nem sietünk, hanem a sivatagi atyák megfontolt tempójában haladunk.

VAN VALAMI, AMIVEL SIET?

Persze. Nem is vennének komolyan manapság, ha nem sietnék mindennap egy kört látványosan! De a covididőszak nagyon kedvező a titokban nem sietésre.

ARRA IGEN, DE A NETRŐL VALÓ LEJÖVETELRE NEM.

Na, az nehezebb téma. Ma már az egész emberiség monitorral kel és fekszik a gyerekektől a nagyszülőkig. A pandémia alatt egy barátommal, Pintér Gergővel elindítottuk az „élőcsatorna-tisztítási” mozgalmat, hogy elősegítsük az offline világba való visszagyökerezést.

MIÉRT CSATORNATISZTÍTÁS?

Mert az élő csatornáink eldugultak. Olyan programokat szervezünk, ahol az offline létet erősítő gimnasztikákat is végzünk az emberekkel. Trenírozzuk azokat a képességeinket, amelyek az internethasználat következtében kezdenek elsorvadni. Eddük például az emlékezőizmainkat, a telefon nélküli egymásra gondolásra és együtt levésre szolgáló izmainkat is.

EZ MOZGALOM?

Igen. Félig viccesen hívjuk annak. De csak félig! Félő, hogy mire vége a járválynak, a társadalom teljesen elszokik a személyes kapcsolódásoktól és a nem online élményektől. Lassan újra fel kell fedoznünk a nem kibertérben történő dolgokat.

MI AZ ELKÉPZELT JÖVŐ?

Egyrésztől az egészen biztos, hogy a digitalizáció és az internetes fejlődés egyre nagyobb méreteket ölt a földön. Egyre inkább elmosódnak az online és offline lét közti határok. A folyamat nem fog magától megállni, irdatlan pénz és akarat van abban, hogy megtörténjen ez a végtelenül praktikus, csak szerintem kevésbé bölcs változás. No, most mi ezt nem hagyjuk, elkezdjük az élőcsatorna-tisztítást, és megmentjük szegény digitalizálódó emberiséget. Ez a projekt röviden.

HOGYAN LEHET EGYÁLTALÁN ELJUTTATNI EZEKET A GONDOLATOKAT AZ EMBEREKHEZ A VILÁGHÁLÓ NÉLKÜL?

A szándékunk szerint elavulóban lévő internettel szemben a százszázalékos offline terjedés a célunk, de most még a kezdeti, türelmi időben online is fogjuk terjeszteni az ügyünket. Olyan ez, mint amikor feltalálták a telefont, de a fejlesztők még levélben meg távirón beszéltek meg egymással a részeredményeket. De hogy komolyra fordítsam a szót, épp a minap volt egy megbeszélés

lesünk Bérczes Lászlóval, így már hivatalos, hogy az idei Ördögkatlan fesztiválnak mi leszünk az egyik kommunikációs partnere. Offline, érti? Persze ez is vicces, de egy nagyon jó lehetőség, hogy sokakkal megismertessük a céljainkat.

HOGYAN KELL ELKÉPZELNI: LESZNEK OFFLINE PROGRAMOK, BESZÉLGETÉSEK A TÉMÁBAN?

Lesznek beszélgetések, de főleg akciók és gyakorlatok. Például egyszerűbb üzeneteket élőláncban fogunk továbbítani a fesztiválon. Rengeteg lehetőség van, de még mi is csak most kezdjük el elképzelni a dolgot. Tudja, nem kell sietni.

SENTEKÚTRÓL A FALUBA JÖVET MINDIG MEGCSODÁLOM A HÁZUKAT. JELLEGZETES BAKONYBÉLI KÉP SZÁMOMRA A LÁTVÁNYA. HIHETETLEN, HOGY VALAHA BIKAIÁSTÁLLÓ VOLT.

Pedig így van. Romos, bedőlt falú házikóként ismertük évtizedeken keresztül. Itt jártunk

előtte szekerekkel az indiántáborba menet. Aztán egyszer megtudtuk, hogy eladó, és megvettük. És jellemző a papámra, hogy úgy hozta rendbe – saját kezűleg és barátok segítségével –, hogy tudta, ő már nem lehet majd itt.

MONDTA, HOGY BESEGÍT MINT ELSŐDLEGES FORRÁS A CSEH TAMÁS ARCHÍVUM MUNKÁJÁBA. MILYEN ÉRZÉS ÖNNEK EZ A MUNKA?

Nehéz erről beszélni, mert amikor apám meghalt, akkor volt valami nagyon egyértelmű érzésem arról, hogy ő milyen. Utána meg láttam mindenhol azt a rengeteg régi felvételt róla. Aztán jött egy álmom: csengetnek, tudom hogy ő az, és belép egy hatalmas régi magnó az ajtón. Attól fogva tudom, hogy külön kell választanom magamban az élő emlékeimet róla, és az ő digitális lenyomatát. ■

A TERMÉSZET HANGJA

Szöveg: **Meszleny Zita**

Fotó: **Földházi Árpád**

Miután reggel megeteti az állatokat lókúti birtokán, futva érkezik a veszprémi hegedűkészítő műhelyébe, majd munkája végeztével ugyanígy tér vissza falusi otthonába, ahol kikapcsolódásként Leonardo-rajzokat másol. Fogjon bármibe, Sümegi Elemér mindennapjait áthatja a Bakony, ahogyan áthatotta háromszáz éve ideérkező ősei életét is.

Nyers téglákkal kirakott csehboltozatos, apró műhely bújik meg a veszprémi vár szívében. A nyers fa illata átjárja az egész helyiséget. Szinte kész és még éppen csak formálódó hegedű- és csellótestek függenek a falakon, mellettük vonók. A sarokban hangszertokok sorakoznak, az asztalon kecses, fából készült szerszámok és titokzatos üvegcsék. A polcon megkövesedett csigaforma fekszik, a szomszédjában egy hegedű csigája, felette madárkalitka. Állványon grafitrajz, Leonardo arca, a bejárat mellett két régi, művészien felújított kerékpár áll. Ahogy belépek és körbenézek,

azt érzem, ha napokat töltenék itt, akkor sem tudná befogadni a szemem a látványt, annak minden részletét. A hasztalan próbálkozás helyett átadom magamat ennek a pár négyzetméternyi univerzumot átható, a sokféleséget egységgé formáló harmóniának.

A különleges világ, melyet Sümegi Elemér alkotott maga köré, nem egyszerűen műhely. Az ajtót kinyitva mintha élete regényét lapoznánk fel. „Az itt látható eszközök sokat jelentenek nekem. Fontos, hogy olyan dolgokkal vegyük körbe magunkat, amelyek mesélnek, ahogy a hegedűk is teszik” – kezd bevezetni

„Fontos, hogy olyan dolgokkal vegyük körbe magunkat, amelyek mesélnek, ahogy a hegedűk is teszik”

a tárgyak által a saját történetébe a környéken maestroként emlegetett mester. A hangszerkészítő, aki hullámos, hosszú szőke haja, bő fehér inge, saját készítésű bőrköpenye által már külsejével is rászolgál a regényes névre, először nem is hegedűhöz nyúl, hanem egy üvegszekrényben őrzött, öreg fafaragó eszközöket mutat. Régi lókúti asztalosok szerszámaikat. „Aki nem tudja, honnan indult, nem tudja, merre tart” – tárja fel a gyűjtemény mögött meghúzódó mélyebb okokat.

A hegedűkészítő ősei az 1750-es években érkeztek az apró, ma négyszázötven lelkes Lókútra. Az üvegfüvők és az asztalosmesterek számára ideális helynek bizonyult a Magas-Bakony, hiszen kvarcból és fából sem volt hiány. A lakók a szívükbe zárták a települést. Érhetette őket bármilyen megpróbáltatás, mindig összetartottak, és visszatértek a hegyi faluba. Így tettek a maestro felmenői is. Itt volt kocsmáros a dédapja, és ide született a nagyapja is, aki bár Lókút határát is ritkán hagyta el, a majdani hegedűkészítő egyik legnagyobb tanítója lett. „Igazi ezermester volt, általa ismertem és szerettem meg a műhelyt, s a természettel is valódi összhangban élt” – emlékszik vissza Elemér, és egy újabb kincs után nyúl. „Ez az övé volt – mutat fel egy régi, megperzselt végű favonalzót –, nagymamám megtalálta a gyalupadon, és tojásrántottát kevert vele, mert nem volt épp kéznél fakanál. Úgy kellett megmentenem.” A kiskori tapasztalatok nem múltak el nyomtalanul. „Amit gyermekként átéltem, az mind visszaköszönt felnőttként. Szinte tudat-

alanul rögzültek bennem, aztán elemi vágyként évtizedekkel később visszatértek” – vallja, s meg is osztja jó néhány ilyen tapasztalatát. A kiskori élményét, mikor nagyszüleinél végigkísérte egy tehénborjú születését, amely oda vezetett, hogy ma tehene, bárányai vannak a lókúti birtokán. Vagy a megőrzött kantárt, amely nagyapja lováé volt, s amely ismét értelmet nyert, mikor a mester néhány éve úgy döntött, a meglévő állatok mellé lovakat is szeretne, hogy azokkal járhasa a Bakony hegyes-völgyes útjait.

Már olyankor, amikor nem futva teszi ezt. A hegedűkészítő ugyanis amikor nem az állatokkal, az otthoniakkal vagy a hangszerekkel törődik, ultrafutó. Ez szintén gyerekkori szenvedélyéből fakad. Miután kiderül, hányszor futotta már körbe a Balatont, és hogy egy negyvennyolc órás versenyeredménye egészen a világranglista negyvenedik helyére repítette, meg sem lepődöm, mikor megtudom, sokszor a bakonyi faluból is futva jár a műhelyébe dolgozni. Az csupán napi harminc kilométer, és jó pár száz méter szintkülönbség. „Száz kilométernél elkezdem érezni, hogy nem érdekel a külvilág. Kétszáz után olyan, mintha lebegnék, kétszázötven felett inkább önkívületi állapotban vagyok, azon túl pedig már a határaitam feszegetem” – elemzi a hihetetlen távok hatását a férfi. Sok edzés és jó hosszú önismereti út eredményeként jutott el ide. Ahogy visszaemlékszik: „Mikor először futottam maratont, a harmincötödik kilométernél fel akartam adni. Aztán az a nagyapám jutott eszembe, aki évekig volt hadifogoly Nyizsnyij Novgorodban,

Sümege Elemér velencei látogatása során egy ablakban megpillantott egy Szűz Mária-képet restauráló művészt.

Amyira lenyűgözte, hogy az utcán sétálva ilyen csodát láthat az ember, hogy elhatározta, ő is olyan műhelyt fog létrehozni, amely hasonló lelki élményt adhat az arra járóknak.

Ezért nyitotta meg 2010-ben a veszprémi szalézianumban a műhelyét, amelyet szabadon megcsodálhatnak az oda betérők

ahonnan gyalog jött haza Lókútra. Úgy éreztem, ha ő azt kibírta, ennyit csak meg tudok tenni. Rá gondoltam, túlléptem magamon, és elengedtem az egóm. Ez volt a kulcs.”

Állattartás, futás, hegedűkészítés. Látszólag nagyon különböző tevékenységek, mégis van köztük kapocs. Mégpedig a Bakony. „Ha a természetben nősz fel, állatok, fák között, sok időt töltesz kint, akkor rájössz, hogy ott bármit megtanulhatsz. Ránézel egy levélre, hát mi minden van benne? A természet sze-

retete, a szépre való törekvés a szabad ég alatt beleivódik az emberbe” – fogalmazza meg szenvedélyei közös mozgatórugóját Elemér, miközben saját készítésű gyalujával egy hegedű hátlapját kezdi finomítani. A hegedű is természet adta kincs – vallja. A mestert annyi év után is lenyűgözi, ahogy egy darab fa hónapok alatt hangszerré alakul. „Ma is gombóc van a torkomban, amikor átadom a kész hangszert a tulajdonosának. Régen mindig kerestem egy templomot, hogy a hegedű ott szólaljon meg először” – meséli.

*„Különleges dolog a múlt hangját
ilyen módon meghallani”*

*„A természet szeretete, a szépre
való törekvés a szabad ég alatt
beleivódik az emberbe”*

Az ő első saját készítésű hangszere 1994-ben csendült fel, miután a nagyapja hatására e mesterség felé fordult. Évtizedes tapasztalata alapján sorolja, mi kell ahhoz, hogy valaki megtalálja a helyét a szakmában. Szükség van jó hallásra, hiszen a mesterek behangolják a faanyagot. Minden gyalulás, csiszolás alakít a hangszer testének rezgésén. Elengedhetetlen az alázat, ugyanis egy szép hegedűkoncert után a taps csak a zenész füléig jut el, a hangszerkészítőt csak a legritkább esetben éri dicséret. A szépre való nyitottság pedig lelket ad a hegedűnek. „Yehudi Menuhin mondta, hogy a Jóisten a saját képére teremtette az embert, az ember pedig a saját képére teremtette a hegedűt. És tényleg így van. Ott vannak a női test arányai a hangszerben. Van feje, nyaka, teste, kecses és telt ívei. Igen, a magunk képére teremtjük, és mennyit rajzoljuk, finomítjuk, öleljük, mire a forma élettel, zenével telik meg! – elemzi lelkesen az esztétika fontosságát. – Az aranymetszés, ami olyan kedves a szemnek, a szívnek, szintén ott van a hegedűben. A testben, a nyak csigamotívumában. Az utóbbi ráadásul különleges alakzat. Nem véletlenül van az a régi geológiai lelet a polcomon, amelyet a lókúti kertünk végében ástam ki. Olyan tökéletes a természet által teremtett forma, hogy olyat szerkeszteni sem lehet. A hegedűben is csak másolni próbáljuk.”

A precíz másolás a hegedűkészítés lényeges eleme. A 17. században Antonio Stradivari elkészítette a lehető legtökéletesebb hangszert, az utána következők pedig ezt próbálják minél pontosabban utánozni. „Akkor leírták a méreteket,

a lakkrecepteket, ami aztán apáról fiúra szállt, mi pedig a tudás megőrzéséért hálával telve készítjük a hangszereinket” – mondja Elemér. Most egy különösen izgalmas másolási feladatba kezdett. A műhely pontjain ugyanannak a gyönyörű régi hegedűnek a képe lóg. A fotók már nyár óta ott vannak, hogy a zeneszerszám minél inkább beleivódjon a szemébe. Egy nemzetközi versenyen ugyanis hetven mester tesz kísérletet arra, hogy elkészítse Nemessányi Sámuel, a legnagyobb magyar hegedűkészítő kezei közül 1865-ben kikerült, csodálatos hangszer kópiáját. Elemér nem bízza a véletlenre a dolgot. Még a fát is úgy választotta ki a másolathoz, hogy az erezet formája, a rostok iránya is szinte teljesen megegyezzen az eredetivel. Aztán jön a formák milliméter-pontosságú reprodukálása, majd a kopások, súrlódások, az idő hagyta nyomok imitálása. „Az elmúlt huszonöt év összes tapasztalatát, gyümölcsét, az érzést, ami miatt benne maradtam a szakmában, mind beleteszem ebbe a hangszerbe. Aztán remélem, hogy majd ez a hegedű túlél engem, és kétszáz év múlva a Nemessányi-hegedűhöz hasonlóan ez is például szolgál majd másoknak” – foglalja össze a lókúti mester, mit jelent számára a feladat, miközben óvatosan kezébe veszi a készülő darabot.

A nyomhagyás a hegedűkészítők között egy titkos, mégis fontos mozzanat. A mesterek ugyanis az egyetlenek, akik felbontják a hegedűket, így a belsejükben üzennek egymásnak. „Különleges dolog a múlt hangját ilyen módon meghallani” – mesél a felfedezés örömről a maestro. Az általa talált legérdekesebb feljegyzés

Tóth János hegedűkészítő szintén szakmabeli lányától származik, aki mielőtt lezárta volna a hangszerét, az alábbi, talán szerelmi csalódásról árulkodó mondatot írta a fedőlapba: „A Földön élősködők közül a leggonoszabbak a férfiak.” Elemér sem hagyja érintetlenül a hegedűk gyomrát. Ő egy hosszú szőke hajszálat ragaszt minden megjavított zeneszerszámba. Az alkotó és az alkotás kölcsönösen nyomot hagy egymáson.

A tárgy és az ember története így kapcsolódik megint csak össze. Ahogy a mester fogalmaz, mikor távozáskor

végignéz a műhelyen: „Vannak dolgok, amiket megtanulhatunk könyvekből, de a saját, mély tapasztalat az, amire tényleg lehet építeni. Egy csellóhátat megfaragni, kikapcsolódásként Leonardo képét másolni, a Bakonyt járni, az állatokat etetni, egy darab fából szerzőszámot esztergálni, napokon át futni. Ezek jelentik számomra a ténylegesen megélt tudást. Ha pedig át tudom vinni az alkotásba, ha mindez formát is ölt, az aztán az igazi!”

A hegedűkészítő édesapja határozott úgy, hogy az eredeti Schoffhauser családnevet Sümegire cseréli. A mester három gyermeke közül az egyik azonban eldöntötte: visszaveszi az eredeti vezetéknévet, ezzel is tisztelve az ősök emléke előtt

A BAKONY VARÁZSLÓJA

Szöveg: **Farkas Anita**

Tíz éve jelent meg Nyulász Péter Helka-trilógiájának első kötete: a Helka – A Burok-völgy árnyai és két folytatása főként a Balaton-felvidék és a Bakony nagyon is létező vadregényes tájain játszódik. A kiskamaszoknak szánt meseregény-sorozat hatásaként ezek kerekedtek fel, hogy a valóságban is végigjárják a benne szereplő varázslatos helyszíneket.

A KÖTETEK FŐHŐSE A TIHANYI SOKTORNYÚ KASTÉLYBÓL UNALMÁBAN MEGSZÖKŐ, RAKONCÁTLAN HELKA HERCEGKISASSZONY, A BALATON FESS HERCEGE, CIPRIÁN ÉS A GONOSZ ERŐKET FELTARTÓZTATNI IGYEKVŐ KAMOR, A BAKONY NAGY HATALMÚ VARÁZSLÓJA. ŐK PUSZTÁN AZ ÍRÓI KÉPZELET SZÜLEMÉNYEI?

Igen, de nem teljesen az én képzeletemé. Kamor alakját, akire afféle magyar Dumbledore-ként, Merlinként vagy Gandalfként is tekinthetünk, 1836-ban ismerhette meg először a közönség. Ekkor jelent meg Fáy Andrásnak a *Sió – Tündéres rege* című műve, benne

a Bakony varázslójával, vagyis nagyjából száz évvel korábban, mint ahogyan Tolkien egyáltalán elkezdett volna gondolkodni *A Gyűrűk Uráról*. Hiába volt azonban Kamornak évszázados előnye, a neve feledésbe merült, annak ellenére is, hogy Lipták Gábor az 1961-ben megjelent *Aranyhíd* című mondagyűjteményében feldolgozta a Fáy-féle történetet. De mivel nem lett belőle például iskolai tananyag, ismét eltűnt a süllyesztőben. A Balaton és környéke az én fejemben is megmaradt a lángos, főtt kukorica és napolaj szegélyezte vidéknek. És ebben a Bermuda-háromszögben elveszett

A Helka-trilógia első részében, a Helka – A Burok-völgy árnyaiban különös események zavarják meg a Balaton északi partjának nyugodt mindennapjait. A tihanyi Soktornyú Kastély népe ünnepre készül: Helka hercegisasszony hamarosan hivatalosan is trónörökössé válik. Am hősi unja a felhajtást, elsőkik inkább a tiltott rengetegbe számócazni. Mindeközben a közeli Burok-völgyben sötét lelkű teremtmények gyülekeznek, hogy a kegyetlen Bora vezetésével feldőlják a Balaton békéjét, és bosszút álljanak a hercegi páron

„A Burok-völgyet mintha kifejezetten a regényem kedvéért alkotta volna meg a természet”

ez a régi-régi, nagyon izgalmas és fantasztikus sztori, amelyben a hatalmasságok, azaz a Balaton tündére és a Bakony varázslója viaskodnak, miközben egymásra talál Helka és Kelén, a tihanyi hősszerelmes páros. Utóbbiak annyiban voltak szerencsésebbek, hogy a nevüket legalább két balatoni hajó megőrizte.

HOGYAN TALÁLT RÁ ERRE A FELEDÉSBE MERÜLT MESÉRE?

Stílszerűen egy balatoni családi nyaraláson. Egy esti fürdőzés alatt a kislányom úgy érezte, valaki, talán egy tündér, megcsiklandozta a vízben a lábát. Ekkor jutott eszembe: tényleg, miért is nincs a Balatonnak tündére? Elkezdtem kutakodni, és kiderült, hogy nagyon is van, csak senki nem tud már róla. És valahogy rögtön küldetéstudatom keletkezett, hiszen földrajztanár végzettségű vagyok, és mivel addigra jelentek már meg gyerekmondókás könyveim is, egy általam újrafazonírozott, valós helyszínekkel operáló balatoni–bakonyi tündérmese tálcán kínálta magát. A nagy kérdés az volt, hogyan sikerül a mostani közönség számára érdekessé tenni.

ÉS MI LETT A VÁLASZ?

Tudtam, hogy nekem nem az újabb átdolgozás készítése a feladat, ezért nem is Helka és Kelén szerelme foglalkoztatott igazán, hanem az ő közös életük folytatása. Ezért az én könyveim középpontjában a lányok, Helka hercegisasszony és az ő apródja, Ciprián áll, a trilógia zárókötetete pedig egyfajta időutazás, amikor is Kamor varázsló végre felfedi a régmúlt titkait. De volt egy másik megfajta is erre a kérdésre.

VAGYIS?

Arra gondoltam, hogy ha már a Balaton és a Bakony környéke eleve tele van mesébe

illő helyszínekkel, akkor kutya kötelességem ezeket a természeti képződményeket a történet díszleteként valóban bele is illeszteni a mesémbe. Titkon már az elején abban reménykedtem, hogy ha a kiskamasz olvasóimat és persze a szüleiket is magával ragadják Helkáék varázslatos kalandjai, talán lesz kedvük felkerekedni a valóságban is egy kis országjárásra.

A KÖTETEK BŐSÉGSEL SZEREPLŐ SZURDOKOK, LÁPOK, BARLANGOK, FENNSÍKOK, VÍZESÉSEK MINDEGYIKÉT VALÓS HELYSZÍN INSPIRÁLTA?

Igen, hiszen vagy tanultam a kialakulásukról, elhelyezkedésükről az egyetemen, vagy ténylegesen, a saját szememmel láttam őket. A Balaton környéki helyek különösen ismerősök voltak, mert a tótól ötven-hatvan kilométerre nőttem fel, így sokszor jártam arra felé már gyerekkoromban is. Igyekeztem a lehető legtöbb valós helyszínt beleszőni a mesémbe, de úgy, hogy az dramaturgiailag is jól működjön. És az sem volt persze hátrány, ha egyik-másik izgalmas természeti képződménynek már volt kis mondabeli eredettörténete. De a legtöbb esetben magam találtam ki ilyeneket úgy, hogy Helkáék mesés történetéhez is illeszkedjen.

PÉLDÁUL?

A Szent György-hegy bazaltorgonái tényleg kővé vált óriásoknak tűnnek, ehhez azt a szálát kellett kigondolni, hogy az óriások hogyan és miért kerültek oda, és miként érte el őket végzetes sorsuk. Ugyanígy a szentbékállai kőtenger is olyan, mintha nagy, hosszú szőrű, tohonya lények mocsara vált volna kővé, ehhez is kigondoltam hát egy saját sztorit. És persze akadtak olyan helyek is szép számmal, amelyeket már az első könyvbe szerettem volna

FOTO FÖLDHÁZI ÁRPÁD

A második részben az előző kötetből megismert szereplők útjuk során barátokat és ellenségeket szereznek. Megtudjuk, hogyan keletkezett száz halom Battán, tengerszem a Megyer-hegyi malomkőbányában, földvár a Balatonnál vagy a Sió csatorna. A földpicinyek, nyápicok, dinkák, sziporkák, csordásfarkasok, Zemúr és Mitmitke úgy gabalyítják a történet szálait, hogy azok az óbudavári mosókutat övező fa gyökereihez lesznek hasonlatosak. Ciprián a varázslat helyett a józan ész hatalmában bíz, ám elvarázsolja az az érzés, amely néha elveszi az eszünket

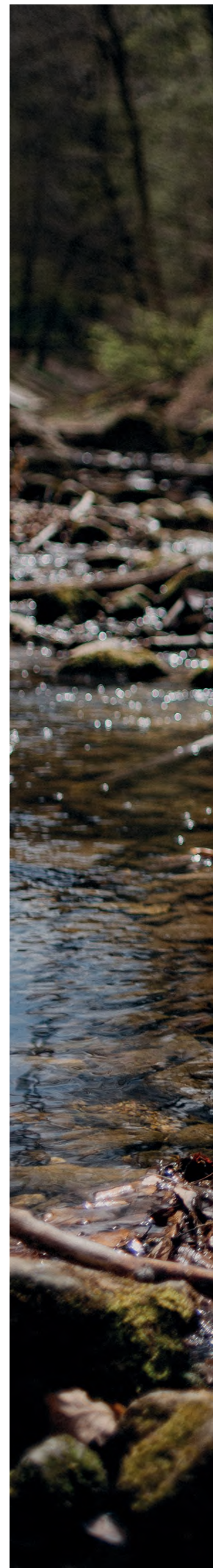
beleírni, de mivel a szereplőim egyszerűen nem voltak hajlandók arra menni, csak a másodikba vagy a harmadikba sikerült őket beszakoztatni. Ilyen volt például a Lóczy-barlang Balatonfüred felett, a Tamás-hegyen: a harmadik kötet bonyodalma gyakorlatilag ott kezdődik mint titkos főhadiszálláson, amikor Kamor felidézi az ifjúságát. Vagy ott van Veszprém kedvelt kirándulóhelyén, a Séd patak partján egy völgyszakasz, amelyet valami furcsa oknál fogva Szerelem-szigetnek neveznek. Ez szintén adta magát, nemcsak azért, mert a Bakony kellős közepén van, hanem mert Helka hercegisasszony az utolsó részben megtalálja párját, aminek nagyon fontos helyszíne ez a bizonyos „szerelemsziget”.

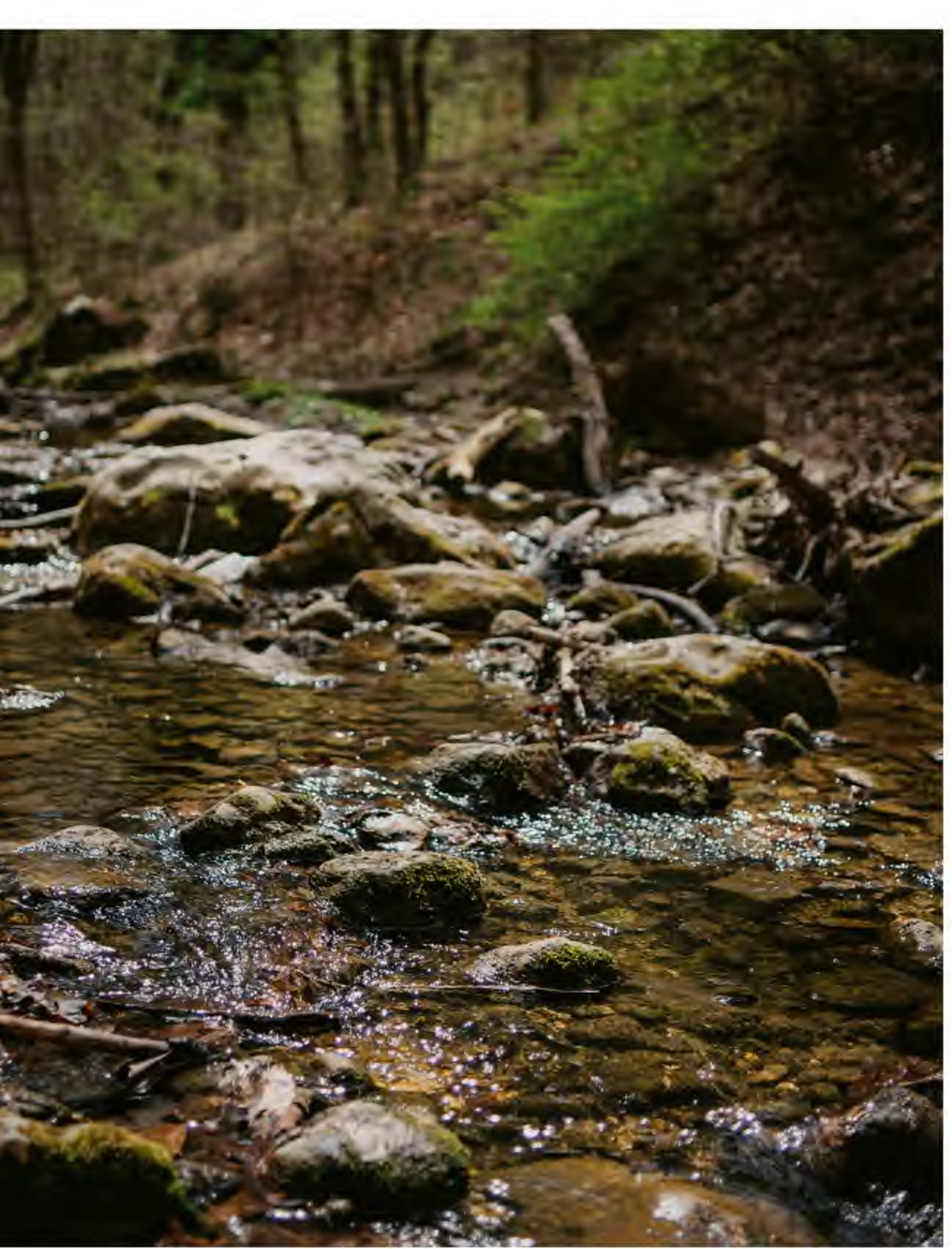
AZ ÉN KEDVENCEM AZ ÉLŐBEN IS EGÉSZEN FANTASZTIKUS BAKONYI BUROK-VÖLGY, AMELY MAGYARORSZÁG EGYIK UTOLSÓ ÓSERDEJE, LÉNYEGÉBEN EGY TIZENÖT KILOMÉTER HOSSZÚ, SZIKLAFALAKKAL HATÁROLT, ÜREGEKKEL ÉS BEDŐLT FÁKKAL TELI, BUJA ALJNÖVÉNYZETŰ SZURDOK – ÉS A GONOSZ ERŐK TITOKZATOS TANYÁJA.

A Burok-völgyet mintha kifejezetten a regényem kedvéért alkotta volna meg a természet. Önmagában is van egy ősi, misztikus-hidegrázós hangulata ennek a hatalmas ároknak a nagy Tési-fennsík keleti végében, amely egy millió évvel ezelőtt beszakadt barlangrendszer lehetett. Kapóra jött az is, hogy itt, a Burok-völgy mellett, egész pontosan a szomszédos völgyben folyik a Gaja-patak, amely így természetes kapcsolatot teremtett Kamor varázsló egykori otthonával. A manók, Tramini és Furmint elmondása szerint ugyanis a Gaja-patak egy nagyon izgalmas szakaszán, a Bakonynána és Jásd között található szűk szurdok, a Római-fürdő-vízesés közelében állt valaha a nagy varázsló titokzatos, a világ szeme elől elrejtett Szurdokvára.

AZT MONDTA, TITKON REMÉNYKEDETT BENNE, HOGY A HELKA-KÖTETEK MEGHOZZÁK A KEDVET, HOGY EZEKET AZ IDŐNKÉNT MÁS NÉVEN SZEREPLŐ, DE KÖNNYEN FELISMERHETŐ HELYSZÍNEKET A VALÓSÁGBAN IS BEJÁRJÁK AZ EMBEREK. VANNAK ERRE BIZTATÓ VISSZAJELZÉSEK?

Nyilván nem mindenki jelentkezik be hozzám a beszámolóval, de több ezerre tehető azok száma, akik az első kötet megjelenése óta eltelt évtizedben családilag felkerekedtek bejárni a Helka-trilógiában szereplő tájakat, sőt osztálykirándulásokról, táborokról is tudok, amelyek a könyv története köré szerveződtek. Nemrégiben pedig elkezdtem együtt dolgozni az Aktív Magyarország projekt alatt futó Digitális vándor program munkatársaival. Ez egy ingyenesen letölthető applikáció, a lényege, hogy a természetjáró egyszerre lehet jelen az offline és az online térben: például amíg az egyik kezében a kijelzőn repül a gyöngybagoly, a másikkal megtapinthatja a fa törzsén lévő odúját. Az e-ösvények útvonalait állomásonként járhatja be, kérdések, feladatok segítségével, a helyes válaszért pedig jutalom jár, például videók, kiterjesztett valósággal odavarázolt állatok, természeti jelenségek. Eddig tizenkét ilyen útvonal készült el, Magyarország mind a tíz nemzeti parkja ajánl egyet a saját területén, illetve részt vehetünk egy gellért-hegyi időutazáson, Budapest második kerületében pedig utánajárhatunk Vuk kalandjainak. Ehhez a sorhoz csatlakozik hamarosan a Helka is. Remélem, így még több gyereknek megjön a kedve a Balaton-felvidék és a Bakony felfedezéséhez.

MŰHELY

Hasszánk Zoltán

MISERUHA A SÍRBÓL

Szöveg: **Szentei Anna**

A jáki Szent György-templom román kori építészetünk egyik legszebb példája, teljes körű rekonstrukciója a tervek szerint egy év múlva fejeződhet be. Az épületegyüttes feltárása során egy több mint ötszáz éves kazula is előkerült.

A jáki templomdombon jelenleg régészeti feltárás folyik, azt követően pedig az épület helyreállításán és restaurálásán dolgoznak majd a szakemberek. A templom főhajójában is gőzerővel folyik a munka. A tekintélyes méretű régészeti árkokban, gödrökben az épület mélyét kutatják, innen, a főhajó egyik sírjából került elő az elmúlt évek egyik legérdekesebb régészeti lelete, a több mint ötszáz éves, díszes miseruha, vagyis kazula, amelyet érdekes módon a világiak által használt temetkezési hely rejtett. „Ásatás során földsírből előkerülő miseruhákról nem igazán tudunk, az ilyen leletek szerencsés esetben kriptákból kerülnek elő, vagy egyházi gyűjtemények kincstáraiban maradnak fenn. Igazán unikális tehát a Jákon előkerült kazula. Valószínűleg az egyik apáté lehetett. Egyelőre talány, hogy az apátot miért e díszes ruhában tették a sírba, hiszen ez egyáltalán nem volt szokás a középkorban. Kérdés az is, miért nem a szentélybe temették, amire egyházi méltóságként joga lett volna” – mondja Pap Ildikó Katalin régész, az ásatás vezetője.

A kazulát egyelőre a templomban őrzik, egy asztalon terítették ki; a szakember lassan lefejtí a ráhelyezett papír- és anyagrétegeket, így feltárul előttünk az igen szakadozott állapotban lévő öltözet, amely még így, elrongyolódva is őrzi formáját, szabását, kivehető rajta a fej- és a vállrész kialakítása.

Az öltözet hátára keresztet hímeztek, rajta püspökszentek ábrázolásai. Ebben az időszakban a papok a híveknek háttal miséztek, a díszes mintázatnak így az öltözet hátoldalára kellett kerülnie. Az egyik díszítménysor alján kulcs rajzolódik ki, ami arra utal, Szent Péter alakja is díszíthette a miseruhát. Az egykor vörös, gránátalmamintás bársonyanyagot gazdagon átszőtték aranszálakkal, ennek köszönhetően a szövet konzerválódott a sír mélyén, a selyembélés és az öltözetre varrt franciakapcsok is megmaradtak.

„Semsey Réka művészettörténész vizsgálta meg a kazulát, szerinte a 15. század utolsó negyedében készíthették. Ez persze nem jelenti szükségszerűen azt, hogy ekkor került a sírba. Annyit biztosan tudni, hogy a sírt a kora újkori temetkezésekkor bolygatták, ekkor vehették le a halottról az öltözetet, mikor azonban felismerték, hogy egyházi személyé, összegöngyölve visszahelyezték a sírba, majd betemették” – magyarázza Pap Ildikó Katalin, hogyan lehetséges, hogy az öltözetet nem a halott testén, hanem a sír egyik sarkában találták meg. „Valószínűleg albában – fehér miseingben – temették el az apátot, erre került a kazula. A testből csupán a lábszárcsont feküdt eredeti helyzetében, amelyen látható volt a már elenyészett fehér liturgikus öltözet szegélye.”

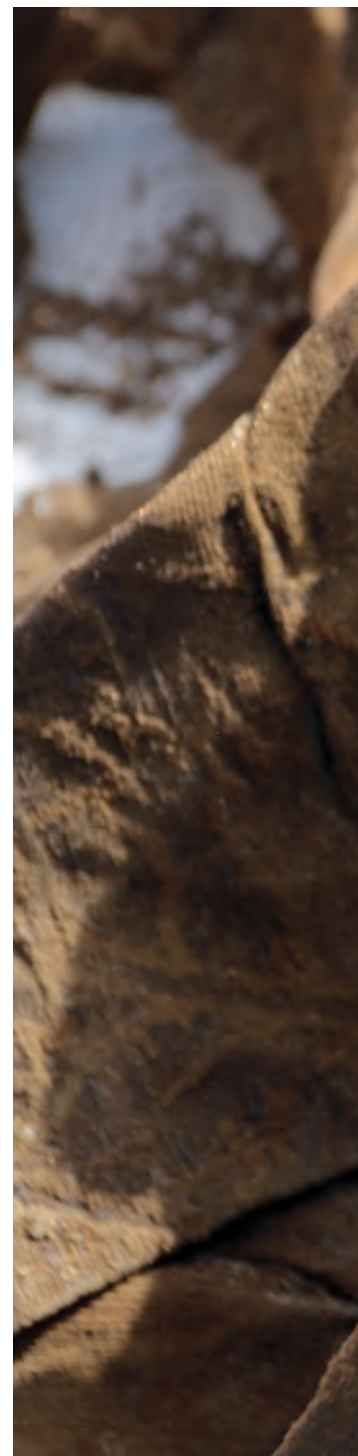

FOTO: RÁKREZSŐ

*„A kazula a 15. század utolsó
negyedében készülhetett”*

„A jáki templom a 13. század elején épült a Ják nemzetség bencés monostoraként, ekkortájt kaphatta a Szent György titulust, a nem messze tőle, a templomdombra épített Szent Jakab-kápolna volt a település plébániatemploma. A 16. század közepe után a monostor elnéptelenedett, épületének köveit a helyiek széthordták, a Szent György-templom pedig a falu plébániatemplomává vált” – meséli Sarkadi Márton építész, a jáki templom megújítására irányuló projekt vezetője.

A korábbi és jelenlegi feltárásokon a Szent György-templom építése előtti időkből is találtak nyomokat, sőt beigazolódott, hogy az épület helyén állt már korábban egy kisebb, Árpád-kori templom. A déli mellékhajóban számos olyan temetkezést találtak, amely a mai épületnél kisebb alapterületű templomhoz rendeződött. „A templomdombon a kétezres évek elején zárult a Valter Ilona és P. Hajmási Erika által végzett, közel húsz évig tartó feltárás, amely során több mint kilencszáz temetkezést dokumentáltak a Szent György-templomtól északra, délre és nyugatra. A legkorábbi a 10. századból való. Az egykori temető sírjai közül többet a ma álló Szent György-templom falai vágtak el, eszerint léteznie kellett egy korábbi templomnak, ennek falsarkait fel is tártuk a főhajóban” – meséli Pap Ildikó Katalin.

A Szent György-templom alapítója Ják nembeli Márton, a környék gazdag földbirtokosa volt. Sírháza – Entz Géza művészettörténész kutatásainak sugallatára – a déli toronyaljban találtak rá, három kőlap alatt. A régész elmondja: „Ják nembeli Márton az oklevelek csak Magnusként, azaz nagyként emlegetik. Nem kizárólag tettei nyomán kapta a ragadványnevet, hanem azért, mert a családban ő volt az öregebbik Márton. Akkor alakíthatták ki a végső nyughelyét, mikor a templom alapjait építették.” A sírban nyugvó kiletét a déli torony falára festett jelenetek is igazolják: a 13. század közepén készült freskók siratóasszonyokat ábrázolnak, felettük

menyei jelenet, két angyal lepelben lelket emel az ég felé. A családfő sírja felett sorakozó méltóságok alighanem a Ják nemzetség tagjai. Öreg Mártonnak már a megjelenése is tekintélyt parancsoló volt, hiszen termetre kimagasodott kortársai közül: sírjának belmérete 185 centiméter.

A templom egyik legrégebb freskója a 13. század derekáról származik, és Sárkányölő Szent Györgyöt ábrázolja – a katonaszent tisztelete illetett is a nagy hatalmú családfő harcias karakteréhez. A Szent György-kultusz a kora középkorban terjedt el. A templom építésének ideje egybeesett a keresztes háborúkkal, valószínű, hogy Márton elkísérte II. Andrást a Szentföldre, és onnan hozta haza a harcos szent tiszteletét. A földbirtokos erős akarata, a családi reprezentáció szándéka a templomépítési terveiben is megnyilvánult. A jáki templom két tornya közötti, a család számára fenntartott karzatot különösen gazdag díszítéssel alakították ki: trónushoz hasonlatos ülőfülkék sorozata, a tornyok első emeletének a karzattal való kapcsolata, a déli toronyban emelt családi sírkápolna együttese egyedi. Mindez nem volt épp szokványos egy középkori apátság templomban, ahol sokkal inkább az apát és a szerzetesek szava volt a döntő, mint a világi hatalmasoké. ■

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

fizessen elő!

+36 70 627 9086 | elofizetes@magyar-kronika.hu | magyar-kronika.hu/elofizetes

LEÍRATLAN ZSOLTÁROK

Szöveg: Kéri Gáspár

Ha nem rendezőként írja be nevét a filmtörténetbe, akkor bizonyára íróként vagy képzőművészként hagy nyomot. Kilencven éve született a magyar és egyetemes filmművészet sajátos hangvételű alkotója, Huszárík Zoltán.

Két meghatározó pillanat volt a 20. század során, amikor a krúdyzmus életérzése elementáris erővel tört rá a magyar társadalomra. Az elsőre, ahogyan azt Márai Sándor *Föld, föld!...* című kötetében olvashatjuk, 1945 tavaszán került sor. Az ostrom során szétlőtt főváros pincéiből felmerészkedő, testileg-lelkileg meggyötört emberek Óbuda ódon földszintes házai között és az akkor már közpark Tabán aknagránátok lyuggatta lankáin keresték és vélték megtalálni azt a talán sosem volt éteri múltat, amit Krúdy Gyula 1933-ban bekövetkező haláláig évtizedeken át énekelt meg az írásaiban. A krúdyzmus második hullámára egy emberöltőt kellett várni. Egészen 1971 őszéig, amikor a hazai mozik bemutatták Huszárík Zoltán első nagyjátékfilmjét, a Krúdy-prózák nyomán született *Szindbád*. Bár a Latinovits Zoltán címszereplésével készült film nem követi a narratív történetmesélés bevett struktúráit, a lenyűgöző képi világ és az utómunka – az operatőr Sára Sándor, a vágó az eredetileg szobrásznak tanuló Morell Mihály volt – mindenén átsegíti, sőt észrevétlenül magával

Huszárík Zoltán
(jobbra) és Ichak Finci
a Csontváry forgatásán

ragadja a nézőt. Huszárík összművészeti alkotás-ként is felfogható Krúdy-adaptációja, amelyben az irodalom, a képzőművészet, a mozgóképek, a színészi játék, valamint a zenék, zörejek és hangok kéz a kézben járnak, szubjektív és alternatív világba repítette a közönséget. Ennek következményeként a könyvesboltokból, antikváriumokból és a könyvtárak polcairól napok alatt elfogytak a Krúdy-kötetek, a rendező pedig széles körben elismertté vált.

Huszárík Zoltán a hazai és külföldi díjak sorát elnyerő kísérleti rövidfilmjeivel – többek között az *Elégiával*, az *Amerigo Tottal*, a *Capriccióval* – a háta

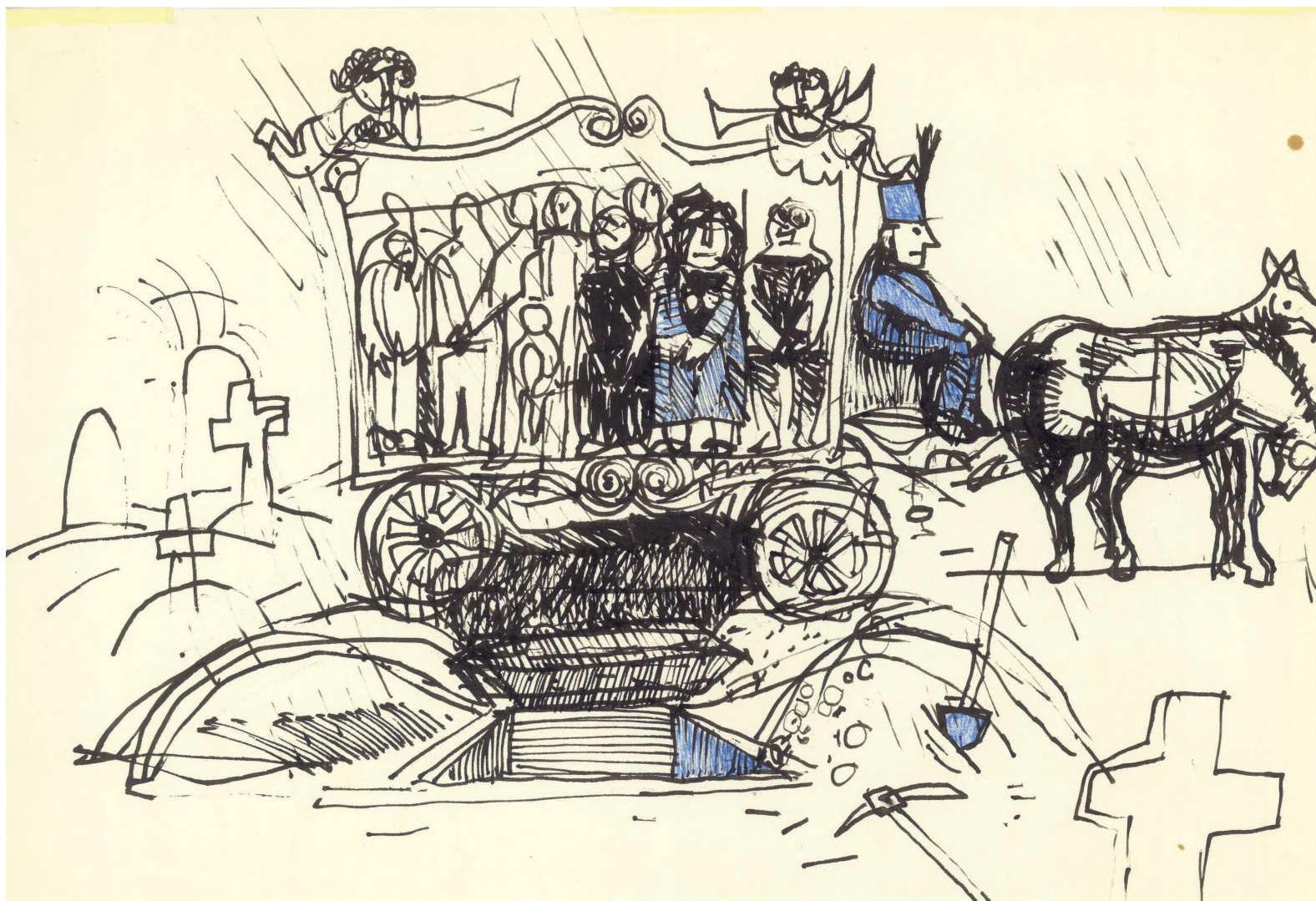
mögött negyvenéves volt a *Szindbád* premierjekor. Hogy ennyit kellett várni az első nagyjátékfilmes közönségsikerére, a kor és benne legfőképpen a rendszer természetét mutatja.

Az 1931. május 14-én született Huszárík paraszti környezetben nőtt fel a Galga menti Domonyban, és már négyévesen kitűnt rajzkészségével. Gimnáziumi tanulmányait a közeli Aszódon folytatta, ahol ifjú rajztanára, az akkor pályakezdő festőművész, Schéner Mihály ismerte fel kimagasló tehetségét. Végül saját képességeinek és a „fényes szelek” nemzedékét útjára bocsátó népi kollégiumi háló-

zatnak köszönhetően jutott be 1950-ben a Színház- és Filmművészeti Főiskola rendező szakára. Bár ugyanekkor felvették a Magyar Képzőművészeti Főiskolára és a szegedi egyetem orvosi karára is, végül, felismerve talán a műfaj interdiszciplináris, a társművészetek mindegyikére kiterjedő lehetőségeit, a film mellett döntött. 1951-ben azonban a családját kulákként tették, ezzel párhuzamosan rendszeridegenként őt is eltávolították a főiskoláról, és csak 1959-ben folytathatta tanulmányait. A közties években volt földműves, olajmunkás és filmgyári világosító, és ekkor kezdett komolyabban,

nemegyszer egzisztenciális okból rajzolással, könyvek illusztrálásával foglalkozni. A rajzolás aztán az egész életét végigkísérte: filmterveken való ötletelés közben, utazások alatt, unalmas felórákban vagy egy-egy Mészöly-, Hajnóczy-, Ottlik- és Galgóczi Erzsébet-kötet illusztrálásakor születtek meg ezek a munkák. „Lehettem volna költő, képzőművész, zenész” – állította magáról. Rajzait és grafikáit látva egyetérthetünk ezzel az önvalomással, legyen szó japán papírra vetett tusrajzairól, litográfiáiról vagy az éttermi számológéddulákra és újságlapok kolumnáira mesterien vetett foltok és vonalak rendszeréről.

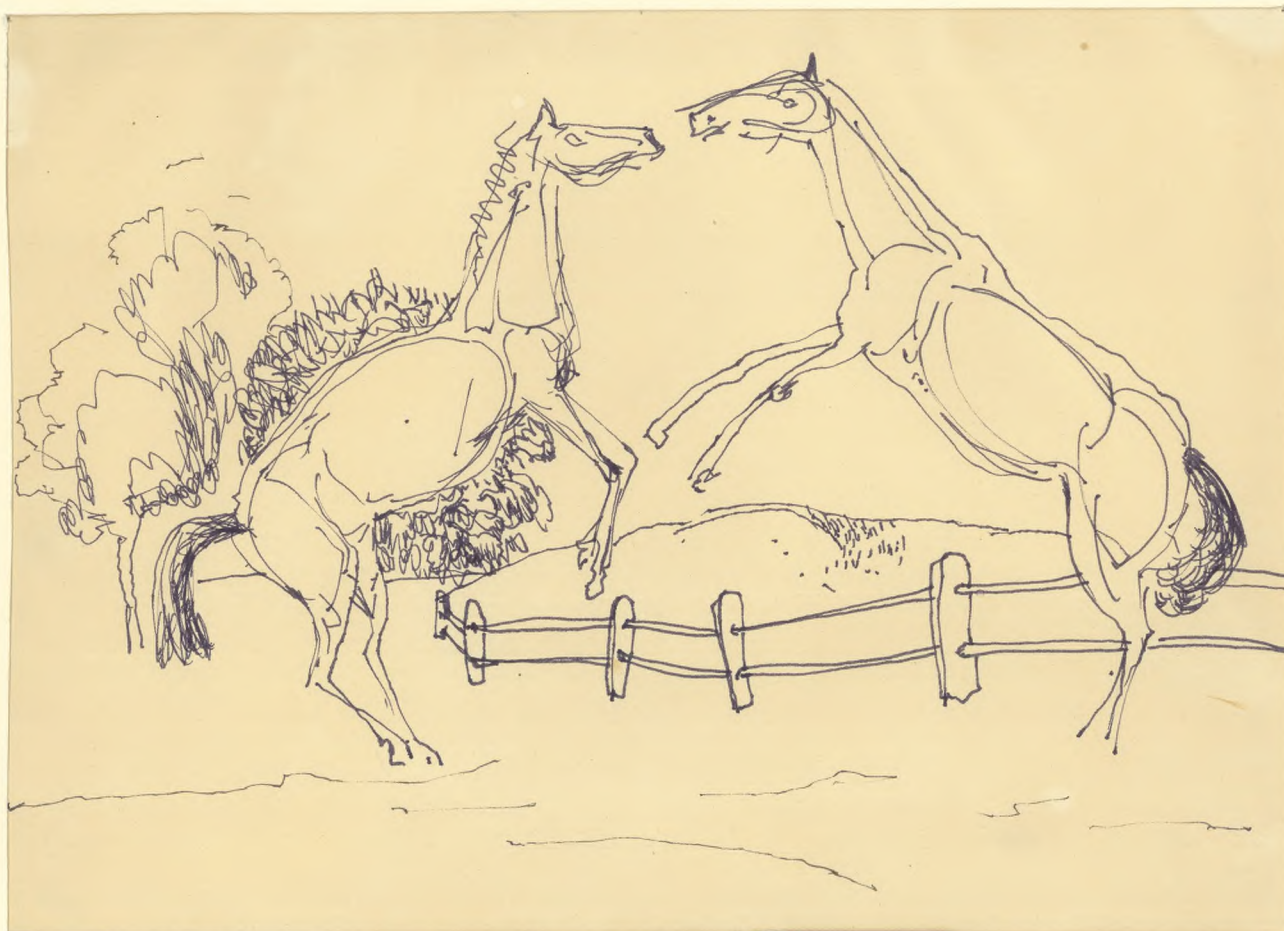
Huszárik stílusa nem sűrítető egyetlen műfajba, munkái hol Kondor Béla rajzművészetére, hol a német expresszionista fametszetekre (lásd Mészöly Miklós első kiadású *Saulusának* borítóját), hol Krúdy Gyula szecesszióba hajló álmképeire emlékeztetnek. Máskor saját jogon, a pont, a vonal és a folt vibráló használatával, a lehető legkevesebb sallanggal mutatják meg a legtöbbet az alkotójuk teremtette világból. Témái között az elmaradhatatlan lovak mellett a tájak, felvidéki városok vagy távoli országok archaikus atmoszférája egyaránt megjelenik, ahogyan folytonosan visszatérő nőalakjaival is rendre találkozunk.

Huszárik Zoltán képzőművészi énje és gondolkodásmódja elválaszthatatlan filmjei struktúrájától. Ez a gesztus végigvonul a teljes életművön, sőt utolsó filmjében, a *Csontváryban* már a művészet és az egzisztencializmus összefüggéseit boncolgatja. Egykori főiskolai osztálytársa, Gyöngyössy Imre filmrendező így emlékezett pályatársáról néhány évtizede: „Sokszor voltam jelen, amikor filmjei születtek, hallgattam leíratlan zoltárait. Ma is látom, ahogy jobbfelé dülő ujjal, tőben tartott ceruzája fut a papíron. [...] Rajzai számomra szeretettröplapok.”

„Hogy ennyit kellett várni Huszárík első közönségsikerére, a kor és benne legfőképpen a rendszer természetét mutatja”

Burgert Róbertnek köszönéssel és azzal a hittel, hogy közö ügyet szolgálunk
Huszárik Bertán
1981. IV. 23.

*„Huszárik stílusa nem sűrítető
egyetlen műfajba”*

ELSÜLLYEDT PLAKÁTVILÁG

Szöveg: Kéri Gáspár

A századforduló és az azt követő két évtized magyar plakátművészetének kimagasló alakja volt Faragó Géza. Összetéveszthetetlen stílusú munkáiból június végéig látható szabadtéri kiállítás a Várkert Bazár déli panorámateraszán.

Kínálkozik néhány biztos megoldás arra, hogy alámerüljünk a századforduló és az azt követő negyedszázad budapesti légkörébe. Internetes archívumokban böngészve korabeli lapok irodalmi tárcáit olvashatjuk például. Esetleg szemügyre vehetjük a fotográfus Klösz György budapesti felvételeinek minden egyes négyzetcentiméterét, amire ugyancsak módunk van a virtuális térben. Jelenleg pedig adódik egy harmadik lehetőség is: sétát tehetünk a budapesti Várkert Bazár déli panorámateraszán, hogy megcsodáljuk Faragó Géza (1877–1928) festő- és grafikusművész plakátkiállítását. Az Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtára jóvoltából most kéttucatnyi kereskedelmi és kulturális plakátot

nézhetünk meg eredeti rendeltetési helyüknek megfelelően, a szabad ég alatt.

A plakát ugyanis eredendően publikus műfaj, célja, hogy felhívja az utca emberének figyelmét az általa hordozott tartalomra, és tegye ezt minél lényegretörőbben. Így az egyszeri polgár akár egy mozgó konflisról vagy egy lóvasút másodosztályú ülőhelyéről is könnyen befogadja az üzenetet, egy színházi premier, egy újfajta gyomorkeserű vagy éppen egy mezőgazdasági vásár hirdetését. A műfaj az ókori Kínából ered, Európában pedig a nyomtatás nyugati meghonosodása, azaz a Johannes Gutenberg utáni időkre tehető az elterjedése. A plakát művészi értelemben a 19. század második felében, a posztimpresszionizmus és a szecesszió időszaká-

1910 körül | 123 x 95 cm

Minden este hat órakor

Pesti Titkár

POLITIKAI NAPI LAP

Főszerkesztő :
BIRÓ LAJOS

Felölős szerkesztő:
D. BETHLEN OSZKÁR

ÁRA: **4** FILLÉR

Megjelenik márczius elején

Szerkesztőség és kiadóhivatal: BUDAPEST, VII. Erzsébet-körút 27.

1914 előtt | 92 x 55 cm

ban vált érdekessé. Ez idő tájt olyan festők és grafikusok tettek izgalmas utazásokat az alkalmazott művészetek e területén, mint a francia Henri de Toulouse-Lautrec vagy a cseh Alfons Mucha. Faragó Géza is ezek közé az alkotók közé tartozik. Amíg festőink közül Benczúr Gyula, Rippl-Rónai József vagy Vaszary János csak átruccant a plakáttervezés ösvényeire, addig Faragó elsősorban egyedi világú plakátjaival írta be nevét a művészettörténetbe.

A korban nem szokatlan módon Faragó magánúton kezdett rajzolással és festéssel foglalkozni. Hamar kitűnt dekoratív stílusával, amellyel egyáltalán nem állt távol az akkoriban teret nyerő új művészeti irányzattól, a szecessziótól. Már javában tervezett textilipari mintaterveket, amikor ösztön-

díjjal kijutott Párizsba. Az 1897 és 1902 közötti éveket így a belle époque-nak, a francia századforduló szellemi-kulturális pezsgésének „szép korszakában” töltötte. Több iparművészeti iskolában is megfordult, majd az akkor már sztárgrafikusnak számító Alfons Mucha mellett kötött ki. Párizsból hazatérve hamar a magyar plakátművészet úttörői között vívott ki előkelő helyet, karikaturistaként pedig többek közt a *Borsszem Jankónak* és a *Képes Családi Lapoknak* is dolgozott, nem kevés malíciával megjelenítve a székesfőváros társasági életét. Faragó igazi bennfentesként, a magyar Broadway életének jellegzetes figurájaként központi alakja volt a pesti éjszakának. Mindeközben alkotóművészi arca is egyre karakteresebb lett, amit számos

1928 | 48 x 32 cm

egyéni és csoportos tárlaton bizonyított a Nemzeti Szalonban, a Múcsarnokban, az Ernst Múzeumban, valamint Bécs és Berlin kiállítótereiben. Emellett részt vett Fényes Adolf mellett a szolnoki művésztelep munkájában, Iványi-Grünwald Béla révén pedig alapító tagja volt a kecskemétinek is – mindkét csoportosulás a magyar festészeti hagyományok és a kor legújabb művészeti törekvéseinek szintézisére törekedett. Mindezekon túl jó néhány fővárosi színház és mulató előadásához, sőt a némafilm aranykorában filmekhez is tervezett díszleteket.

Faragó Géza plakáttervei iskolapéldái a jó plakát minden ismérvének, amely nemcsak funkciójában teljesíti be feladatát, de vizuálisan is magas minőséget képvisel, és amelyben a kép és a szöveg egysége

is megvalósul. Ha szükség volt rá, egyetlen képen egy teljes történetet mesélt el, másszor szuggesztív hangulatok megidézésével repítette a szemlélőt egy-egy életérzésbe, legyen szó az utazás felemelő élményéről vagy néhány korty megfelelő hőfokra hűtött száraz pezsgőről. A plakátokon olykor saját festményeit használta fel, mint például a *Karcsú nő macskával* című alkotás esetében, amely egy jól ismert Tungstram-reklámon köszön vissza. A plakátok stílusukban hol szecessziósan dekoratívak, hol karikatürisztikus jegyeket viselnek, mikor mit tartott alkotójuk a megfelelő kifejezési formának. Faragó Géza univerzuma a magyar plakátművészet első fénykorának szerves része, testközelbe hozza egy rég letűnt világ ünnepi és hétköznapi pillanatait. ■

*„Egyetlen képben egy teljes történetet mesélt el,
vagy szuggesztív hangulatok megidézésével repítette
a szemlélőt egy-egy életérzésbe”*

1926 | 126 x 95 cm

"MARHA"
MONDJA A
MESTER

KUNOSSY ÉS FIA
MŰINTÉZÉSEK
BUDAPEST

**MIÉRT NEM ISZOL
GOTTSCHLIG RUMOT?**

VALÓDI BRAZILLAI
RUM
GOTTSCHLIG AGOSTON
BUDAPEST
MAGYARORSZÁG

LEKALOG
GÉZA

Detailed description: A vintage advertisement for Gottschlig Rum. The central figure is an elderly man with a large nose, wearing a light-colored fedora, round glasses, and a grey suit jacket over a blue shirt and a yellow and white checkered vest. He has a cigar in his mouth and is holding a bottle of Gottschlig Rum with his right hand. The bottle is dark with a white label that reads 'VALÓDI BRAZILLAI RUM', 'GOTTSCHLIG AGOSTON', and 'BUDAPEST'. The background is a plain, light greenish-yellow color. The text 'MARHA' is written in large, bold, red letters at the top right, with 'MONDJA A MESTER' in smaller, outlined letters below it. In the bottom left, there is a logo for 'KUNOSSY ÉS FIA MŰINTÉZÉSEK BUDAPEST'. At the bottom, the main slogan 'MIÉRT NEM ISZOL GOTTSCHLIG RUMOT?' is written in large, bold, red letters. On the right side, the name 'LEKALOG GÉZA' is written vertically in a stylized font.

1914 előtt | 94 x 62 cm

1925 | 93 x 63 cm

1904 | 128 x 91 cm

Nincs új a nap alatt

Szöveg: Farkas Anita

Történelmi regényt olvasni gyakran akkor is nehéz, ha egyébként a cselekmény fordulatos, s a gördülékeny stílusra, az étellel teli, színes karakterek felvonultatására és az autentikusságra sem lehet panasz. Ennek oka legtöbbször az, hogy hiányoznak a megfelelő ismeretek, a lábjegyzetek közt vagy a függelékben való böngészés pedig folyton megakasztja a lendületet, elveszi a kedvet a továbbhaladástól.

Bár magyarázó függelék itt is van, Bene Zoltán regénye szerencsére kivétel a fentiek alól, és azok számára is élvezetes, könnyen követhető, akik kevésbé mozognak otthonosan a 14. századi Európában. A Károly Róbert és Nagy Lajos uralkodásának idején játszódó mű központi alakja ugyan egy fiktív személy, Szórád Lőrinc, a sztori keretét a valóság adja – a könyv a kutatásokkal együtt több mint tíz éven át készült. A Szeged melletti Szórádról származó fiatalember, aki előbb az 1330-as Záh Felicián-féle merényletben Károly Róbert és családja megmentője, majd a királyi kíséret és a nápolyi udvar tagja lesz, hiába kitalált figura, éppen az ő izgalmas, a belső, lelki tusák irányából felrajzolt alakja emeli meg a történetet annyira, hogy az olvasó is gond nélkül sodródjon vele e csel-szövésekkel, árulásokkal teli világban. Amit ráadásul egy véres esemény szel ketté: az 1345-ös aversai merényletben máig tisztázatlan körülmények közt meggyilkolták Károly Róbert fiát, az akkor már nápolyi király Andrást, testvére, Nagy Lajos pedig kegyetlen bosszúhadjáratot indított, amit – sajnos ez ma már nekünk is érthető valamelyest – csak tetézt az időközben kitörő pestisjárvány összes borzalma.

Nem véletlen tehát, hogy Bene Zoltán ezt a korszakot választotta díszletül, amely nem csupán egy ember, egy nemzet vagy egy kontinens életének lehet színes, mozgalmas háttere, átmeneti jellege révén egyszerre szól a babonákkal és hiedelmekkel teli „sötét” középkorról és a lassú vajúadás után megszülető reneszánszról mint az új világrend előszobájáról. És áttételesen az azóta eltelt rengeteg esztendőről, mert ahogyan a szerző maga fogalmazott egy, a *BárkaOnline.hu*-n olvasható interjúban: „nemcsak a középkort zárja le a reneszánsz, hanem egy sok évezredes viszonyrendszert is az ember és a világmindenség között, azt a felfogást, az életnek azt a módját, miszerint az ember egy teremtett világ ura, de gondozója is. A reneszánszban és az újkorban deszakralizáció megy végbe, amelynek során az ember megszűnik teremtmény lenni, s bár a szakralist (transzcendenst) néhány évszázad alatt fölváltó tudományos világnézet szerint az ember természeti lény, paradox módon egyre jobban kiszakad a természetből is.”

Ily módon értelmezve az *Isten, ítélet* már nem is feltétlenül csak történelmi vagy kalandregény, hanem a már-már filmszerűen pergő cselekménnyel párhuzamosan végigvitt filozófiai kérdésfelvetés-sorozat is Teremtőről, sorsról, az eleve elrendeltség és a szabad akarat közt feszülő örök ellentétről. Ezt Lőrinc tépelődő természete példázza leginkább, aki mellett csaknem ugyanolyan súllyal jelennek meg a női szereplők, különösen a csodálatos szépségű és illatú nápolyi végzet asszonya, a kurtizán-kém Esta. Szórád e kavardásban akár a fogódzóit vesztett, ám utánuk áhítózó mai ember tükre is lehetne. Kezet fogva kései utódjával, Bene 2018-ban megjelent disztópiájának, az *Áramszünetnek* az elbeszélőjével, Czeredi Hunor Gáborral. Annál inkább is, mert a 2040-ben játszódó, az *Isten, ítéletnél* jóval kevésbé kidolgozott, de gondolatkísérletnek figyelemre méltó posztapokaliptikus sci-fiben ugyanígy a megszokott világ és a benne jól vagy rosszul működő, de legalább még létező emberi közösségek szétesése áll a közép-pontban – nincs új a nap alatt. ■

Bene Zoltán: *Isten, ítélet*. Kortárs, 2020

Bene Zoltán 1973-ban született Kecskeméten. Szegedi író, kultúraszervező. Prózai írásai 2001 óta jelennek meg irodalmi folyóiratokban, azóta több írása is elismerést kapott, többek között Liget-ajándékot, illetve az év könyvének járó szegedi díjat. Volt a SzegediLap kulturális portál szerkesztője, jelenleg a Pannon Tükör és az Irodalmi Jelen prózarovat-vezetője, valamint a Szeged várostörténelmi és kulturális folyóirat szerkesztője. Főbb művei: *Fekete föld – Az egyiptomi Amenemhát története a Krisztus előtti 592–520. közötti évekből*, *ahogyan azt ő maga előadja* (2001), *Év-könyv – Nagyszegi történetek* (2007), *Továbbmondott történetek* (2011), *Kurta élet* (2014), *Az érdemes, nemes Rózsasándor kalandjai* (2016), *Áramszünet* (2018)

Bene Zoltán

Részlet az író Isten, ítélet című regényéből

HARMINCKETEDIK FEJEZET

melyben Szórád Lőrincnek Avignonba menet útját állják az útonállók

Jóllehet amikor a királyné Rómába érkezett, mind a Colonnák, mind az Orsinik nagy tisztelettel fogadták, mélyen meghajtották előtte a derekukat, keresték a kegyeit és szent esküvéssel ígérték meg, hogy sürgetni fogják úgy nápolyi kapcsolataiknál, mint a Szentatyánál András herceg megkoronázását, Erzsébet fenséges asszony, bár látszólag elégedetten hallgatta őket, Szórád Lőrinc beszámolója és a saját tapasztalatai alapján egy pillanatig sem hitte, hogy valóban számíthat rájuk. Abban bízott csupán, hogy a rengeteg arany, amit kaptak, eltántorítja őket attól, hogy nyíltan Johanna mellett korteskedjenek, mi több, ennyi pénzért talán még a királynő burkolt támogatásától is elállnak.

A királyné egy szombaton, Szent Ferenc nyolcadának napján felemás érzésekkel hagyta el Rómát, hogy visszatérjen Nápolyba.

Szórád Lőrinc és Edömér akkor már Avignon felé tartott.

Még tombolt a nyár, amikor Erzsébet királyné követséget küldött VI. Kelemenhez a fia megkoronázása ügyében, ám a követekről nagyon régóta nem érkezett semminémű hír. A küldötteket talán útonállók támadták meg, talán a pápa túlságosan szívélyes vendégszeretetét élvezték, talán azt is elfelejtették, mi a kötelességük – akármi is történt, mindenféleképpen ki kellett deríteni, mit végeztek és mit nem.

Éz a feladat Lőrincre hárult.

Erzsébet még Rómában időzött, amikor a Castel Nuovóba megérkezett lóhalálában Vid nyitrai püspök. Szigorú száját keskeny vonallá húzta össze, szigorú arcán rendíthetetlen kifejezés ült. Nem tűnt fáradtnak, pedig nem volt már fiatalember, és sokat törődött az úton. Röviden, célratörően vázolta a megbízatást Lőrincnek.

– Derítsd ki, mi történik ott! – zárta a szavait. – A királyné és Damján testvér nevében utasítalak, hogy a lehető legjobban és leggyorsabban végezd el, amit el kell végezned!

Lőrinc megsókolta a felé nyújtott kezét, és máris rohant, hogy teljesítse a parancsot. A szíve a torkában dobogott, hogy újra hallotta Damján testvér nevét. Vajon itt lehet Itáliában? Vagy csak azért hivatkozott rá a püspök, mert tudta, hogy Lőrinc az ő embere? Akárhogy is, ez eggyel több ok arra, hogy iparkodjanak. A királynénak nem akart csalódást okozni, Damján testvérnek pedig nem mert.

Nápolyból Róma vidékére minden bonyodalom nélkül eljutottak. A Város környéke olyan kihalt volt, mint amikor legutoljára jártak erre. Akár valami Isten háta mögötti, civilizálatlan tartomány. A régi hadi út mentén elvadult bokrok terpeszkedtek, szántóföldet hosszú mérföldeken keresztül jóformán nem is láttak. Viterbo irányába igyekeztek, mert bár az út Avignonba sokkal gyorsabb lett volna tengeren, megbízható hajót az őszi viharok közeledtén nehéz lett volna találni.

– Ha csak annyira kíméljük magunkat és a lovainkat, amennyire szükséges, két hét alatt odaérhetünk – számolt Lőrinc.

– Milyen messzire igyekszünk, úrfi?

– Úgy vélem, úgy száztizenöt mérföldre vagyunk Avignontól.

– Az a legrosszabb esetben húsz nap – vélte Edömér.

– Még ha minden összeesküszik ellenünk, akkor is elég rá annyi idő. De magam is úgy hiszem, a két hét is elegendő kell hogy legyen. Sőt, attól függően, milyen a terep, talán tizenkét nap alatt is odaérhetünk.

Tartották magukat a tervhez. Útjuk második napján, kora este elérték Viterbót, ahol egy fogadóban háltak, bort és kenyeret vásároltak, hogy éhüket csillapítsák, és másnap hajnalban indultak tovább

„Nem hallottak soha Magyarországról,
Edömér. Az sem biztos, hogy Velence vagy
Genova neve ismerősen csöng a fülükben”

Siena irányába. Jól haladtak, a lakott helyeket elkerülték, hogy egyrészt kitérjenek minden lehetséges veszedelem elől, másrészt időt nyerjenek.

– Három nap alatt akár abban a Sienában, vagy hogy is hívjákban lehetünk – állapította meg magában Edömér az első pihenőjükön, egy hegyoldal árnyékában meghúzódó liget szélén.

Mégsem értek oda sem három, sem harminc-három, sem háromszázharminchárom nap alatt. Amikor ugyanis indulni készültek, egyszerre tucatnyi alak vette őket körbe.

– Elszundítottam – hörögte Edömér az újat markolva, aztán azt motyogta mérgesen, hogy: – Öregszen, úrfi, öregszen...

A marcona férfiakat sovány, összetört orrú fickó vezette, aki alig érthető tájszólásban szólította föl Lőrincet és Edömért a megadásra. Lőrinc nagy nehezen megértette, mit akar, és kezét kun kísérője karjára téve jelezte, hogy nincs értelme az ellenállásnak. Hosszan, a szavakat körültekintően megválogatva és lassan megformázva magyarázta el a haramiavezérnek, hogy ők egy nápolyi nagyrú emberek, akikért komoly váltságdíjat remélhetnek.

– Zsiványok vagy rosszabbak? – kérdezte Edömér, miközben a csapat tanakodott.

– Zsiványok – válaszolt Lőrinc. – Itália tele van ilyenekkel, sokat hallottam felőlük Páduában is, Nápolyban is.

– Mekkora bajban vagyunk?

– Amíg azt hiszik, váltságdíjat kaphatnak értünk, nem kell tartanunk tőlük.

– Miért nem hivatkozol a felséges asszonyra?

Lőrinc mosolyogva csóválta a fejét.

– Nem hallottak soha Magyarországról, Edömér. Az sem biztos, hogy Velence vagy Genova neve ismerősen csöng a fülükben. Meg aztán nem is árulhatjuk el magunkat, még az ilyen semmiháziaknak se, mint ezek.

– Milyen nyelven karattyoltok? – lépett hozzájuk a hórihorgas.

– Egy messzi országból származunk – szótagolta Lőrinc. – A tengeren túlról.

– Frankok vagytok?

– Nem, nem nyugatról, hanem keletről érkezünk.

Erre a betört orrú odaintett magához egy barna bőrű embert, akinek a fejét kendővel kötötték be, mint az öregasszonyokét szokás.

– Ez is keletről való.

– A nevem Mahmud, effendi – szólalt meg jól érthető olasz nyelven a fejkendős. – Az oszmán szultán egyik kereskedőhajóján szolgáltam, amíg el nem sülyesztett bennünket egy velencei gálya. Csaknem odaveszttem, hónapokig bolyongtam idegen földeken, aztán egy nápolyi haramia elfogott, és eladott rabszolgának egy fogadónak. Esztendőig szolgáltam, míg meg tudtam szökni. Megint bolyongtam és éheztem, az enyéimhez képtelen voltam visszajutni. A legszívesebben már visszatértem volna a fogadóhoz, amikor ezek az emberek végre megmentettek. Ti azonban nem olyan messziről származtok, mint én – mérte végig a két foglyot Mahmud –, a sorsotok sem olyan hányatott, mint az enyém. És erre fogadni is mernék, ha a fogadás nem lenne bűn.

Lőrinc nem ellenkezett.

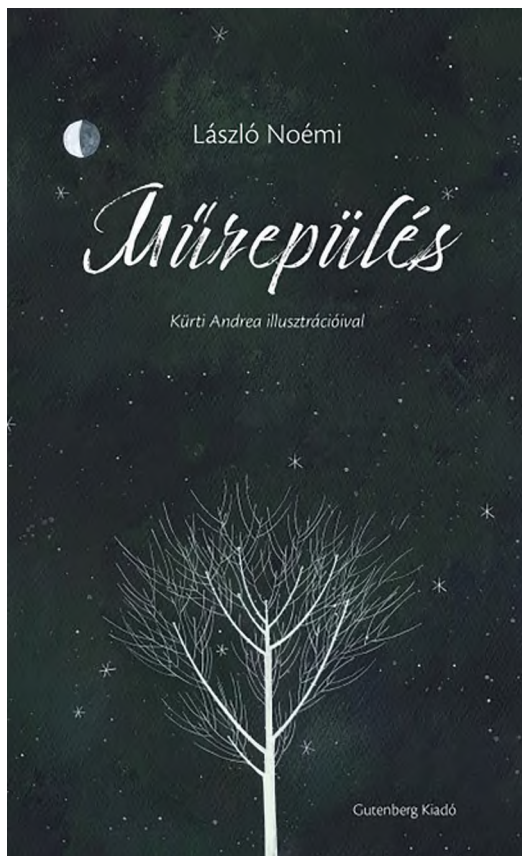
– Nem, nem olyan messziről, valóban. A magyar király birodalmában születünk, most azonban egy nápolyi úr szolgálatában állunk. Urunk ki fog váltani minket, és ebben olyan biztosak lehettek, akár abban, hogy a Nap minden reggel keleten kél és minden este nyugaton nyugszik.

Mahmud megvonta a vállát, hadart valamit a többieknek.

Lőrincnek és Edömérnek egy zsákba kellett dobniuk a fegyvereiket, az erszényeiket begyűjtötték, azonban nem kötözték meg őket, és a lovaikat sem vették el.

– Rietibe tartunk – vetette oda nekik Mahmud.

– Onnan talán Tivoliba. Tivoliból üzenünk az uratoknak. Ha kedvünk tartja. ■

Török – el, össze, le

Szöveg: Smid Róbert

A kilencvenes évek elején Erdélyben induló Előretolt Helyőrség irodalmi csoportosulás tagjaként László Noémi nemzedéktársaihoz hasonló költői utat járt be. Az ő pályájának kezdetét is meghatározta a hagyomány megújítására irányuló törekvés, illetve a saját hangnak az elődökén keresztül megtalálása és érvényesítése – ideértve az akkor élő irodalom képviselőit, Kányádi Sándort vagy Szócs Gézát, és a klasszikusokat is, mint Kosztolányi Dezső vagy József Attila. Ez azt is eredményezte, hogy a lírai megszólalás képzeletbeli ingája az egymást követő kötetekben, sőt egy kötetben belül is gyakran lengett ki az úgynevezett szövegirodalom és az énközpontú, vallomásos beszédmód között – erre példa a *Százegy* (2004). A *Műrepülésben* az eddigi életmű e jellemzőjére szolgál több vers is reflexióként, ebből a nézőpontból pedig a költészet önértelmezése történik meg a kötetben.

A *Műrepülés* cím egy, a fentebb említettől eltérő, de ugyanúgy a lírához kötődő kettősségre utal: a költészet egyrészt érthető művészetként, illetve kunsztok sorozataként, másrészt a mű előtag a műviségre is utalhat, tehát arra, hogy az írás légiessége, a versakrobatika nemcsak megcsinált dolog, de az általa nyújtott szárnyalás élménye illuzórikus. Erre alapozva a versgyűjtemény több darabja is élet és irodalom ellentétét dolgozza fel, leginkább az alkotói lét magányára, a kiüresedésre fókuszálva: „sűrűn teleírt életekben / üresen éktelenkedik / a főrovat” (*Kazuó*). A szövegek megvilágítják a költő kettős világban létezését, hogy az egyszerre lakozik a hétköznapi prózaiságában és az irodalom nyelvi szférájában. A kötetcímadó vers az én megsokszorozásával párhuzamosan – „Hányadik én a létező. / Honnan tudom, hogy ő csakugyan ő” – számol be az egységes személyiség széttöredezettségéről és az így kapott részek cseppfolyóssá válásáról a következő alliterációkkal: „Törött, repedt vagy csonka-csorba csak.” Ezért nem meglepő, hogy a teljes elbizonytalanodást mondja ki a szöveg akkor, amikor megszólalója azt sem tudja, „kinek mi je, minek kije”, mely utóbbi szókapcsolatban a minek érthető miért jelentésben is, az ez által sugallt okafogyottságot pedig csak megerősíti, hogy végül úgyis mindegyik én a feledésbe hanyatlik: „Ez eltörött, az összetört, letört. / Magába fogadja mindet a föld.”

De az irodalmi térben nem pusztán szabadabban fel lehet térképezni a saját személyiséget, vállalva annak darabokra hullását is, hanem olyan események is megtörténhetnek, olyan kapcsolatok is létrejöhetnek ott, amelyek a fizikai valóságban lehetetlennek bizonyulnának. Ezek közé tartozik az, hogy a képletes megnevezések szó szerinti értelmüknek megfelelően viselkednek („lángelmém égni rest” [*Lépcső*]), vagy maguknak a szavaknak az énhez hasonló széttöredeződése és megsokszorozódása („hullaláng / hull, hull, kerengve hull miránk” [*Igaz*]). Sőt még a ragok is önálló életre kelnek, és az általuk alkotott új szóalakok mint idegenek jelennek meg az olvasó szeme előtt (*Éjféli csend*), az igekötők pedig ellentétes jelentéssel telítődnek, amint szavakhoz kapcsolódnak, ilyen az „összeroppan, összeforr” kapcsolata a *Test* című versben.

A kötet nyitó- és záróverse párversként áll előttünk, a *Kétezer-tizennyolcban-nak* ugyanis több aspektusból nézve is inverze a *Pont*. Először is előbbi rímtelenül kíván megíródni, szabadversformában mégis él páros és keresztřímelekkel, az utóbbi pedig bár hangsúlyozza, hogy „a rímtelen vers nem írja magát”, nem csengenek össze benne a verssorok. Másodszer, a *Kétezer-tizennyolcban* a költészettörténet meghatározó témáit és motívumait jeleníti meg azzal, hogy az egyes stórfák a tájírától a társadalmi kérdéseken keresztül a nyelv önmagára utalásáig (a „képletesen vett” kifejezés így maga lesz egy szókép a versben) játszanak rá bizonyos beszédmódokra, a *Pont* pedig a saját magára koncentráló beszélő versének mutatkozik. Ennek megfelelően előbbi

László Noémi 1973-ban született Kolozsváron. Sziveri János-, Zelk Zoltán- és József Attila-díjas költő és műfordító. Magyar–angol szakon végzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, itt lett az Előretolt Helyőrség irodalmi csoportosulás alapító tagja. Tolmácsként és fordítóként is dolgozik, többek között ő William Butler Yeats egyik honosítója. Tagja az Erdélyi Magyar Írók Ligájának, valamint a Szivárvány és a Napsugár című gyerekfolyóiratok szerkesztője. Költészetét 2020-ban Balassi Bálint-émlékkarddal ismerték el. Főbb művei: Az ébredés előterében (1996), Százegy (2004), Papírhajó (2009), Bodzabél (2017)

rögtön az olvasó megszólításával kezd, hogy aztán számára az alkotás praktikus tényezőit leplezze le – a versszerkezet megalkotásától a szöveg folyóiratközléséig –, utóbbi viszont önmegszólító versként arról tanúskodik, hogy nincs egy olyan egységes személyiség, amely magát közvetíthetné a versen keresztül. A költemény hangját így inkább meghatározza a nyelvi megelőzőttsége – vagyis amit előtte már leírtak –, mint az, hogy szerzője miként viszonyul a vershez; ezért esélye sincs a köznapi értelemben vett radikálisan újat vagy mást létrehozni, ad absurdum önmagát megújítania.

A két vers által határolt tér egyik izgalmas vállalkozása a *Tenger* címet viselő szonettkoszorú, amely a folytonos változást nem a romantikában bevett módon teszi kozmikká, hanem a világban működő fizikai törvények felől, ennyiben felfüggesztve a stabilitást az erózió képével („A föld magába hiába zár: / a tenger hulláma mindent kitár” [X.]), és még a megértést is fizikai síkra tereli („a megértés is éppen annyit ér, / amennyit görbül súlyától a tér” [XI.]). A szonetteknel jelentkező feszes retorika pedig érthetővé teszi, hogy a költő mint üstökös motívuma miért értelmeződhet át az olyan kijelentésekben, mint hogy „közös pályára sem lelsz semmivel” (I.). László Noémi komplex égítést-metaforáit képileg is szépen kibontják Kürti Andrea illusztrációi, amelyeknek – és az igazán exkluzív könyvpapírnak – köszönhetően igazi kézműves kiadványként szállítja olvasóját a *Műrepülés* a költői létmód nagy magasságai és mélységei, a szorongató határhelyzetek és a rögeszmés boldogság között. ■

László Noémi: *Műrepülés*. Gutenberg Kiadó. Csíkszereda, 2020

László Noémi Éjféli csend

Kilendült inga, bárd, ólomgolyó,
végzetszerű, szabályos, éles,
tapad a perc lélegzetéhez:
nemlétezőhöz mért jelenvaló.

Mellékmondatok közt kötőszavak,
nyíló, csukódó ajtó, ablak,
szobákban, ahol idegenek laknak:
jelentésváltó végeken a rag.

Kilendült inga, lassuló világ,
esetlen mágnes lent, középen,
végtelenítés: elevenbe vág,

ha nem, hát fönnakad a szélen,
harmadik szem, csukott virág,
kilendült inga, földi létem.

KI A SZÍNHÁZI KOMFORT- ZÓNÁBÓL!

Szöveg: Farkas Anita

Még a nagyváradi színház művészeti vezetőjeként Szabó K. István százötven darabot tartalmazó listát kapott a helyi nyugdíjasoktól – ha erről válogat, nem lesz baj a közönséggel. Az idén Jászai Mari-díjjal kitüntetett rendező azonban jól eldugta a papírt. Pályakezdeésről, a formák kiüresedéséről, a túlélő nőkről és a magyar színház bátorságáról beszélgettünk vele.

A SZILÁGY MEGYEI ZSIBÓN SZÜLETETT, EBBŐL AZ ALIG TÍZEZER FŐS KISVÁROSBÓL INDULVA HO- GYAN VARÁZSOLTA EL ÉPPEA A SZÍNHÁZ VILÁGA?

Zsibó nem egy világváros, de nekem mégiscsak a világ közepe, ahol olyan csodálatos dolgok is megtörténhetnek, mint hogy a pionírkönyvembe 1985 körül bekerült egy bejegyzés, miszerint a kisdíákszínház tevékenységemért második díjjal jutalmaztak. Mai napig rejtély számomra az első kitüntetésem, mert én soha nem jártam a színházi kör – így nevezték – közelében sem, akkoriban sokkal jobban izgatott a gokartok világa. Amint azt a személyes példám is mutatja, a kommunizmus nem lacafacázott a jövőképpel, látnoki érzéssel tervezett mindent. Jóval később, zilahi diákéveim alatt kezdtem el tudatosabban

foglalkozni a színházzal a helyi diákszínjátszó csoportunkban, előbb gyengébb képességű színészként, majd egyre erősebb rendezői ambíciókkal. Ehhez sokat hozzáadtak a kolozsvári színház előadásai, amelyeket a kilencvenes évek első felében rendszeresen látogattam. Tompa Gábor munkái, *A kopasz énekesnő* vagy a *Képmutatók cselszövése* revelatív élmények voltak. A tanítóképző főiskola után úgy döntöttem, hogy megpróbálom a rendezői pályát, jelentkeztem a Marosvásárhelyi Színművészeti Akadémiára Tompához, de a beiratkozásakor kiderült, hogy ő abban az esztendőben mégsem indít osztályt. Tanácsstalanságomban megszólított a szerencse Radu Dobre Basarab, a román rendezői kar tanára személyében, aki félórás beszélgetés után

beíratott felvételre a román egyetemre. Nem bántam meg.

A PÁLYÁJA ELSŐ SZAKASZÁT ROMÁNIAI SZÍNHÁZKABAN TÖLTÖTTE RENDEZŐKÉNT, FŐRENDEZŐKÉNT, IGAZGATÓKÉNT. MIÉRT, HOGY 2015-BEN MÉGIS BUDAPESTRE KÖLTÖZÖTT SZABADÚSZÓNAK, MAGA MÖGÖTT HAGYVA AZ ELŐADÁSSZÁMOKBAN ÉS ELISMERÉSEKBE IS TERMÉKENY ÉVEKET?

Negyedéves egyetemi hallgató voltam 1999-ben, amikor a frissen alapított székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színházhoz hívtak Merő Béla rendezőnek. 2001-től már művészeti vezetőként, mély vízben tanultam a szakmát. Rendkívüli évek voltak ezek, alig egytucatnyi színésszel, és ami a költségvetésünket illeti, szinte a semmiből kellett teljes érvényű évadokat megvalósítani, megmaradni, fejlődni, eredményeket felmutatni. Az összes nehézség ellenére termékeny, szakmailag is meghatározó időszakot jegyeztünk, ez volt a második színházi akadémiam, nehezített terepen. Közben nagyszerű lehetőségek nyíltak előttem főként román színházakban. Nagyvárádon néhány évre a Szigligeti Társulat művészeti

vezetőjeként telepedtem meg, s Németországban, Magyarországon és az Egyesült Államokban is rendszeresen dolgoztam. Budapestre azért költöztem, mert harmincnycolc évesen újra szabadságra akartam váltani a kultúrpolitikai hercehurcák és értelmetlen kompromisszumok által visszafogott társulatvezetői tevékenységemet, és egy ideig kizárólag az alkotói munkára kívántam koncentrálni.

A LITVÁNIAI ALYTUSI VÁROSI SZÍNHÁZBAN JELENLEG AZ YVONNE, BURGUNDI HERCEGNŐT RENDEZI. WITOLD GOMBROWICZ MŰVÉNEK MINTHA RENESZÁNSZA LENNE, AZ ELŐZŐ ÉVEKBEN TÖBB MAGYAR TÁRSULAT IS A MŰSORÁRA TŰZTE. MI LEHET AZ OKA ENNEK A NÉPSZERŰSÉGNEK?

Gombrowicz trilógiája, teljes színpadi életműve a forma válságát dramatizálja: a kiüresedés, a tartalomvesztés a forma torzulásához vezet. A hit, a hazafiság, a szerelem, a szabadság formális megnyilvánulása előtt ott áll Yvonne a maga hallgató együgyűségével, és néma tiltakozása a legrosszabbat hozza ki mindenkiből. Ő az ellenpont, az „egyéni szabadság próbaköve”, hogy a fordító, Pályi András szuggesztív

fogalmazásával éljek, rajta gyakorolja terrorját a látszatszabadság nevében forradalmat szító rendszer. Mi közünk nekünk mindehhez? Ebben élünk.

AZ UTÓBBI ÉVEKBEN CSAK ITTHON RENGETEG TÁRSULATTAL DOLGOZOTT A KŐSZÍNHÁZITÓL AZ ÜGYNEVEZETT FÜGGETLENEKIG DEBRECEN-TŐL BUDAPESTIG, RENDEZETT MONODRÁMÁT, ABSZURD KOMÉDIÁT, ÖRKÉNY-KLASSZIKUST, ZENÉS MŰVET. MI ALAPJÁN VÁLOGAT A RENGETEG FELKÉRÉS KÖZT?

Ha úgy érzem, közöm van a témához, kérdéseket indukál bennem, belevágok. Abból nem tudok előadást csinálni, ami nem nyugtalanít. Elsősorban téma alapján választok, az meg másodlagos számomra, hogy kőszínházban vagy független keretek között jön létre az előadás. Leginkább a dráma, a mélyebb tartalmak izgatnak, a nagy ívű sorstörténetek, de néha jólesik a fricska, fellazulni egy pimaszabb groteszkben.

HA MÁR KŐSZÍNHÁZI ÉS FÜGGETLEN: MAGYARORSZÁGON VALÓBAN MÉG MINDIG AKKORA A SZAKADÉK A KÉTFÉLE BESZÉDMÓD KÖZT, VAGY MÁR AZÉRT A KÖZÖNSÉG IS KEVÉSBÉ HÖKKEN MEG AZON, HA MONDJUK VALAMELYIK NEMZETI SZÍNHÁZ SZÍNPADÁN „FURCSA” RENDEZŐI-SZÍNÉSZI MEGOLDÁSOKKAL TALÁLKOZIK?

Rövid idővel az után, hogy átvettem a nagyváradi társulat művészeti irányítását, egy levéllel keresett meg a helyi nyugdíjasok szervezete. Ebben tulajdonképpen egy százötven címet tartalmazó lista volt, műfajokra lebontott, gondosan összeállított színházi lajstrom a klasszikustól a kortársig, már amennyire kortársaink a hetvenes-nyolcvanas évek divatos szerzői. Biztattak, hogy e címek közül nyugodtan szemezgessek, így biztosan nem lesz baj a közönséggel. Zavaromban jól elrejtettem, mert a távozásomkor került csak újra elő. A magyar színházak éves repertoárját böngészve az az érzésem, hogy a legtöbb igazgató fiókjában ott lapul ez a lista, és tényleg nem mernek újabb címeket felírni, nehogy gond legyen a közönséggel. A magyar színház gyávasága, és itt elsősorban a kőszínházakra gondolok, buta megfelelési kényszerből, elcsépett, agyonmémeltet sikerkombinációkból és nem utolsósorban szellemi restségből fakad. A független szféra lenne az innovációért megtúrt felelős, de ehhez nincs leosztva a feladatnak megfelelően az anyagi alap, a „sokaknak keveset” elképzelés

kontraproduktív, így az eredmények is csak ritkán mérvadók. Iszonyatos mértékben polarizálódott társadalmunk a rendszerváltás után, az válik iránymutatóvá, ami harsányabb, miközben jól tudjuk, attól az még nem feltétlenül igaz. „A szabadságot követelem, a természetes alkotást” – idézem Gombrowiczot, ha már lélekben összebútoroztam vele egy időre, és úgy gondolom, hogy óriási igény van a szellemi éberséget szorgalmazó művészeti formákra és tartalmakra. Sokkal hangsúlyosabban jelen kéne lennie a kortárs drámának a magyar színpadokon, és

Mi marad belőlünk, ha a művészi készletet bensőnkől kiirtják, és bűnőségünk árnyékában szenvedhetünk tovább?
Márai Sándor
A kassai polgárok című művét
2020 szeptemberében
mutatta be
a Nemzeti Színház,
Szabó K. István
rendezésében

„A szabadságot egyszerűbb kivívni, mint megtartani”

a klasszikusokhoz is bátrabban kell közelíteni, hiszen azáltal menthető tovább, hogy korunk értelmezési és esztétikai rendszerében is megőrzik érvényességüket.

TAVALY TÖBBEK KÖZÖTT A GYULAI VÁRSZÍNHÁZ ÉS A NEMZETI SZÍNHÁZ KÖZÖS PRODUKCIÓJÁBAN LÉTREJÖTT MÁRAI-FELDOLGOZÁST, A KASSAI POLGÁROKAT RENDEZTE. EZ A 14. SZÁZADBAN JÁT-SZÓDÓ TÖRTÉNET HOGYAN KÉPES MA ÉRVÉNYESEN SZÓLNI AKÁR A FIATALOKHOZ IS?

Az 1311-es kassai lázadást tematizáló dráma aktualitása éppen abban nyilvánul meg, hogy az egyéni szabadságért, a közösségi önrendelkezésért folytatott küzdelem újra és újra időszerűvé válik. A szabadságot egyszerűbb kivívni, mint megtartani. A forradalmi lelkesedés megkopik, az eszme pervertálódik, és a látszólagos jólét tompítja a veszélyérzetet. Folyamatos ostrom alatt élünk, nap mint nap átírják a jogainkat, és az agresszorok módszerei is kifinomultak, mostanában ők lépnek fel a szabadság nevében, az általunk megadott jelszavakkal surrannak be otthonunkba, és kisajátítják életünket, álmainkat, örökségünket.

AZ ELMŰLT ÉVEKBEN SZÁMOS ANYASÁGGAL, ANNAK VÁLLALÁSÁVAL VAGY NEM VÁLLALÁSÁVAL, AZ ANYA-GYERMEK VISZONY SOKRÉTŰSÉGEVEL FOGLALKOZÓ ELŐADÁS KERÜLT AZ ÚTJÁBA. A NAGY FÉRFIDRÁMÁK, „HŐSTÖRTÉNETEK” MÁR NEM IZGATJÁK?

Az utóbbi három-négy év tartogatott néhány olyan élethelyzetet, amelyet legszívesebben még hosszú ideig elnapoltam volna. Édesapám kinszenvedése és dicstelen halála mindent alaposan felkevert bennem, körülöttem. Gondolom, köze volt ennek is a téma- és darabválasztáshoz. Fel kellett dolgoznom az elmúlást, de ami ennél is fontosabb: a mulasztást. Annyi minden termé-

zetesnek tűnik életünk gondtalanabb szakaszában, hogy megfeleljünk a háláról, a szeretet törekénységéről, az együtt eltöltött idő fontosságáról, a hit erejéről. A *Trójai nők*, a *Júlia – Párbeszéd a szerelemről*, az *Anyáról* vagy a *Magyar Elektra* tulajdonképpen mind a hiányérzet köré szerveződő történetek, és közös nevezőjük az áldozathozatal. Főszerepben itt az életadók, az életmentők, a gyászban túlélő és elégtételt követelő nők vannak, akkor, amikor a férfiak dicsősége már elmúlik.

A MŰLT ÉV SENKINEK NEM VOLT KÖNNYŰ, A SZÍNHÁZAKNAK KÜLÖNÖSEN NEM. FOLYTATÓDHAT UGYANÚGY A SZÍNHÁZI ÉLET, AHOGYAN TAVALY TAVASSZAL LEÁLLT? VAGY NEMCSAK A VÍRUS SZÁNTOTTA FEL, DE - TALÁN VÉGZETESEN - A POLITIKA IS?

Az utóbbi egy év megpróbáltatásai sok tanulságot hordoznak. Elsősorban rávilágítanak társadalmi labilitásunkra, aztán arra, hogy távolról sem vagyunk olyan fontosak, mint amennyire gondoltuk. Időközben felfedeztük a házi és közösségi szolidaritás fogalmát, és ha ezt az egyet hatékonyabban kiterjeszhetnénk, máris lenne valami haszna ennek a kényszerelvonulásnak. Hogy folytatható-e minden ott, ahol abbamaradt? Nem hiszem. Bár még mindig nem látjuk a végét, az újratervezés már elkezdődött, és azt tapasztalom, hogy sokan már most kiszorultak a tavalyi pályáról, tervek hiúsultak meg, torlódtak fel. Mint minden kórságnak, ennek is lesz gyógyulása. Örülnék, ha a hatalmi játszmák helyett a politika is arra összpontosítana, hogyan lehetne észszerűbben újjáépíteni erősen megtépázott bizalmi viszonyainkat és szabad teret engedni az érdemi munkának. ■

EGY FÖLÖSLEGES, SÚLYOS TÁRGY

Szöveg: Leimeiszer Barnabás
Fotó: Muray Gábor

A ki a Lipótváros kellős közepén születik, az sok mindenre van predesztinálva, csak arra nem, hogy a közösségi platformokon nagy garral rögzítse, ő az „Élet Iskoláját” járta ki, ahol Isten a tanár. A Lipótvárosban procc székházak, irodák, minisztériumok vannak, Élet viszont, ilyen nagybetűs, küzdelmeket, csalódásokat, piszkos ügyeket sejtető, Pataky Attila légéjára hangszerelt Élet nincsen. Ma pláne így fest a dolog, de így festett százvalahány éve is. Egyébiránt biztosan igazságtalan fölfogás ez, de Hevesi András, a huszadik század méltatlanul elfeledett írója nagyon is sztereotipikus lipótvárosi volt, hájas úrigyerek, akit a Szabadság téren tologattak ide-oda a „gyermekkertésznők”, és aki számára a Hold utcánál már az alvilág kezdődött. Lipótváros társadalmi képe színesebb volt, mint gondolnánk, ezt Hevesitől tudjuk, vezérigazgatók és elegáns nagypolgárok mellett laktak itt „kopott könyvelők” és „kliens nélküli, kávéházban búsongó ügyvédek”, s bár kétségtelen, hogy az itteni gyerekekbe „mérhetetlen szociális gőgöt” próbáltak belenevelni, elég jól megúszták ezeket a nevelési elveket: általában volt bennük „valami finom rezignáció, tartózkodó és emberséges udvariasság”. De azért a kis Andrást mégiscsak úgy bugyolálták be, úgy bántak vele, „mint egy haldoklóval, akinek a pusztá létezése életveszélyes”. Klisé, hogy nagy művek sanyarú személyes tapasztalatokból születnek. De épp ennyire elfogadható feltevés az, hogy vannak nagy művek, amelyeket csak a jólét, az elkényeztetettség érlelhet meg. A módos fekete középosztályból származó Miles Davis mondta, amikor egyszer azt hozták fel előtte, hogy a színes

bőrűek a szenvedéseik miatt tudnak jól bluest játszani: „Én sohasem szenvedtem, és nem is szándékozom szenvedni.” Hevesi András sok minden miatt szenvedett, de anyagi jellegű, szóval „rendes” szenvedésekben nem volt része. Elitista volt, büszke az elefántcsonttoronyára, ahonnan élete végén mégis bámulatos elhatározással bújt elő. „Mások szavakra, történetekre, jelenetekre emlékeznek, én csak a saját érzéseimre, és azokból betűzők ki szavakat, történeteket és jeleneteket” – írta.

*

Hevesi András élettörténetét nem könnyű felvázolni, kevés forrásra, bizonytalan információkra támaszkodhatunk. Annyi biztos, hogy 1901-ben született, vér szerinti apja gazdag bankár, nevelőapja pedig Hevesi Sándor, a Nemzeti Színház főrendezője, majd igazgatója volt. Rajongott Franciaországért és a francia szellemért, a húszas években Párizsban töltött hosszabb időt, ahol az Action française nevű monarchista politikai-filozófiai mozgalom hatása alá került, „ellenforradalmi” gondolatokat tett magáévá. Ebben az időszakban ismerkedett meg Simone de Beauvoirral, aki *Egy jó házból való úrilány emlékei* című könyvében meg is emlékezik róla: hirtelen haragú, indulatait nehezen kordában tartó, nehéz természetű figura volt, groteszk történetek keringtek róla, miközben kifinomultságot próbált erőltetni magára, s meglehetősen megvetéssel tekintett a „kelet-európai” világra. „Ha tudná, milyen szellemes vagyok magyarul” – vetette oda Beauvoirnak, amikor azt vette észre, hogy untatja őt a szövegével. Később afféle liberális konzervatívvá érett, erőteljes urbánus-polgári és antifasiszta beütéssel. Hazatért

„Mit köszönhetek ennek a gyerekszobának, amelyben úgy utaztam át
gyerekkorom legszebb és legtermékenyebb éveit, mint egy gondosan
lefüggönyözött hálókocsi ágyában? Arra aligha neveltek, hogy fölveggyem
a harcot az élettel, arra meg egyáltalában nem, hogy ábrázoljam az életet.”
(Szabadság tér)

„Én a Szabadság téren születtem, első találkozásom a külvilággal a Szabadság téren történt, és nem tehetek róla, ma is szeretem ezeket az agyondíszített lomha épületeket, amelyek úgy fel vannak címezve, hogy már nem is hatnak cifrának, és az én szememben olyan ápoltak és kívánatosak voltak, mint egy gyerekzsúr jegeskávéval, sonkás meg libamájás szendvicsekkel, meg születésnap tortákkal.” (A Lipótváros)

Pestre, tagja volt a Szerb Antal, Cs. Szabó László, Halász Gábor, Ignóus Pál és mások alkotta szellemi körnek, a „hétfőieknek”. Kritikusként, fordítóként is jelentős volt tevékenysége – többek közt Louis-Ferdinand Céline és Virginia Woolf műveit ültette át magyarra –, a *8 Órai Újság*, a *Budapesti Hírlap* és más lapok sikeres, jómódú újságírója volt, aktívan részt vett a Gömbös-féle radikálisok elleni szellemi küzdelemben Bethlen István és a polgári baloldal újságjaiban egyaránt. Szkeptikus volt a modernista kísérletezésekkel szemben, idegenkedett a romantikus művészetfelfogástól, esztétikai hajlamait és választásait, politikai meggyőződéseit is áthatotta a *raison* franciás eszménye. Két kisregény, tanul-

mányok, tárcák, néhány novella – egy vastagabb kötetben elérne a Hevesi-életmű. Túl kevés ahhoz, hogy felfigyeljenek rá? Pedig Hevesi alapvetés, legalábbis abban a képzeletbeli kánonban, amelyben a modern élet axiómái jegyeztetnek fel.

Legtöbben elsőként megjelent regényét, a *Párizsi esőt* ismerik tőle, említik a tekintélyes magyar Párizs-irodalom darabjai között, a Kádár-kori irodalomtörténetekből kiálló netes ismertető a polgári társadalom kritikájaként utalnak rá. A *Párizsi eső* azonban mindenekelőtt énregény, amennyiben az én válságáról szól, ami persze legalább annyira világválság is: valami végzetesen elromlott, az én nem tud beépülni a világba, s a világ nem tud be-

„Még ma is radikálisnak hatnak
az Irén egyes részletei, hát még hogyan
hathattak nyolcvan éve”

épülni az énbe. Ennek a kétszeres kilökődésnek a tapasztalatában ismerjük fel a huszadik századi ember életét meghatározó pszichológiai torzulások és kényszerviselkedések magyarázatát. György a párizsi egyetemen tanul, elvesztemen csavarog fel-alá a városban, találkozik egy külön litvánnal, beleszeret egy lányba – mindebben nem a húszas évek Párizsa, nem a polgári „dekadencia” ábrázolása érdekes. A *Párizsi eső* lehetne hangulatos beszámoló az első világháborút követő bolond időkől. De sokkal több ennél: beteges ön- és világérzékelésünk alaképlete.

Amint György éppen jobb passzban van, sikerül némi erőt öntenie magába, énje rögtön szédületes méretűre tágul: „most olyan független és zárkózott vagyok, mint egy naprendszer”, „ahogy Nagy Péter lakhatóvá tette és berendezte Oroszországot, úgy fogom én berendezni párisi életemet”. Csak éppen ez az éntágulás nem takarhatja György párizsi mindennapjainak értelmetlenségét. Minél inkább elidegenedik környezetétől, annál inkább érvényesül a szolipszisztikus szívóhatás: úgy tudja uralni a valóságot, ha képzelgésének tárgyává sorvasztja, énje magába nyel minden jelenséget. Az éjszakai pályaudvar kopott és unalmas, de mindjárt izgalmasabb lesz ez a sivárság, amint valamilyen katasztrófa előzményeként fogja fel. Egész délelőtt az ágyán heverészik, a ház zajait, a posta érkezését fokozza drámává: „Én ebben a rue Lhomond-beli szobában a belterjes gazdálkodás híve vagyok, magam állítom elő izgalmaimat, a lélegzetvételemből csinállok bűnügyi regényt.” Aki pedig nem osztozik az izgalmakban, tehát mindenki más, „kissé együgyű, mint minden ember, aki nem azért van a világon, hogy teljesítse az én lázadó, görcsös kívánságomat...”.

Hevesi nem felejt el: önrézekelesünk alapvetően a másikkal való kapcsolatban konstituálódik. Amint György egy biztrobán először megpillantja a szerencsétlen, elveszett Turauskast, rögtön magabiztosabbnak érzi magát, engednek görcsei. A litván

kétségbeesetten szeretne vele akár egy szót váltani, ám György gögösen elfordul tőle. Mintha a társadalom vastörvénye lenne, hogy csupán a másik kiszolgáltatottságából nyerhetünk erőt önmagunk megszilárdításához? Mélyen lesújtó Hevesi megállapítása: az atomizált éneket valamiféle vámpirikus viszony fűzi egymáshoz, és ennek az egymásrautaltságnak végleteit mutatja be a hol áldozatként, hol bántalmazóként megjelenő Turauskas. Az én látványos térfogatváltozásai azonban csak másodlagosak: György alapélménye a magány, a kiközösítettség, a perifériára taszítottság s főképpen a meghasonlottság. Nem csupán a világtól, hanem magától is el van idegenedve: „Milyen különös élet az enyém, alig van több közöm tulajdon tettemhez, mint a karácsonyfának a ráakasztott csillagszórókhoz.” A fiatalember személyisége a rimbaud-i tétel („Én – az valaki más”) szerint hasad meg, ám az „igazi” én természetesen örökre felfejthetetlen, megragadhatatlan marad, nem több, mint az egzisztenciális „megigazulás” délibábja. Az alapvető Hevesi-kérdés a következő: „Én lakom ebben a huszonkét éves testben, vagy egy idegen költözött belé, és engem kamrába zárt, melynek ajtaján hiába dörömbölök?” Ez a megfogalmazás – foglyul estünk saját magunkban – újra és újra, más-más variációban jelenik meg a műveiben. De a sok szempontból Hevesi követőjének tekinthető Rubin Szilárd is átveszi. „Aztán a Vérmező körül bolyongtam, cipeltem magamat, mint egy teljesen fölösleges, súlyos tárgyat, amelyet nem lehet szemébe dobni” – írja Hevesi második regényében, az *Irénben*, a *Csirkejátékban* pedig egy feltűnően hasonló mondat tűnik fel: „És mégsem tudtam elviselni a magányt, hurcoltam magam, mint gyilkos a bőröndjébe zárt hullát, melyet nem tud beborítani a Dunába.”

*

Akárcsak Szomory Dezső A *párizsi regényének* főhőse, a *Párizsi eső* Györgye is kísérletet tesz arra, hogy ajánlólevelek birtokában bekerüljön a francia

irodalmi körökbe, még ha sokra nem jut is. Paul Morand meglátogatásától eltanácsolja egy magyar emigráns, mondván, „ezt az embert ellenünk hangolták”. Jelentőségteljes Morand említése, aki a húszas-harmincas évek divatos írója volt, személyében és műveivel is képviselője az új időknek és új erkölcsöknek, a nagyvilági életnek, a gyorsaságnak, a szenvtelenségnek. (A háború előtt nálunk is olvasott-fordított szerző volt, aztán – talán nem függetlenül Vichy-párti szerepvállalásától – elfelejtették.) Hevesinél nem csupán az elegáns és szellemes morand-i stílus hatását érezzük, abban is emlékeztet rá, hogy a szereplők lélektani, viselkedésbeli sajátosságait korjelenségekkel játszatja össze, társadalmi, kulturális, politikai kontextusba ágyazza, az aktualitásokból merít metaforákat a leírásukhoz. „Ha már egy életre össze vagyok láncolva e kiállhatatlan útitárssal, saját magammal, akkor bölcsőbb, fölnyesebb, ha az engedelmények politikáját követem; néha meglepem csokoládéval, datolyával és egyéb nyalánkságokkal; most kedvesen tűröm, hogy jóllakjék a tulajdon lángelméje tudatával” – akár Morand is írhatta volna a *Párizsi eső* e mondatát.

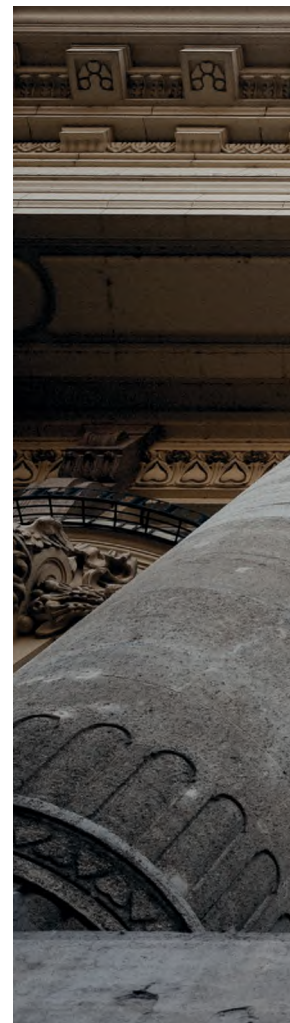
Hevesi ezen az úton halad tovább, amikor az *Irénben* a fiatal író és az ővele kegyetlenül játszadozó lány szerelmi történeteként képezi le a harmincas évek egyre fojtogatóbb politikai változásait, a diktatúrák térnyerését. De az is lehetséges – és Hevesi „szolipszizmusát” erősítő – értelmezés, hogy éppen a politika a mindent elsöprő szerelmi szenvedély metaforája vagy egyfajta „természeti” analógiája, mint a romantikus költőknél a lelki változásokat lekövető időjárás. A diktatúra uralmi struktúrájában pillantjuk meg a túlidealizált szerelem valódi természetét, úr-szolga dinamikáját. „[Ú]gy álltam szemben vele, mint a puha és szentimentális demokráciák a készülődő és szervezkedő parancsuralmakkal...” – így szól az *Irén* politikát és szerelmet egybeszővő kulcsmondata. A szerelmet dominanciaviszonyként leírni nem szokatlan, Hevesi viszont húz egy merészet, és felszerűli a hagyományos nemi pólusokat: főszereplője megtagadja a virilitás törvényét, és lelkesen veti alá magát Irénnek, aki gátlástalanul kihasználja hatalmát a férfi felett. A szerelmi szenvedély története nem más, mint szituációk sora, ahol az író tehetetlennek, védtelennek, akarata nélkülűnek, gyengének mutatkozhat a nővel szemben: „Az én hűségem a kiszolgáltatottság önkívülete, mintha megkapaszkodnék egy óriási anyamellben.” Hevesi arra az „önkasztroló” beállítottságra játszik rá, amit már a *Párizsi eső* Turauskasánál megjelenített, és

saját szexuális ízlését tükrözte: a nagydarab nőkhöz vonzódott csupán, akik mellett gyerekek érezhette magát (képzeltetjük zsánerét, hiszen maga sem volt éppen cingár ember). Még ma is radikálisnak hatnak az *Irén* egyes részletei, hát még hogyan hathattak nyolcvan éve.

Az elbeszélő önkasztrolása mögött az a késztetés áll, hogy végre megélje a nagybetűs érzelmet, amely eddig elkerülte, s amely nélkül nem lehet teljes az élete – jobban mondva: a biográfiaja. A szerelem jelenti azt az alkalmat, hogy szert tegyen „valami döntő, nagy élményre”, a „nagy életrajzi adatra”. Nem annyira Irénbe, mint magába a szerelembe szerelmes, s a viszony, amelyben a hús-vér társ csupán a fantazmák vetítőfelületeként szolgál, kényszerűen neurotikus. Ma már jól ismerjük a narcisztikus én természetrajzát, Hevesi viszont már a harmincas években rögzítette kultúránk, egyáltalán, mindennapi működésünk alapesztusát: „én magamat is szeretem a szerelemben és miközben a nőt ölelem, szobám mennyezetére és falaira tükröket képzelek, és a tükrök az én odaadó, együgyű, ragaszkodó szerelmemet verik vissza...”

*

Az *Irén* karakterfejlődési történet: az író elintezően hidegen hagyja a politika, nemigen tekint az írói lét határain túlra. Gyengesége, öntetszelgő érzelmeskedése, szkeptikus intellektualizmusa azt a nyugatosságát jelképezi, amely képtelen hatékonyan fellépni a totalitárius barbarizmussal szemben. Ne feledjük, a lanyhaság, a túlfinomultság képzelet fontos alkotóeleme a zsidósággal kapcsolatos sztereotípiáknak – a narrátor (és Hevesi) származása teszi teljessé azt a dominanciaképletet, amelynek másik végén Irén, a céltudatos és kíméletlen nő áll, akinek az ellentmondást nem tűrő politikai ajzottság vezérli életét, „küldetése” van: információszerzés céljából egy szélsőjobb csoportba épül be. Nem ad a kisszerű érzelmekre, a pszichologizálásra: „Én északi vagyok és integrált! [...] Én mindenemet belevetem a cselekvés lendületébe. Nekem nincsenek titkos rekeszeim és fiókjaim.” Egyetemi karrierre készül, matematikával és fizikával foglalkozik, a hideg tudományos logikát képviseli. Ragadozóként tépi-gyötri az elébe kerülő férfiakat, nemtelen húzások – vagy ahogy az író fogalmaz: puccsok – sorával ejti kétségbe őket. Abszolút önkényében és kegyetlenségében a politika alapvető önkénye és kegyetlensége nyilvánul meg. A szerelem a politika allegóriája? Vagy a politika a szerelemé? Hevesi regényének erejét éppen az adja, hogy így is, úgy is értelmezhetjük.

„Mint megannyi hervadt virágot, amely senkinek sem kell,
tovább akarom adni komoly, puritán nemzedékek számára
az öntudat haszontalan játékaikat, egy világnak javító célnak
nélküli céltalan ábrázolását, csak azért, mert – egyelőre – még
létezik.” (Szabadság tér)

Az *Irén* végül arra a kérdésre fut ki, amire Hevesi élete is kifutott: miként szállhatunk szembe a szerelmi zsarnoksággal, vagyis a politikai önkénnyel? Miként a narrátor lealacsonyítja-lealázza magát az Irén-bálvány előtt, úgy kezdetben politikai síkon is az önmegadásra játszik, naivan bízva abban, hogy a legsanyarúbb viszonyok között is hagynak majd neki valami minimális életteret. És ahogyan a szerelmi szenvedélyben-szenvedésben olyan élményt lát, amely kiteljesítené az életét, az üldöztetést úgy fogja fel, mint alkalmat arra, hogy próbára tegye jellemét, megbizonyosodjon saját emberi minőségéről. Az Irén-zsarnokság azonban kijózanítja őt az önfeláldozással kapcsolatos képzelgéseiből. A fájdalmas szakítási folyamat során végül felismeri, hogy meg kell őriznie méltóságát, fel kell vállalnia magát és a számára fontos értékeket – a szerelmi és politikai reveláció egyszerre érkezik, egymásból következnek. A politikától korábban tartózkodó, túlfinomult entellektüel új alapállást keres a nyers

erőszak fenyegetésével szemben. A vademberek ellenében a civilizációt védő vadembereket kell felléptetni, akik az „emocionális telítettséget” a „tudatosság legmagasabb fokával” egyesítik. „A kettő összefér egymással, ezt magamon és Irénen tapasztaltam. A világot és a civilizációt csak olyan emberek menthetik meg, akiknek a keze néha ökölbe szorul, akik ütni tudnak...” Hevesi András 1938-ban visszatért Párizsba, a második világháború kitörésekor pedig „Racine és Molière védelmében” jelentkezett a francia hadseregbe. Fejtő Ferenc úgy emlékszik, „tehetségtelenebb katonát a világ még nem pipált”. A francia–német határ közelében vetették be, aknára lépett, az épinali kórházban halt meg 1940. július 3-án. Lezáratlan életmű? Fogjuk fel úgy, hogy ennek az életműnek a problémáit ez a teljességgel inkonzekvens befejezés oldhatta fel csupán. ■

*„A Művész és a Puskin
kihasználtsága a legjobb”*

A Puskin mozi
előtere

PESTI MOZIK TITKAI

Szöveg: **Ádám Rebeka Nóra**
Fotó: **Földházi Árpád**

A koronavírus-járvány miatt hosszú időre bezárni kényszerültek a vetítőhelyek, ám a multiplexektől és streamforradalomtól szorongattatott művészmozik már azelőtt sem voltak könnyű helyzetben. Pedig a főváros valaha legendás filmszínházkultúrával büszkélkedhetett. Mint Nemeskürty István írja egy cikkében: „Budapest régen jeles moziváros volt. Az emberek szerettek moziba járni. Ez nem egészen ugyanaz, mint filmet nézni. Volt, aki csak bizonyos moziba járt, s ott bármit megnézett, ellenszenves moziba viszont jó filmért se ment be. A moziknak külön világuk, hangulatuk, egyéniségük volt.”

A legelső pesti vetítésre 1896-ban, egy évvel a Lumière testvérek párizsi filmbemutatója után egy Váci utcai ház külső falán került sor. Ekkoriban még kávéházak, sátrak és bódék szolgálták a filmvetítések helyszínéül, s a mozizás egyáltalán nem számított úri dolognak, leginkább a szegény és egyszerű emberek szórakozása volt. Az első önálló moziépületek az 1900-as években jelentek meg, 1910-től pedig egyre több elegáns mozi nyitotta meg kapuit a Nagykörúton, amelyek már bevonzották az előkelőbb, tehetős réteget is. Az első világháborút megelőzően Budapest Európa legnagyobb mozivárosaihoz tartozott, több mint százötz filmszínház működött itt, legtöbbjük a belvárosban. „Párizsban, Berlinben, Bécsben együttvéve sincs annyi mozi, mint az egyetlen új, szép, magyar Budapesten” – írta Ady Endre a *Budapesti Naplóban*. A mai Blaha Lujza téren,

a majdani Corvin áruház helyén 1908-ban nyílt Apollo volt a főváros első mozija, amely kifejezetten erre a célra épült. 1915-ben a létesítmény átköltözött a kor egyik legimpozánsabb épületébe, a Royal szállóba – ahol egyébként már 1896-ban is tartottak filmvetítéseket –, itt fehér kesztyűs, egyenruhás személyzet fogadta a látogatókat. A rövid ideig Gestapo-központként is használt hotelben Royal Apollo, Nemzeti Apollo, Vörös Csillag, majd ismét Apollo néven 1997-ig működött filmszínház.

Az első világháború kitérésével lezárult a mozi első virágkora, több kisebb épület is eltűnt, helyettük nagyobb, több száz férőhelyes termek nyíltak. Jól érzékelteti ezt a folyamatot a kezdetben háromszáz férőhelyes Simplon, amely a Ferenc József (ma Szabadság) híd megnyitása után benépesülő Bartók Béla úton kapott helyet, és sokáig csak némafilmeket játszott, illetve zenés-táncos revüket

mutattak be itt. 1934-ben a mozi tulajdonosa, Gyárfás Gyula lenyűgözően modern, hatemeletes bérpalotát építtetett, a Simplont hatszázharminc férőhelyesre bővítették, és számtalan, akkoriban úttörőnek számító jellegzetessége volt – a mozi maga három méterrel a föld alatt volt, a széksorok a hatodik sorig lejtettek, és ívben fordultak a vászon felé. Több névváltoztatás után a hatvanas évektől Bartók néven üzemelt 1997-ig, helyén ma egy kialakításában mozis hangulatú étterem, illetve más üzletek működnek.

Budán már ezekben az időkben sem volt túl nagy a mozisűrűség, annál inkább a Duna túloldalán, ahol – mint Nemeskürty felidézi – egy kereszt alakú kettős tengely mentén sorakoztak szoros közelségben a vetítőhelyek. Az egyik tengely a Nagykörút volt, az ottaniak közül kiemelendő az UFA német filmvállalat Teréz körúton nyitott mozija, amely a háború után a Szikra nevet kapta, illetve az újlipótvárosi Lloyd (később Duna, Odeon) mozi, amelyek eltolható mennyezetükkel igazi különlegességnek számítottak, hiszen jó időben a közönség a szabad ég alatt élvezhette az előadást – az előbbi ma „virtuálisvalóság-vidámparknak”, az utóbbi a Budapest Jazz Clubnak ad helyet.

A másik tengely az Erzsébet hídtól a Keleti pályaudvarig tartott, ennek Nagykörúton túli része volt az ifjú Mándy Iván moziterrénuma, a külváros felé mind olcsóbb-kopottasabb helyekkel. „– Leginkább a Roxy Moziba jár, de azért a Phönixbe is, a Fővárosiba is meg a Tivoliba. – Örülök, hogy annyi moziba jár. – Irving belebólintott a tükörbe. Most csak azt szeretném tudni, hogy hol vannak ezek a mozik? Roxy, Phönix, Fővárosi...” – merül fel a kérdés az egyik novellájában, amelyben Irving Thalberg producer és Norma Shearer színésznő hollywoodi sztárpárja beszélget a Mándy fiatalkori énjével megfellelgethető srácról. Nos, a Roxy volt a legközelebb a Kenyérmező utcai Hotel Adriához, ahol Mándy hóhányó apjával élt – Európa mozi néven 2011-ben fejezte be pályafutását. A Phönix néhány házzal odébb működött, a magyar filmipart megteremtő kávéház-tulajdonos, Ungerleider Mór nyitotta, régimódi, orfeumba illő karzatát Nemeskürty is megemlíti, s Tisza moziként múlt ki a rendszerváltozás után. Az ugyancsak Rákóczi úti Fővárosi Nagymozgó viszont a világháborút sem élte túl. A közelség folytán nagy volt a verseny e mozik között, mind változatosabb programokkal igyekeztek becsalogatni a járókelőket.

A második világháborúban rengeteg pesti „kispizkos” semmisült meg, tulajdonosaik életüket

A Tabán udvari vetítőterme (balra lent) és a Művész mozi

„A Budapest Film mozijaiban még megvannak a régi 35 milliméteres gépek, de nagyon ritkán fordul elő, hogy használjuk őket. Utoljára Nemes Jeles László filmjét vetítettük velük, mert ő ragaszkodik hozzá, hogy ne digitálisan, hanem hagyományosan vetítsék a filmjeit. Már nagy különlegességnek számít, hogyha perforált filmszalaggal találkozunk a gépészeink, ilyenkor mindig verseny van, hogy ki vetítse” – meséli Liszka Tamás

vesztették, a fennmaradt intézmények nagy része a pártok kezébe került, majd bezárásra ítéltetett – voltak helyek, ahol alig ötszázalékos látogatottsággal játszottak. Kevesebb filmet mutathattak be, mint 1945 előtt, az 1949-ben hatályba léptetett műsorpolitikai változtatás pedig csak a keleti blokk filmjeit engedte vászonra. Az ötvenes évektől aztán – a kultúrpolitika lenini inspiráció nyomán kiemelt fontosságúnak tartotta a film műfaját – megkezdődött az országos mozihálózat fejlesztése, bővült a filmkínálat, nőtt a nézőszám. 1956-ban már rekordmennyiségű, több mint háromszázhetven vetítőhely üzemelt Budapesten – ebbe a számba

a művelődési központokban működő úgynevezett társadalmi mozik is beletartoztak. A magyar mozitörténet csúcspontja a hatvanas évek elején érkezett el, az immár engedélyezett nyugati filmek, illetve az új hullámos alkotások hatalmas tömegeket vonzottak a vászon elé. Ez a szárnyalás egészen a hetvenes évekig tartott, a televíziók, majd később a VHS-lejátszók megjelenése a háztartásokban visszavetette a mozilátogatási kedvet.

„A kilencvenes években nagyon meredek zuhanás következett be, kiszórták a mozivagyont, és eladták a filmszínháznak készült épületeket, mintha mindez visszapótolható lenne. Sajnos nem az. Egyetlen

olyan épületről sem tudok, amely mozi volt, aztán eladták, lett belőle bankfiók, bálás ruhabolt vagy fitnessklub, és utána megint mozi nyílt benne. Ez visszafordíthatatlan folyamat” – fogalmaz Liszka Tamás, a Budapest Film Zrt. igazgatója. A vállalatához olyan neves művészmozik tartoznak, mint a Puskin, a Tabán, a Kino, a Toldi és a Művész. „Most, 2021-ben ott tartunk, hogy a mozik hosszú időre bezárni kényszerültek, viszont rengeteg embernek van előfizetése streaming szolgáltatókhoz, ahol bár házilagos technikával, de a mozijegy áránál olcsóbban egészen friss alkotásokhoz is hozzáférnek, hiszen a nagy nemzetközi filmes cégek egyenesen az internetre teszik fel az elkészült műveket. Nincs már féléves időtáv a mozipremier és az online bemutató között. Vannak olyan kasszasikernek ígérkező filmek, amelyeket most, a járvány alatt egyből a neten mutatnak be, így erősen kérdéses, mi lesz a mozikkal a következő évtizedekben” – mondja.

Az igazgató elárulja: többnyire a fiatal és középkorú értelmiségiek közül kerülnek ki a művész-

mozik látogatói, ám minden helynek saját, speciális közönsége van. A Puskin 1926-ban Forum filmszínházként nyitotta meg a kapuit, és a főváros legelőkelőbb mozijaként tartották számon, itt mutatták be Magyarországon az első hangosfilmet. A maga operaházszerű patinájával és szépségével sok szépkorú nézőt vonz, hiszen az idősebb korosztály szereti ezt a fajta régi, grandiózus moziélményt. Ugyanez igaz a velencei gótika és a mór építészet elemeit ötvöző, impozáns Urániára, ahol 1901-ben az első magyar filmet, *A tánczot* vetítették. Ezzel szemben a Toldi – ahol egyidőben a Balázs Béla Stúdió is helyet kapott – felvette az avantgárd és az underground felé kacsingató, fiatalosabb művész-mozi szerepét, ami a közönségen, az ott megtartott fesztiválokban is megmutatkozik – a Budapesti építészeti filmnapoknak például kifejezetten jól áll a Bajcsy-Zsilinszky úti mozi sallangmentes stílusa. A főváros legnépszerűbb artmozija, az 1910 óta filmszínházként működő Művész is ügyesen megtalálta a maga közönségét, hundertwasseres,

A Puskin mozi nagy terme

csempés enteriőrjével az igazi művészeti finomságokra érzékenyeket fogja meg, egy-egy filmnél kigyózó sorok állnak a kasszáknál.

„A Művész és a Puskin kihasználtsága a legjobb. Mindkét mozi öttermes, kicsi, nagy és közepes helyiségekkel, így jól lehet ütemezni a vetítéseket. A premiereket a nagy termekbe szervezzük, pár héttel később pedig, amikor már nem jönnek annyian az adott filmre, egy közepes vagy egy kis termet töltenek meg a nézők. Jobban lehet ezzel játszani, mint a Kinóban vagy a Tabánban, ahol két terem van” – magyarázza Liszka. A Vígszínház melletti kávézó-moziban, a Kinóban lehet legtöbbször műsoron tartani azokat a filmeket, amelyeknek még van nézőjük, de a Művész mozi nagy termét már nem töltenék meg. A Tabán pedig egy igazi kis gyöngyszem, amely azért létezik még egyáltalán, mert az I. kerület nagyon szerette volna. Sokáig zárva volt, mert nem érte meg üzemeltetni, aztán megállapodás született a kerület és a Budapest Film között, hogy az önkormányzat ad rá támogatást, a cég pedig felújítja és működteti a mozit. A kerület lakóinak, a nyugdíjasoknak és a diákoknak kedvezményeket adnak, rendezvényeket szerveznek a kerületieknek, így tartható az egyensúly – ismerteti az igazgató.

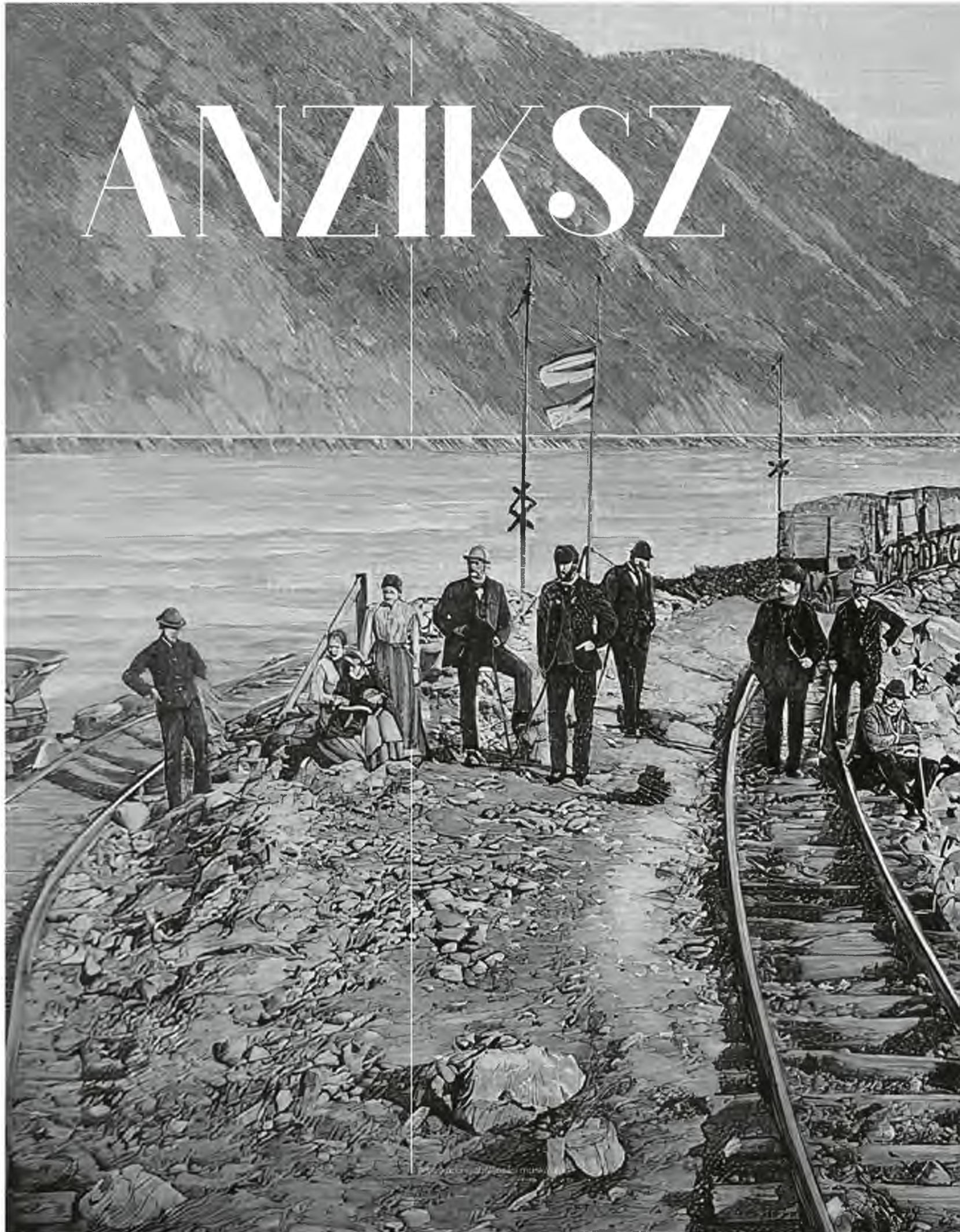
A Tabánnak tematikus profilja kevésbé van, közönségét a lokálpatrióták adják, akik mehetnének a Puskinba vagy a Művészbbe is, ám ragaszkodnak a Krisztina körút egyik bérházában működő mozihoz, amelynek különlegessége, hogy egyik vetítőterme a ház udvarából nyílik. A régi Örökmozgó az Erzsébet körút és a Dob utca sarkán sokáig parlagon hevert, mígnem a művészfilmforgalmazóként ismert Vertigo Média új életet lehel belé. Budapest egyik legrégebbi filmszínháza így Art+ Cinema néven friss művészfilmek premier előtti vetítőhelyeként és filmfesztiválok helyszíneként nyílt újra, programjaival sok külföldi fiatal is megszólítva. A rendszerváltozás után nyílt művészmozik közül az Országháztól néhány percre található Cirko-Gejzír a legkülönlegesebb, amely a Cirko Film Kft.-n keresztül forgalmazással is foglalkozik, és Európa legkisebb mozijának címét viseli. A műsor gerincét európai, rangos nemzetközi fesztiváldíjakkal elismert művészfilmek alkotják, ezenkívül láthatók náluk a fiatal magyar filmesgeneráció által jegyzett művek, valamint ázsiai és dél-amerikai alkotások is, amelyek a kommersz filmpiacon ritkán találhatók meg.

A Margit körút kedvelt találkozóhelye a Bem mozi, amely egy ideje inkább kocsmaként él a köz-

tudatban, pár éve azonban újra vetítenek filmeket is, így sok fiatal az esti iszogatást megtoldja azzal, hogy beül valamelyik filmklasszikusra, amelyet a bemutatókor még nem láthatott moziban, hiszen tán még meg sem született. Külföldi egyetemisták is szép számban látogatják a helyet, hála az angol feliratos vetítéseknek. Számos embert pedig az vonz a Bembe, hogy ott a régi 35 milliméteres szalagokról játszanak, ami a 2010-es évek digitális átállása óta ritkaságszámba megy. Az ilyen fanatikuskoknak szinte mindegy, hogy mit tűznek műsorra, azért az élményért jönnek, amit a remegő kópián fel-felvillanó szemcsék és karcolások, a duruzsoló mozigép biztosít. A hangulatos hely jövője sajnos a leállás miatt veszélybe került, az üzemeltetők Facebookon arra kérték a mozikedvelőket, hogy támogatói borsomag, bérlet megvásárlásával vagy közvetlen támogatással segítsék a túlélését.

Az artmozik legfőbb bevételi forrását természetesen a jegyek jelentik, ehhez adódik a kávézók és büfék forgalma, ez a jegybevétel nagyjából egynegyedét teszi ki. „Folyamatosan pályázunk, az artmozihálózat tagjaként állandó, tagsági alapú támogatásokhoz jutunk, s az intézmények az Europa Cinemas biztosította támogatásokhoz is hozzájuthatnak, ha vállalják, hogy egy bizonyos kvóta alapján vetítenek európai filmeket. Vannak ezenkívül kisebb programok is, például beszélgetéssel kiegészített vetítések iskoláknak, ilyen a sikeres SuliMozi program vagy éppen a Puskin kuckó, amely a legkisebbeknek nyújt film- és koncertélményeket, gyerekfoglalkozásokat” – mondja a mozik kulturális missziójáról Liszka Tamás. Az artmozik a pandémia alatt sem lustálkodtak, a Budapest Film például létrehozta a Távmozit, amely a nézők otthonába juttat el új bemutatókat, filmfesztiválokat. Ezek a kényszermegoldások világítottak rá arra, hogy rengeteg néző azért nem járt művészmozikba, mert a külső kerületekből és az agglomerációból jórészt eltűntek az ilyen létesítmények, Rákoskeresztúrról vagy Érdről nehéz lett volna este beutazni Budapestre, majd hazautazni. A távmozis megoldással viszont végre bekapcsolódhattak az artmozik vérkeringésébe. Ebből is kitűnik, hogy a művészmozik nem csak a kortárs kultúra kiemelten fontos intézményei – az értékörzés mellett közösséget teremtenek. ■

ANZIKSZ

MILLENNIUMI MAGYAR CSALÓDÁS

Szöveg: Pap Lázár

A magyar kivitelezésű Vaskapu szoros az 1896-os év egyik legfontosabb presztízsberuházása volt. Az átadóünnepségen azonban zavaros sajtóhírek szerint nem tették ki a piros-fehér-zöld zászlót, és Ferenc József sem ejtett szót a magyarok érdemeiről. Robbant is a botrány, felfedve a dualizmus kori közvélemény megosztottságát.

A Krisztus utáni első évszázadban még a rómaiak alakítottak ki utat a szoros mellett, amely a vontatást segítette, és egy híd is épült a Duna ezen szakaszán, Traianus hídjá, amelyet a kor sztárépítésze, Apollodórosz tervezett. Ez száz éven keresztül biztosította az átjárást a folyó felett. Róma lassú pusztulásával aztán a vízi közlekedés is szinte teljesen megszűnt az Al-Dunán. Egészen a 19. század elejéig vakmerő vállalkozásnak számított hajóval átkelni a szurdokvölgyön. Az első lépést a szabályozás felé az 1829. évi drinápolyi békeszerződés jelentette, amely jogi értelemben is megnyitotta a nemzetközi hajózás számára a folyót. A Duna torkolatvidéke ekkor a cári Oroszország birtokában volt. A birodalom engedélyezte a közleke-

dést, de elhanyagolta a deltát, ez pedig a vámokkal és a vesztegzárakkal együtt negatívan befolyásolta a kereskedelmet, amelyben Magyarország is hamar érdekeltté vált. Még a béke évében megalapították a Császári és Királyi Első Szabadalmazott Duna Gőzhajózási Társaságot, amelybe hamarosan Széchenyi is betársult, és igazgatósági tagként a vállára vette a Vaskapu szoros szabályozásának ügyét.

FÉL ÉVSZÁZADOS SZÜNET

„Ez a Széchenyi azt gondolja magáról, hogy ő fedezte fel a Dunát” – jegyezte meg a gróf lelkesedését látva Metternich, aki személyesen is jelen volt a mérnökökkel, amikor a terepet felmérték a munkálatok kezdetekor. Vásárhelyi Pál terveivel

1834 és 1837 között azonban csak részlegesen sikerült megszelídíteni a folyót, így nagyjából évi százötven napra hajózhatóvá vált, bár a legveszélyesebb szakaszokon ezután is gyakran ki kellett pakolni a rakományt. A vontatás és a kirakodás terén is nagy előrelépésnek számított a „Széchenyi-út” létrejötte, amely a római úttal ellentétben a folyó bal partján, a sziklába vájva haladt.

Mivel a tervszerű szabályozás ekkor kezdődött, a történelmi emlékezet általában a legnagyobb magyarnak tulajdonítja a Vaskapu hajózhatóvá tételét, pedig a munkálatokat csak jóval később fejezték be. I. Ferenc császár halála után ugyanis lekerült a napirendről az Al-Duna szabályozásának terve. Legközelebb az ötvenes években mutatkozott igény a folyami közlekedés rendszerezésére, de a konkrét döntés egészen az 1878-as berlini kongresszusig várattat magára. Ekkor mondták ki, hogy a Monarchia rendelkezik a folyószabályozás kivitelezésének jogaival, annak költségét teljes mértékben állnia kellett, cserébe viszont hajózási illetéket szedhetett. Az egységbe Románia és Szerbia csak vonakodva, a nagyhatalmak nyomására ment bele.

A MAGYAR MODERNITÁS DIADALA

Az átadást a millennium évre időzítették, amelyet eredetileg 1895-ben kívántak megtartani, később viszont a rendezvény túlnötte az első tervezett kiállítás mértékét, így a maradéktalan felkészüléshez szükség volt még legalább egy évre, ezért választották végül 1896-ot a honfoglalás ezeréves évfordulójának. Hasonló fejlesztés volt a budapesti földalatti vasút, amelynek elkészülése egy, a főváros infrastruktúrájában már korábban felmerülő igényt elégített ki, a terveket a Közmunkatanács azonban csak úgy fogadta el, ha a vasútvonal a millenniumi ünnepekre készül el. Az emlékév kiváló alkalmat adott arra, hogy az anyagi és a kulturális tőkét koncentrálna egyszerre kivitelezzenek praktikus és presztízsbetűhözásokot is.

A millenniumi ünnepség három főbb üzenetet közvetített az országról a külföld számára. Ezek közül a legfontosabbnak az számított, hogy Magyarország a kiegyezéssel elfoglalta az őt megillető és hozzá méltó helyet a Habsburgok vezette Monarchián belül. Ezenkívül hangsúlyos szerepet kapott még a magyarság felsőbbrendűségének megjelenítése, illetve az ország megmutathatta, hogy igényt tart a nagyhatalmi státuszra, a civilizációs fejlődésben arra a szintre jutott, hogy partnerként kell kezelni európai viszonylatban. Ezek a jelentéstartalmak kétféleképpen váltak megfoghatóvá:

a szimbolikus jelentőségű ceremoniális rendezvények és a nagyberuházások által. Előbbiek a múltat jelenítették meg teljes pompájában, megjelölték a kezdőpontot, oda csatoltak vissza, utóbbiak pedig a jelent, a magyar fejlődést, a modernitásba való dinamikus átmenetet sugározták.

A rendezvénysorozat május elején vette kezdetét, a megnyitókön és a legfontosabb eseményeken az uralkodó és családja is részt vett, és külföldi előkelőségek is tiszteletüket tették. Gusztáv Adolf svéd trónörökös például megtekintette az ezredéves országos kiállítást, és az uralkodó ajándékként a királyi fegyvertárból két kardot is hozott, az egyiket Báthori István erdélyi fejedelem, későbbi lengyel király képe díszítette, a másik pedig egy török kard volt, amelyet Bethlen Gábor erdélyi fejedelem II. Gusztáv Adolfnak ajándékozott.

Kiemelt eseménynek számított a Vaskapu szoros átadása, bár az teljességében ekkor még nem készült el. Szeptember 27-én a Ferenc József-ről elnevezett luxusgőzhajó áthaladt az új csatornán, fedélzetén a névadó uralkodóval, I. Károly román és I. Sándor szerb királlyal, valamint az őket kísérő diplomatákkal, kormánytagokkal és képviselőkkel. A magyar sajtóban és közéletben nagy vihart keltett, hogy a szorost és a gőzhajót állítólag csak három zászló díszítette, a román, a szerb és a császári fekete-sárga, s magyar zászlót sehol nem lehetett látni. Ezt tetézte egyes beszámolók szerint, hogy Ferenc József beszédében egy szóval sem említette meg külön Magyarországot, csupán a Monarchiát. A vádak főleg azért érintették érzékenyen a hazai közvéleményt, mert a Vaskapu névleg közös ügyként indult, de a valóságban Magyarország, pontosabban Baross Gábor, a „vasminiszter” vette kezébe a kivitelezést, és végső soron a magyar államháztartást terheltek a költségek.

VOLT VAGY NEM VOLT MAGYAR ZÁSzló?

A *Vasárnapi Ujság* előzetesen azt ígérte, hogy „a magyar király mint a magyar nemzet alkotását” adja át a szorost a világforgalomnak. A *Budapesti Hirlap* aztán igencsak borúsán írt az átadóról: „Mély szomorúsággal tölt el bennünket az a fény és pompa, amellyel odalenn az ország déli határán megülték a Vaskapu csatornájának felavatását. Azt hittük, fel voltunk jogosítva remélni, hogy az lesz az ezeréves ünnepünk koronája; de minden volt ott, csak az ezeréves Magyarország nem volt ott. Még csak a modern Magyarország sem volt ott. Magyarország királya sem volt ott. Magyarország színei, Magyarország nyelve sem voltak ott.” A *Pesti Hirlap* ezzel

Az átadásra meghívott vendégek számára Szegedről, Szabadkáról, Temesvárról, sőt Budapestről is érkeztek bérkocsik. Ezekhez annyi lóra volt szükség, hogy külön barakkot építettek az állatoknak, valamint központilag gondoskodtak a takarmányról is

*„A Vaskapu névleg
közös ügyként indult,
de a valóságban
Baross Gábor,
a »vasminiszter« vette
kezébe a kivitelezést”*

szemben kiállt a ceremóniát lebonyolító kormány mellett: „A Vaskapu ünnepe a dualizmus diadala s az ellene intézett közjogi támadások fényes cáfolata. Nagy és állandó alkotás az, mely lehetségessé tette a vaskapui ünnep magyar nemzeti jellegét. A küszöbön álló választásoknál a nemzet szelleme föltámad azok ellen, akik mégis nekirontanak a koronás király, Deák Ferenc s az ország alkotásának.”

A tudósítások zűrzavarát kiválóan jellemzi, hogy a *Pesti Napló* szerint voltak ugyan magyar zászlók, a románok direkt fordítva rakták ki őket. „A Vaskapu megnyitásának örömebe is akartak ürmöt keverni, mert az oláh parton a magyar zászlók színei fordított rendben voltak varrva, úgy hogy tulajdonképpen nem is volt ott magyar zászló.” Később egyébként rendszeren kitűzött magyar zászlókról is beszámoltak.

Az ügy még a képviselőházban is terítékre került, Bánffy Dezső miniszterelnököt többek között Apponyi Albert interpellálta. A kormányfő elmondta, hogy „azon hajón, amelyen a felséges urak utaztak, a felséges úr színén, a román és szerb királyék színeit viselő két zászlón kívül, csinos nagy számban ott voltak a nemzeti színű lobogók, ott voltak az őket megillető helyen a kereskedelmi zászlók is”. Ezt a baloldalon természetesen nem fogadták kitörő örömmel, és bekiabálásokkal reagáltak az elhangzottakra: „Egy sem volt! Csak kereskedelmi zászlók voltak!” Bánffy hozzátette még, hogy „a meghívókat Magyarország adta ki, a magyar kormány meghívására jelent ott meg mindenki, aki megjelent, mégis csak méltóztassanak megengedni, így más a házigazda nem lehetett,

mint Magyarország. Magyarország közjogának és államiságának ott semmi sérelme sem történt”. A *Pesti Hirlap* képviselőházi összefoglalójában kifejezetten elégedett volt Bánffy érveivel, a teljesítményét Kinizsiéhez hasonlította. „Úgy viselte magát ma, mint egy Kinizsi: két nagy karddal verekedett, holtak hátán ivott, evett. Mielőtt haza ereszténé az ellenzéket (egy részét alkalmasint örök időkre), búcsúzóul még jól elnászpángolta őket” – fogalmazott a szerző.

Ezután maga Apponyi is kezdett meghátrálni a zászlók kérdésében, és az uralkodó beszédére tette át a hangsúlyt. „Lehet, hogy volt ott zászló, de nem arról van szó, volt-e, hanem arról, oly helyén volt-e magyar lobogó, ahol a fejedelmi lobogókkal egyenrangúlag a magyar államiságot kifejezésére juttatta?” – tette fel a kérdést. A felek természetesen nem jutottak dülőre a kérdésben, mindkét oldal tájékoztatlanak titulálta a másikat, és ennyiben maradt az ügy.

A szoros szabályozását végül 1898 őszén fejezték be, hajózhatóvá téve az év kétszázkilencven napján. Kőváry László történész a következőképpen értékelte még a felavatás alkalmával a művet: „Az ünnepet az európai sajtó világtörténeti eseménynek, a millénium fényes megkoronázásának nevezte, mely az új Magyarország dicsőségét írja bele az emberek emlékezetébe.” A megfogalmazás romantikus, ám tény, hogy a Monarchia nagy szolgálatot tett egész Európának az Al-Duna ezen elhanyagolt, veszélyes és vadregényes szakaszának megszelídítésével. ■

AKI SZEMBESZÁLLT EICHMANN-NAL

Szöveg: Pap Lázár

A munkásszállóból kialakított kistarcsai táborot sötét célokra használták a huszadik századi rezsimek. Vasdényey István azonban, aki a vészkorszak alatt a létesítmény parancsnoka volt, a legnagyobb magyar hősök közé tartozik: rengeteg embert mentett meg a pusztulástól.

1944. március 18–19-én kezdetét vette a Margarethe hadművelet, Magyarország német megszállása, pár nappal később pedig egy lista alapján már zajlott a gazdasági és politikai értelemben exponált zsidók letartóztatása, akiket túsznak szemeltek ki. Így történt, hogy Tolna megyei sváb SS-legények magyar rendőrök segítségével ügyvédek hurcoltak el otthonukból. A zsidó foglyokat az első hónapban a Rökk Szilárd utcai volt rabbiképző intézetben tartották fogva, amelyet a Gestapo ideiglenes fogházként használt. Az ábécérendben összeállított lista K betűjéig jutottak, mert az Igazságügyi Minisztérium egy idő után leállította az emberrablást. Néhány hét elteltével a túsokat táborokba szállították: az újságírókat például Csepelre, az ügyvédek pedig Kistarcsára. Az utóbbi helyen található épületegyüttes ez előtt sem állt üresen, köztörvényes rabok, csavargók, prostituáltak, valamint szélsőséges politikai csoportokhoz tartozó egyének, kommunisták és szélsőjobboldaliak „lak-

ták”. A korábban a Gép- és Vasútfelszerelési Gyár munkásainak szállást adó épületekből a harmincas években alakították ki toloncházat.

A német megszállást követően az addig csak néhány száz ember befogadására alkalmas komplexumot átalakították, hogy akár ezerötszáz kétezer rabot el lehessen ott helyezni, a politikai alapon elítélteket pedig elszállították. Az egyik épületben a Wehrmacht és az SS elítélt katonáit helyezték el, kettőben pedig a Gestapo deportálásra szánt foglyait, akiket szabotázs vagy összeesküvés koholt vádjával, illetve a zsidók utazását és telefonhasználatát tiltó rendeletek értelmében vasútállomásokról, telefonfülkékből hozták be. Indok lehetett még a nem megfelelő csillagviselés, az anyagi javak rejtegetése vagy bármi egyéb, amibe bele tudtak kötni. Létszámuk folyamatosan változott, hiszen a háború végéig bőven találtak rá alkalmat, hogy szabályszegő zsidókat tartóztassanak le.

FOTÓ: FORTÉPAN

EMBERSÉG EGYRE GYLKOSABB IDŐKBEN

Vasdényey Istvánt 1942 júniusában nevezték ki a kistarcsai tábor parancsnokának, közvetlenül előtte a garanyi menekülttábor vezetője, ahol politikai okokból internált személyeket, valamint zsidó és nem zsidó menekülteket egyaránt őriztek. Vasdényey már ekkor bizonyította emberséges hozzáállását és segítőkészségét. Weiner Leó zeneszerző így emlékezett meg róla egy levelében: „Végleges szabadlábra helyezésem alkalmából, melynek gyors és eredményes sikerültében igen tisztelt Főfelügyelő Úr jóindulatú segítségének annyi része van, lelki

szükségét érzem annak, hogy garanyi tartózkodásom alatt élvezett kitüntető jóindulatáért és segítségéért szívből jövő hálás köszönetemet fejezzem ki.”

Vasdényey parancsnoki kinevezése után hamar kezelte a tábor jellemző feszültségeket, különválasztotta az egyébként rendszeresen egymás ellen szervezkedő, gyakran verekedéseket és késeléseket provokáló kommunistákat és szélsőjobbaliakat. Emellett érdekes módon a politikai szervezkedéseket sem gátolta, a baloldaliakat pártfogásába vette, és engedélyezte számukra a szabad levelezést, sőt négy szemközt is fogadhattak látogatókat. Érdekes csoportnak számított az 1939-től kezdve külföldről

*Zsidó foglyok
a kistarcsai
táborban*

Magyarországra menekült zsidóké, számukra az internálás a kitoloncolástól való megmenekülést jelentette. Hozzájuk rendszeresen és szabadon bejárhatott a helyi rabbi, illetve a Magyar Izraeliták Pártfogó Irodájának vezetése is kapcsolatban állt a tábor irányítóival.

SEGÍT A SZÖVETSÉGI KAPITÁNY IS

A táborparancsnok a vészkorszak alatt a pártfogóirodával együttműködve embermentő tevékenységet folytatott. Segítségére volt Dietz Károly is, aki az őszirózsás forradalom után budapesti rendőrkapitányként Vasdényey felettese volt (s aki aztán az 1938-as futball-világbajnokság döntőjéig jutó magyar válogatott szövetségi kapitányaként lett híres). Dietz korábban ügyvédi végzettséget szerzett, és jogi úton próbálta akadályozni a zsidók elleni intézkedéseket a toloncügyosztály vezetőjével, Pataky Oszkárral. A módszerük egyszerű volt, igazolásokat szereztek arról, hogy munkába menet fogták el az adott személyeket, ami lehetőséget nyújtott Patakynak a szabadon bocsátáshoz. Ebbe a tevékenységbe kapcsolódott be Vasdényey is, de először megszerezte a Gestapo engedélyét arra, hogy a hatvan éven felüli férfiakat, az ötven éven felüli nőket, valamint a tizenhat év alatti gyerekeket szabadon engedjék. A már említett pártfogóiroda felkereste az elhurcoltak családját, megszerezte a személyes iratokat, Dietz pedig ügyvédként hitelesítette a papírokat, vagy ha nem voltak, szerzett hamisakat. Vasdényey István táborparancsnokként pedig a benyújtott iratok alapján akit csak lehetett, szabadlábra helyezett.

A Kistarcsára hurcolt zsidó ügyvédek esete egyedülállónak számított, a németek foglyaiként voltak számontartva, de a gyakorlatban a tábor parancsnoka igazgatta a mindennapjaikat. Egy elkülönített épületben éltek, szabadon mozoghattak a táboron belül, levelezhettek, csomagokat vehettek át, könyvet, illetve újságot olvashattak, tehát emberséges körülmények között tartották őket. Egy alkalommal ittás német katonák bántalmazták a csoport tagjait egy razzia során. Vasdényey ezt megtudva kijárta a német vezetésnél, hogy az adott épületbe csak magyar rendőrök kíséretében mehessenek be német katonák.

Bálint Ákos György *Sziget a mérgezett tengerben* című visszaemlékezésében azt írja, Vasdényey „megteremtette azt a helyzetet, hogy a foglyok a tábort a nyugalom és a biztonság szigetének tekinthessék”. A parancsnok azonban csak az ügyvéd túsok esetében tudott sikeresen fellépni, a Gestapo foglyainak

számító, utcáról és otthonról elhurcolt zsidókat nem tudta megvédeni. Velük 1944. április 28-án indult el az első marhavagon a táborból Auschwitzba, amely az ország egészét tekintve is az elsőnek számított. Ez volt az országból való deportálások főpróbája.

HARC EICHMANN-NAL

Ezek után a zsidók száma a toloncházban pár száz főre apadt, a Gestapo pedig elhagyta a területet, teljes mértékben Vasdényeyre hagyva a vezetést. A körülmények ekkor általánosan is javulni kezdtek, nem csak a túsok esetében: szabadabban mozoghattott mindenki, illetve az ellátás minősége is elfogadhatóbb lett, a fizikai bántalmazás pedig megszűnt. A nyár közeledtével azonban a rabok száma ismét meredeken emelkedni kezdett, nemcsak zsidók érkeztek, hanem köztörvényesek és hadifoglyok is, júniusra már ezer-ezerötszázan lehettek.

A hónap végére a vidéki deportálások befejeződtek, Horthy pedig megtiltotta, hogy a továbbiakban magyar zsidókat Németországba szállítsanak. Eichmann azonban nem akarta tudomásul venni

„Eichmann a kistarcsai tábor kiürítését tervezte. Vasdényeynek két napja maradt felkészülni az eseményekre”

Egy túlélő visszaemlékezése szerint a kistarcsai tábor több lakója öngyilkos lett még azelőtt, hogy felszálltak volna arra a vonatra, amelyet később Hatvannál megfordítottak. „A nagy udvar kiürült, nem maradt más, mint elszórt kofferek, bugyrok, papiros, több mankó [...]. És még valami: 5-6, a földön heverő, elnyúló test. Ezek valamilyen mérget vehettek be”

a fejleményeket. „Hosszú gyakorlatom alatt először történik ilyesmi velem, ez nem járja, nem ez volt a megegyezés, ebbe nem lehet belenyugodni!” – panaszkodott Ferenczy László alezredesnek. Az ügyet nem hagyta annyiban, és a magyar vezetés tiltó parancsát megkerülve a kistarcsai tábor kiürítését tervezte, ami Vasdényey tudomására jutott. Két napja maradt felkészülni az eseményekre, ugyanis egy ötven kocsiból álló szerelvény már közeledett a település felé. Értesítette a pártfogóirodát, amelynek sikerült kiharcolnia a vonat visszafordítását, a parancs azonban nem ért célba. A szerelvény befutott Kistarcsára, sőt a vagonírozást is megkezdték, mire a hírek a Zsidó Tanácson keresztül eljutottak ifjabb Horthy Miklóshoz. A németek nagyjából ezeröttszáz embert tuszkoltak fel a vonatra, a nagy részüket Kistarcsáról és a Röck Szilárd utcából gyűjtötték be, majd útnak is indultak. A kormányzó parancsa Hatvannál állította meg őket, és utasította a táborba való visszatérésre a szerelvényt. Azt az ötszáz főt, akit a volt rabbiképzőből hoztak, Sárvárra helyezték át.

Eichmann nem nyugodott bele a kudarcba: Sonderkommandójával megtámadta a tábor, és lefegyverezte az őrséget. Vasdényey tehetetlen volt. Ezerkétszáz foglyot vittek el teherautókon, és vagoníroztak be Rákoscsabán. Ezt a transzportot már nem tudták megállítani, csupán az ügyvéd túszoikat menthették meg arra hivatkozva, hogy az elszállításuk komoly feszültségeket generálna. (A „végső megoldás” atyja nem állt meg itt, a sárvári tábor is lerohanta katonáival, és ezeröttszáz embert onnan is koncentrációs táborba vittek.)

A parancsnokot megviselték az események, július végén szabadságra akart menni, ám a rabok kéréseire maradt. A nyilas hatalomátvételig nyugodtabb időszak köszöntött be, az ügyvédeket hazaengedték, a többi „lakót” viszont november elején Komáromba kellett szállítani. Vasdényey elindította a vonatot, de Vácnál ő maga állította meg, és szélnek eresztette az utasokat. Tettéért a nyilasok körözést adtak ki

rá, de elfogni nem tudták. A háború végeztével visszatért Budapestre, és felkereste néhány korábbi fogvatartottját, erről beszámolt Bálint Ákos György is könyvében. „1945 tavaszán már barátságos meleg idő volt, amikor Vasdényey István meglátogatta apámat. [...] Azzal köszönt be hozzánk, hogy tiszteletét szeretné kifejezni a volt foglyok iránt. Talán két órát beszélgettünk. [...] Azt hiszem, hogy ez a látogatás rendkívüli esemény volt. Nem hallottam, nem tudok hasonló esetről, hogy egy koncentrációs tábor parancsnoka vette volna a fáradságot és a bátorságot, hogy a volt foglyait meglátogassa.”

1945. május 26-án Vasdényey szovjet fogságba esett, és mint az előző rendszer rendőrpáncsnokát a Szovjetunióba hurcolták, ahonnan csak öt évvel később jutott haza rendkívül rossz egészségi állapotban. A hazai kommunista rendszer nem ismerte el embermentő tevékenységét, az általa táborparancsnokként segített baloldali politikusok sem segítették meg, így internálták. Végül 1953-ban szabadult, fogságát végig kórházban töltötte, nyugdíját megvonták, így kénytelen volt rehabilitációs kérelemmel élni. A bizottság ugyan megállapította, hogy „szabotálta Eichmann intézkedéseit”, és „jelentős szerepe volt abban is, hogy a táborból több baloldali személy megszökhetett”, de ezeket végül nem tartották relevánsnak a büntetését illetően. Végül az Egyesült Államokba emigrált, ahová korábbi rabjai invitálták, és ők tartották el élete végéig. A jeruzsálemi Jad Vasem a világ igazai között tartja számon, a magyar közemlékezetben azonban nem rögzült a neve, noha a kor legnagyobb magyar hőseinek egyike volt, és mint Bálint Ákos György visszaemlékezése előszavában hangsúlyozza: „a jónak is emléket kell állítani”. Öröndetes dolog, hogy a kistarcsai tábor falán ma már tábla őrzi Vasdényey István emlékét. ■

A cikk Gacsályi Ádám és Székér Nóra kutatásainak felhasználásával készült.

GÁZLÓ

Ide más tekintet kell

 Szöveg és fotó: Gyórfy Ákos

Mint a legtöbb történet, ez is a bűnbeeséssel kezdődött. Egy pénztárca hevert az út közepén két dél-dunántúli kis falu között, a záróvonalon. A motoros férfi elhúzott mellettünk, oldaltáskája nyitva, s a kanyarban, ahogy épp eltűnt volna előlünk, láttuk, hogy a táskából papírok és egyéb apróságok mellett egy nagyobb, fekete tárgy is az aszfaltra hull. Egy tárca volt, olyan, mint a pincéreké, sokrekeszes, vastag. Az út menti erdőbe menekültünk vele, és az izgalomtól sokáig nem tudtunk megszólalni. Egymásra sem mertünk nézni, nehogy észrevegyük a másik tekintetében azt, amitől mindketten féltünk. Ültünk a meredek domboldal sűrűjében. Elhallgattak az énekesmadarak, mintha vihar készült volna. A távoli Mecsek csúcsai fölött néhány báránypásztor, különben csak a tiszta, kora nyári ég. A szívverés sámandobja elnyomott minden odakintről érkező zajt. Szótlanságunk az elviselhetlenségig fokozódott. Nem tehettem mást, kinyitottam a tárcát. Sok pénz volt benne, nekünk legalábbis nagyon soknak tűnt. Ennyit egyben talán nem is láttunk. Nálunk összesen annyi volt, amennyiből némi csalással még hazajuthattunk volna. Diákjegyet venni félútig, és lehetőleg oda szállni, ahol a kalauz van, hogy minél előbb lyukaszon. Sokszor utaztunk már így, tudtuk, hogy megy ez. Alig volt forgalom az úton, se autó, se ember nem járt arra. Ültünk egy fa törzsének támaszkodva, kínunkban vagy elröhögöttük magunkat, vagy cipőnk orrával a földet rugdostuk. Az nem volt kérdés, hogy mi lesz, mégis

ez volt az egyetlen kérdés. Pont most. Pont most, amikor hetek óta másról sem beszéltünk, csak arról az utazásról. Balladai helyzet. Nehéz bilincsek, pandúrok, a megyeháza udvarán már ácsolják a bitófát. A tárcát a zsebembe csúsztattam. Alig fért bele, lépni is nehéz volt, annyira szorította a zsebem.

A szomszéd faluban aztán, amikor a kocsmá pultjánál állva szóltanul ittunk, egy férfi lépett be a helyiségbe. Meg sem néztem az arcát, nem volt szükség rá. Anélkül is tudtam, ki az. Halkan beszélt a kocsmárossal. Elgyötört hangon a tudtára adta, hogy idefelé jövet elvesztette a tárcáját, minden papírja benne volt, és elég sok pénz is, amit a befizetendő bankhitele miatt tartott magánál. Mondta, annyi pénz sincs nála, hogy egy fröccsöt megigyon, adjon neki egyet mégis, behozza később, hisz ismeri. A kocsmáros szó nélkül rakta elé a poharat. Annyit mégis megkérdezett, hogy nem ment-e vissza, nem nézett-e szét az ároksíkokon, hátha nem vette észre senki a tárcáját, kevesen járnak az úton. De, persze, visszament. És tényleg nem látott senkit, de a tárcáját sem találta. A kocsmáros ekkor nézett meg minket először. Egy ekkora faluban azonnal látszik, ki az idegen, és ebbe a faluba nem járnak csak úgy idegenek, nincs miért. A tárca annyira szorította a zsebem, hogy mozdulni sem tudtam. A többiek hirtelen érkezése vetett véget a néma szembesítésnek. A táborból érkeztek, ahol mi is megszálltunk, részegek voltak és hangosak. Aznap este nem tudtunk annyit inni, hogy ne maradjunk mindvégig tökéletesen józanok.

*

Az nem lehet, hogy a tenger felé emelkedjen az út. A térkép szerint alig tíz kilométerre lehet, inkább nyolc, az út viszont meredeken fölfelé tart, lassú, komótos kanyarokkal, és nem látszik semmi jele annak, hogy belátható távolságon belül ereszkedni kezdene. Biztos voltam benne, hogy Sežana után már csak gurulni kell. Harmadik napja voltunk úton, napi száz kilométert bicikliztünk az ezerméteres hágókkal tarkított szlovén tájon át. A levegővel is volt valami. Alig tudtam lélegezni. Mintha nem lenne elég oxigén, vagy mintha túlságosan sok lenne belőle. Kopár dombsorok, mélyvörös, szikkadt föld, itt-ott egy ciprus fekete gyertyája a gerinceken. A fájdalom egy idő után állandósul, a farizmok folyamatos görcse nem múlik. Nem lehet úgy helyezkedni az ülésen, hogy a fájdalom villámai ne hasítsanak azonnal a húsba. Öt kilométer, olvasom egy táblán. Magamban káromkodom, aztán egy gyors ima, mert meglátok egy kápolnát az egyik domb tetején. Útközben minden templom és egyszerű kegyhely mellett elsuhanva mondtam egy rövid imát, vagy legalább annyit, hogy áldassék az Ő neve. Valamivel egyensúlyban kellett tartanom azt, ami erősen elbillent bennem, hogy legalább nyomokban emlékeztessen ez az utazás valamiféle zarándoklatra. Engesztelő biciklizés, így hívtam magamban. Aztán jött egy utolsó kanyar a szerpentinben, a kocsi hirtelen tűntek el a domb mögött. Felértem, barátom messze alattam, alig látszott.

A dombtetőn átbukó út aztán már meredeken ereszkedett a tengerig. Aznap

körülbelül ötven kilométert tettünk meg. Az előző két éjszakát egy patakmeder sóderszigetén és egy kukoricás szélén töltöttük. Nem volt igazi alvás, inkább folyamatos forgolódás rövid, heves álomképekkel. Figyeltem, hogyan mozognak a csillagok. Mintha valaki járna a patak partján. Megvannak-e még a biciklik. És olykor a tárca is, ahogy a falu szélén behajtom a bozótba. Az ember lassan meggyűlöli a biciklijét, miközben olyan, mintha a lova lenne. Élőlény, nem vitás.

*

Olyan fáradt nem lehetek, hogy ne keressem, már a parton, Duino szikláját. Persze innen nem látszik, mint ahogy a Miramar sem. Óriási, kopott kőkockákon ülünk. Úszásról itt szó sem lehet. Egyelőre nem tudom, hol vagyok, az eszemmel legalábbis nem. Hogy nem vagyok itt, az majdnem biztos. Hol vagyok? Útközben valahol elmaradtam a józan eszemtől. Annyi a kép, hogy a nevetem is csak rövid gondolkodás után tudnám megmondani. Kinek a neve? Az impérium architektúrája azért eljut a tudatomig. Dédapám jut eszembe, aki sokáig élt a tenger mellett. Az ő tekintete kellene ide. Az ő tekintetével esetleg fel-

mérhetném ezeket a léptékeket. Ezekről az épületekről az ő tudásával lennék képes gondolkodni. Azt látom, hogy nem nekem van szánva ez az egész. A Grand Hotel Duchi d'Aosta teraszán macchiátót kavargatni, pipára gyújtani, átfutni az aznapi lapokat. Az esti gyorsaság Bécsbe vagy a délutáni gőzössel Nápolyba. Londinerek, szobalányok, kifutófiúk. Ezeken a kőkockákon ülve dédapámmá kell lennem egy időre, különben nem fogom megérteni. Szembetűnő külső hasonlóságunk talán megkönnyítené a dolgomat. „Élünk egy életet, de folyton egy másikban is otthon lehetnénk, akár tudunk róla, akár nem, s hogy ez olyan érzés, mely nem ismer határokat, nyelveket, tisztos köteléket, csak elragadtatást, hogy az élet él.” Mészöly Miklós mondata lehetne vezérfonalam ebben az időleges átlényegülésben. Aki nek a hamvait, legalábbis egy részét, talán éppen erről a mólóról szórta vízbe a felesége. Dédapám tekintete talán egybefogná, ami jóvátehetetlenül atomjaira hullott szét.

*

Tényleg mintha egy pincében éltem volna eddig. A fénynek valami olyan

intenzitása, ami alig elviselhető egy olyan ember számára, aki a kontinens belsejében él. Úgy érzem, megsemmisít, ha sokáig fekszem mozdulatlanul a kikötő mészkőből kirakott járdáján. A térnek egy egészen más szemléletét kell magamévá tennem, hogy egyáltalán mozdulni tudjak. Mintha hirtelen minden feltárná rejtett, belső tartalmait. Előrenézek, és nem látok mást, csak valami felmérhetetlen tágasságot, ami ragyog. Lenézek a parti szikla pereméről, és legalább tizenöt méter mélyre látok. Aztán már csak egyre sötétülő, kék derengés, amelyben halvány fénynyalábok remegnek. És mintha zene szólna folyamatosan. Mintha énekelne ez a roppant tengeri tér.

Fent a sziklán város. Itthon még falunak is alig lenne nevezhető a maga száznegy lakójával. Egy város persze nem attól város, hogy mennyien élnek benne. Ez a szikla tetején álló középkori település sokkal inkább urbs, mint mondjuk Miskolc. A város – ahogy azt Máraitól is tudjuk – elsősorban szellem. Kassa, Selmecebánya, Kolozsvár. A mai Magyarország területén talán nincs is igazi város. Az öbölből kanyargós, meredek út vezet fel. Az út mellett birkák legelnek, az olajfák között feltűnik az erődtemplom magas tornya. Lehetnék Umbriában, Toszkánában, Szicíliában is akár. Útszéli kegyhely, a térdeplőkövön gyertyák égnek. Dél. Most értem meg. Mi az, hogy dél, mit jelent az, hogy Mediterráneum. Eddig azt hittem, csak északon tudnék élni. Ezer méter magasan, fenyvesben vagy sűrű bükkösben, patak partján. Jó meghúzódni a félhomályban, a sápadt ég alatt, november, sűrű ködök bolyonganak a völgyben heteken át, és abban tűnni el. Ez a ligetes, kabócák-tól zengő árkdíai mező most mégis az elveszett otthon juttatja eszembe. Ilyen lehetett. Ilyen mezőkön élhetett az ember az első időkben.

A távoli Mecsek csúcsai fölött néhány báránnyelű. Nehéz bilincsek, pandúrok, a megyeháza udvarán már ácsolják a bitófát. ■

BELSŐ TÁJAK

Reggel a fonódó villamoson

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Éppen csak leheletnyi kékség színezi a fekete égboltot, amikor felszállok az 56-os villamos első járatára a hűvösvölgyi végállomáson. Egyedül vagyok az egész kocsiiban, válogathatok az ablak melletti helyek között. Hajnal előtti béke ül a környéken, ilyenkor senki sem siet, van még idő indulásig. Különben is, a villamos nem a sietős embereknek való. Azon bámészkodni lehet, vagy éppen könyvet olvasni, közben türelemmel várni, hogy majd elvisz oda, ahova menni szeretnénk. A járaton, amelyiken most ülök, különösen bőven van idő, ez az egyik fonódó villamos, északtól délig és vissza bejárja egész Budát. Ötven percnél hosszabb a menetidő, az már egy kis darabnyi élet.

Fiatalférfi száll fel, előttem letelepszik, előveszi a mobiltelefonját, megnéz rajta valamit, aztán elteszi, néz ki az ablakon. Megszólal a csengő, záródnak az ajtók, indulunk. Fölöttünk az ég lassan kékesre színeződik, de az ágak között még éjszaka van, nem látom, csak tudom, hogy jó darabig magas fák között fut a villamosunk.

Van még néhány ilyen villamosvonal a városban, szívem szerint újra és újra végigutaznám mindet, hogy átéljem a természet, a városi lét és az ipari technika találkozásának harmóniáját. A villamos mintha őrizné azoknak az időknek az emlékét, amikor ez a három még nem került ellentmondásba egymással. Több mint százharminc évvel ezelőtt, 1887. november 28-án, hétfői napon délután fél háromkor indult el az első budapesti villamos a Nyugati pályaudvar elől, éppen onnan, ahol most a 6-os megáll. Ennek az 1000 milliméteres nyomtávú pályáját hamar felszedték, de szűk három év múlva már éppen olyan nyomtávon járt a körüti villamos, mint ma. Régi fényképek jutnak eszembe régi villamosokról, mindig szerettem nézegetni őket. Istenem, mennyire más világ volt itt az 1890-es években, még előtte a nagy millenáris ünnepségeknek, mennyire nem lehetett még sejteni sem, mi következik! Ki tudja, talán ugyanezt gondolják

rólunk a mi utódaink, ha a mai 56-os villamosról készült fénykép kerül a kezükbe.

Utazom tovább, kiérünk a fák közül, kinyílik a táj, a szemközti domboldal mintha szentjánosbogarakkal volna teleszórva, úgy fénylenek az utcai lámpák. Ahogy haladunk előre, egy helyen a lámpák sora rövid időre fényfüzerré áll össze, aztán újra szétszórt pontokra bomlik. A derengés az égről most már leér a földre, de a változás olyan lassú, mint az óra kismutatójának haladása: ha figyelek rá, nem érzékelem, de ha másfelé fordulok, majd vissza, már arrébb áll, mint az előbb.

Változik a város képe is, egyre több a ház, egyre több az autó, már gyalogost is látni. Ismerős környék, emlékekkel teli. Balról elhagytuk a Napraforgó utcát a bauhaus villáival, egyetemista koromban egy híres színész nő kertjét füvesítettem az egyik körül. Jobbra a ház, ahol Szentkuthy Miklós élt haláláig, a minden szempontból rendkívüli író, mindenki sajnálhatja, aki nem ismerte. A hosszú fasor, a ma rossz napokat látó kórház, itt születtem. Balra a Körszálló magasodik, életem első hat évében két utcával fölöttem laktunk egy nagy kertben álló mosókonyhában, aminek olyan volt a teteje, mint egy vasúti vagonnak (boldog gyerekkorom volt). Ha sokáig lakik valaki egy városban, végül minden zugát belakja, minden utca és ház emlékeket hordoz a számára, és egy hosszú utazás a villamossal a saját múltjába tett kirándulás is egyben.

Régen ha siettem, busszal mentem, de ha ráértem, mindig a villamost választottam. A szívemnek a legkedvesebb a 38-as volt, magas, öreg, háború előtti kocsi közlekedtek ezen a járaton, azokkal a bizonyos csíkos lécpadokkal, a plafonról függő, csepp alakú fogantyúkkal, a lépcsőn súlyos vasráccsal. A vezető csupán függőnnyel elválasztva ült elöl, ráütött a csengő félgömb formájú gombjára, ha jelezni akarta az indulást. A temető mellett vezetett az út, a 38-as sokszor vitt az orrán halotti koszorút, kényelmesen zötyögve fél óra alatt tette

Az 56-os villamos a Moszkva téren 1955-ben

„Ötven percnél hosszabb a menetidő, az már egy kis darabnyi élet”

meg a néhány kilométert a Hungária körúttól a Blaha Lujza térig.

Mire a Széll Kálmán térre érünk, fényes kora reggel van, de még nem a sietős időszak, az emberek a téren kényelmesen lépkednek, sokan leszállnak, sokan fel, megyünk tovább. Érdekes, hogy a Vérmezőn nincsenek igazán nagy fák, mintha még fiatal lenne ez a park, pedig milyen hosszú múltja van! Jobbról a krisztinavárosi templom, itt kötött házasságot Széchenyi István 1836. február 4-én, gondolatban kalapot emelek előtte. Jó érzés a nagyok nyomában járni. Megyünk tovább, keresztül a Tabánon, fájóan hiányzik az innen eltűnt városrész, még ha tudom is, hogy több volt itt a mál-

ló vakolatú szegénység és kevesebb a romantika, mint amit az utókor idegondol.

Le a szép ívű Erzsébet híd alá, végig a Dunaparton, át a Gellért téren a Bartók Béla útra. Szerethetővé nemesedett ez az út az utóbbi évtizedekben, vendéglők, galériák, régiségboltok, kár, hogy az aprócska antikvárium a Gárdonyi téren nincsen már meg. Kierünk a körtérre, eddigre már sietőssé érett a reggel, munkába, dolguk után igyekeznek az emberek. A villamos utazóközönsége itt is nagyrészt kicserélődik, de a fiatalember, aki a végállomáson utánam szállt fel, még marad. Végére miért ne vezethetne éppen erre az ő útja is?

A körtér mindig is a villamosok tere volt, ez megmaradt. Korábban sokkal több vonal volt Budapesten, a Váci úton ki egészen a Megyeri csárdáig, a Thököly úton, a Rákóczi úton, a Szentendrei úton, a Podmaniczky utcán, sokfelé. Aztán kezdtek eltűnedezni, mintha a lejárt, érvényét veszített múltnak lennének maradványai. Pedig a villamosok fontos alkotóelemei az emberléptékű nagyvárosnak. Budapestiként is örülök, hogy jár a villamos Szegeden, Miskolcon, Debrecenben, és sajnálom a pécsit, amiből mára csak egy pár méteres sínpár maradt a Jókai téren. Pedig azt, hogy mit jelenthet egy villamos egy történelmi belvárosban, az isztambuli példa igazolja: annak a járatnak ma már forgalmi jelentősége nincs, de az emberek rajonganak érte, mindig tele van.

Még hosszú az út a körtértől, de nekem már idegen vidék, emlékek nem kötnek hozzá. Egykori gyárépületek, lakótelepek között megyünk, aztán elhagyjuk azokat is, a budafoki kocsiszínt, és végül megérkezünk Budafokra, a kissé rendezetlennek tűnő, mégis vonzó kisvárosba, ami a főváros része ugyan, mégis önálló életet él. Itt ér véget a mai utazás a budai fonódó villamoson, reggeli napsütésben. És még egy sor villamosvonal vár arra, hogy végigutazzam rajta végállomástól végállomásig. ■

FOTÓ: FORGATÁSI

FOTÓTÁR

Orson Welles Magyarországon

Szöveg: **Leimeiszter Barnabás**

1967-ben készítette ezt a fotót Keleti Éva az Alabárdos étteremben, ahol egy estére párhuzamos világegyetemek nyíltak egybe, nyugati csillag találkozott keleti csillagokkal, csak éppen a méretarányok különböztek. És nem arra célzok, hogy Orson Welles ekkorra fizikailag is hatalmasra nőtt. Arra sem, hogy a magyar színészek tehetségtelenebbek lettek volna, mint Hollywoodban világsztárrá növelt kollégáik. De ha belépett a terembe egy Welles, aki hazájában azért már nem volt feltétlenül A kategóriás híresség, akkor rögtön kiderült, hogy mekkora, mekkoraka valójában a sztárság Kádár-Magyarországon. Mégiscsak Psota Irén volt szemmel láthatóan elájulva Wellestől, nem Welles őtől. És Latinovits állt oda sütkérezni az amerikai zseni fényébe, nem fordítva. Igazságtalan optika, mert ha nem a huszadik század egyik legnagyobb alkotója lett volna ott középen, hanem valami rövid lejáratú nemzetközi szexszimbólum, akkor is vigyorgó biodíszletté fokozódnak le jeles színművészeink. Gondolnánk, a vasfüggöny ledőlésével javult a helyzet, immár egy univerzumban tartózkodunk a csillagóriásokkal. De nem vagyok biztos benne, hogy ennek az odaállásnak kitaláltuk a rendes módját. Hogy ne legyen benne dölyf, groteszk melldüllesztés. De ne legyen benne alulról fölfelé ágáló hódolat sem.

Az Alabárdos étteremben azon az estén aligha filozofáltak ilyeneken. A *Film Színház Muzsika* tudósítása szerint Wellesnek izlettek a „tűzdobáló bűvészmutatványok” kíséretében felszolgált étkek, és nem felejtett el gratulálni Latinovitsnak, akit aznap este a Thália Színház színpadán, *A tanítónőben* tekintett meg. A Vígszínházba is benézett, ott éppen a *Macska a forró bádogtetőn* ment. „A háború előtt már jártam Budapesten, de az rég volt. Színházat most láttam először itt. És nyugodtan állíthatom: színházat láttam” – nyilatkozta. A magyar művészek elkísérték őt a Hotel Gellértbe is, színésztörténetekkel szórakoztatták egymást, Psota a hosszú este végén csak annyit mondott: ez az ember „csoda”.

Welles az előző évben készítette el első színes filmjét, *A halhatatlan történet* című Karen Blixen-novella egyórás feldolgozását. Magyarországra azért érkezett, hogy filmre vigye *A hősnő* című Blixen-írást is, amivel – a mozis bemutatást biztosítandó – kiegészítette volna az előbbi opust. Egy napig forgattak az Operaházban, külföldi színészek mellett

Bárdy Györggyel és Dóry Virággal, a *Hétfői Híreknek* a rendező azt is elmondta, hogy két-három hétig tartanak majd a felvételek, a Várban, Kőszegen és más vidéki városokban is megfordulnak, és Latinovits, Darvas Iván, Venczel Vera is feltűnik az alkotásban. Az már nem a magyar sajtóból, hanem a Welles-monográfiákból derül ki, hogy a tervekből nem lett semmi. Welles egynapnyi forgatás után szedte is a sátorfáját, elégedetlen volt ugyanis a magyar stáb képességeivel, a filmgyár pedig rettenetes összegeket számlázott ki neki. A belga operatőr meséli, hogy miután a rendezőt két napig seholy nem látták, a Gellértben betörték a szobája ajtaját attól felve, hogy a holttestét találják ott. Wellesnek nyoma sem volt azonban, addigra megszökött Magyarországról, háta mögött hagyva a kifizetetlen számlákat.

Van még egy érdekes mellékszála a sztorinak. A *Hősnő* producere az a Paál Sándor volt, aki fotóriporterként indult, majd Alexander Paal néven a nyugati filmiparban helyezkedett el. Ő volt az, aki Tamási Áron színésznő kedvesét, Szőke Évát elhozta Budapestről, és elindította a kinti pályán (Eva Bartokból aztán nem lett nagy sztár, viszont állítólag Frank Sinatra nemzette a gyerekeit). A *Hősnővel* egyidejűleg a svindler Paál egy koprodukciós Mikszáth-filmet is gründolt, a *Kíséret Lublont*, aminek rendezésére Keleti Mártont szemelték ki, Kuczka Péter írta a forgatókönyvet. Molnár Gál Péter visszaemlékezéséből, illetve ügynöki jelentéseiből tudjuk, hogy Paál Sean Connery és Raquel Welch nevével házalt a magyar filmgyárnál, végül ezt alkudta le arra, hogy befűzi Wellest Novogradszky rendőrfőnök szerepére. A lapok arról írtak, hogy Welles már készül a szerepre, a felek meggyőzésére bemutatott hamis szerződésekből és ígéretésekből azonban nem kerekedett film. Orson Welles magyarországi kalandja tehát hamar véget ért – néhány évvel később viszont *H mint hamisítás* című filmesszéjében ő mutatta be a magyar származású Hory Elemér világhírű festményhamisító munkásságát. ■

AZ ÚT NEM ELŐTTÜNK, MÖGÖTTÜNK VAN

Szöveg: Tábori Kálmán
Fotó: Földházi Árpád

Könyvkötészetet tanult. Teológiából doktorált. Tanított budapesti és római egyetemeken. Könyvet ír, fordít, levendulát gyomlál, fát hasogat, és indiánokat térít. A bakonybéli Szent Maurícius-monostor előjárója húszévesen lett monasztikus szerzetes. Azóta húsz év telt el.
Baán Izsák bencés testvérrel beszélgettünk.

A pszaltérium eredetileg a Bibliában szereplő, tízhúros hangszer, amellyel a zsolnárokat kísérték. A 20. században a francia En-Calcat-monostorban ugyanezen a néven egy összetettebb eszköz gyártásába fogtak. Innen származik a bakonybéli templomban található, 120 húros hangszer is, amelyet a szerzetesek a liturgiák ünnepélyesebbé tételére használnak

„Úgy fogalmaztam meg ezt akkor, hogy távol a világtól, csendben, intenzív közösségi életben, a szellemi és fizikai munka, valamint az imádság egyensúlyában szeretnék élni”

Három évvel ezelőtt Tihanytól Pannonhalmáig tartó egyszemélyes zarándoklatom bakonybéli állomásán a monostor ajándékboltjában találtam rá *Csendhez szokott szív – Tíz szó a benedeki hagyományból* című könyvére. Utam második felén ez volt az olvasmányom. Időközben személyesen is megismerkedtünk. Derűje, személyessége és megélt bölcsessége mindig magával ragadott. Bár többször találkoztunk, csak most jutott eszembe, hogy dedikáltassam vele az azóta gyűrtre olvasott könyvet. „Barátsággal Izsák testvér” – írta az első oldalra.

MINDIG MEG AKARTAM KÉRDEZNI: MIÉRT IZSÁK LETT A SZERZETESI NEVE?

A konstitúciónk értelmében a szerzetesjelölt két nevet választhat egy rendi listáról. Ezt megbeszéli az előjáróval, aki végül dönt. Amikor jelöltként felvettem a perjelnek, Domonkos atyának, mit választanék, ő azt mondta, ne fárasszam magam ilyen gondolatokkal, mert már eldöntötte, mi lesz a nevem. Ám nem árulta el, csak a beöltözéskor. Nem is sejtettem, hogy Izsák leszek, de már az első pillanatban megsejtettem valamit a jelentéséből.

MIT JELENT?

A *Szentírásban* az Úr azt ígéri Ábrahámnak: Izsákban megáldalak, Izsákban nagy néppé teszlek. Nem véletlen Domonkos atya választása, hisz én voltam az első, aki újraindulása után belépett a bakonybéli monostorba. A jelentése tehát egy ígéret hordozója. A név maga pedig annyit tesz: mosoly, nevetés.

SZÍR SZENT IZSÁKRA GONDOLTAM MINT NÉVADÓ PÉLDAKÉP. TALÁN A KORAI SZERZETESSÉG IRÁNTI ÉRDEKLŐDÉSE MIATT.

Nem. Amikor kaptam, még nem is igazán ismertem őt. Azt tudtam, hogy a keleti és a nyugati

egyháznak is van Izsák nevű szentje, de akkoriban még csak egy Stellai Izsák nevű középkori ciszterci misztikust ismertem az olvasmányaimból, és tudtam Jogues Szent Izsákról, akit a huron misszió során az irokéz indiánok brutálisan kivégeztek.

NOMEN EST OMEN – TARTJA A MONDÁS. HOGYAN HATÁROZZA MEG A SORSÁT A SZERZETESI NEVE?

Amikor megkaptam, még csak egy érdekes dolog volt. Idővel valóban életprogram lett. Mélyebb és mélyebb rétegeit tudtam feltárni, kibontani az életemben. Szép és nehéz oldala is van, hiszen nem könnyű hordozni egy ígéretet, a név ráadásul alapvetően áldozatszerepet jelöl. Főleg fiatal szerzetesként nem egyszerű azt hallani, hogy te vagy a jövő, akit feláldoznak a bakonybéli monostor alapításának oltárán. Egyrészt azt mondja az ember: hát köszönöm szépen... Másrészt azonban Izsák története Krisztus-előkép. Szerzetesként pedig találkoztam azzal is, hogy a zsidó hagyomány számára fontos momentum ebben a történetben az akéda, azaz megkötözés. Eszerint Izsák tisztában van azzal, hogy ő áldozat. Sőt, maga kéri atyját, Ábrahámot, kötözze meg, hogy így legyen Istennek tetsző áldozat. Szerzetesként magam is megélem az Istennek szenteltséggel való küzdelmet és azonosulást. Ám lényeges, hogy – a név jelentése alapján – ott van mindebben a mosoly és a nevetés. És ki tudja mit fogok még ebből megélni! Szerintem nagyon jó és gazdag név.

ÉS A SZÜLETÉSKOR KAPOTT NEVE?

Édesanyám azt mesélte, biztos volt benne, hogy lánya lesz, így amikor megszülettem, gyorsan kellett egy fiúnév, ő pedig a Zsoltot mondta. Amikor az örökfogadalom után hivatalosan felvettem az Izsák nevet, számomra fontos volt, hogy az új mellett őrizsem a régi nevemet is.

De a családomon és a gyerekkori ismerőseimen kívül mindenki Izsáknak hív. Épp idén lesz, hogy már ugyanannyi ideig éltem Izsákként, mint Zsoltként.

FIATALON, HÚSZÉVESEN DÖNTÖTT A SZERZETES-SÉG MELLETT. HOGYAN VEZETETT AZ ÚTJA ÉPP A BAKONYBÉLI MONOSTORBA?

Érettségi után ösztöndíjjal Rómába kerültem, a jezsuiták szakkollégiumába, a Casa Balthasarba. A lelki impulzusok, amelyek ott értek, a monasztikus élet irányába vezettek, de amikor hazajöttem, nem tudtam, hol van Magyarországon ilyen közösség. A cisztercieket ismertem, hiszen az ő gimnáziumukban érettségiztem Pécsen. Viszont láttam, hogy a magyar ciszterek a tanítással, városi rendházi életformával messze állnak attól az ideáltól, amely bennem megszületett. Úgy fogalmaztam meg ezt akkor, hogy távol a világtól, csendben, intenzív közösségi életben, a szellemi és fizikai munka, valamint az imádság egyensúlyában szeretnék élni. Úgy éreztem, erre hív engem az Isten. Miközben a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen folytattam teológiai tanulmányaimat, a kismarosi ciszter nővérekhez költöztem mint a világban a helyét kereső fiatal önkéntes. Ott ismerkedtem meg a bakonybéli monostor elöljárójával. Aztán amikor először eljöttem ide, megéreztem, hogy ez az: itt van elrejtve számomra valami.

AZT MONDJA, A VILÁGTÓL ELZÁRT ÉLETRE KAPOTT MEGHÍVÁST, DE SZERZETESKÉNT – VILÁGI MÉRCÉVEL MÉRVE IS – JELENTŐS KARRIERT FUTOTT BE, HISZEN DOKTORI CÍMET SZERZETT, RÓMAI EGYETEMEN TANÍTOTT. HOGY FÉRT MEG EZ A KETTŐ EGYMÁS MELLETT?

Egy dolog, hogy én mit akartam, és egy másik, hogy a közösség és a szerzetesi élet mit kívánt meg tőlem. Amikor beléptem, tényleg szó szerint félbehagytam a tanulmányaimat. És itt, Bakonybélben a noviciátus alatt kézi könyvkötészetet tanultam. Tökéletesen elégedett voltam azzal, hogy könyveket kötök, imádkozom, és ebben a közösségben élem az életemet. De az elöljáró, a már említett Domonkos atya számomra máig megmagyarázhatatlan, előrelátó módon úgy döntött, hogy ebből a kicsi és törekeny, akkor még csak ötfős közösségből engem mint legfiatalabb szerzetest visszaküld Rómába, hogy mélyítsem el a tudásom, és szerezzek magasabb végzettséget.

AZ ELZÁRT VILÁGBÓL VISSZA AZ ÉLET SŰRŰJÉBE...

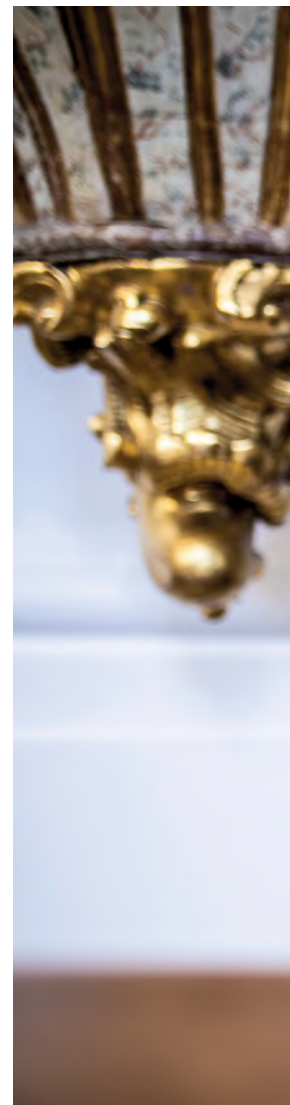
Szó szerint. A bencés rend központjába kerültem, egy százhusz fős nemzetközi közösségbe, ahol nyelvek, kultúrák és felekezetek találkoznak. Keleti keresztények, asszír egyházhoz tartozók, koptok, örmények, román és orosz ortodoxok egyaránt laktak ott. Különösen fontos négy év volt ez számomra. Aztán amikor hazajöttem, kézenfekvő volt, hogy a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán kamatoztassak valamit mindebből a magyar szerzetesi élet számára. Később pedig meghívtak Rómába tanítani. De inkább csak belekóstoltam a tudományos életbe. Közben a bakonybéli közösség is alakult, egyre nagyobb felelősséggel járó feladatokat kaptam. Magiszteri feladatkört, az új testvérek képzését, majd az elöljárói szolgálatot. És ez hozta, hogy szép lassan engedjem el előbb a Sapientiát, később a római tanítást.

SZERZETESNEK LENNI AZT JELENTI, HOGY AZ EMBER LEMOND A TOVÁBBI DÖNTÉSEKRŐL?

Úgy gondolom, igen. A szerzetesség egyik alap-magatartásformája az engedelmisség. Mégsem éreztem soha, hogy olyasmit kérne az elöljáró, amit én egyáltalán nem akarok. Épp ellenkezőleg. Olyan dolgokkal kínált meg, amikre nem is gondoltam volna. Ám az elöljáró iránti engedelmisség csak az érem egyik oldala. A másik: Istenre figyelni. Meghallani, mi a dolgom, mi következik az életem valóságából, mire hív ezen a konkrét napon az Ige.

A KÍNÁL SZÓVAL FOGALMAZOTT. NEM OLYAN EZ, MINTHA ELHÚZNÁK A MÉZESMADZAGOT: LÁM, LEHETNE PROFESSZOR IS RÓMÁBAN, ÁM VÉGÜL EL KELL ENGEDNIE?

Pont erről szól az izsáki lét. Csak azt lehet elvenni tőled, amit nem adsz oda. Hazudnék, ha azt mondanám, nincs ebben küzdelem. De kérdés, mi a fontos. Ilyenkor mérlegelni kell, és megkérdezni magunktól, melyik út áll hozzám közelebb, mitől dobban meg jobban a szívem. Az egyik serpenyőbe beletenni azt, hogy kimegyek Rómába, és egy hónapig intenzíven tanítom a világ különböző részeiről érkező hallgatókat, a másikba pedig azt, hogy a bakonybéli közösség két-három fiatalját kísérem egy-két évig, és belőlük jó szerzetes válik. Számomra egyértelmű volt, hogy itt van dolgom. Úgy lehet igazán elengedni és lemondani jó és nagy lehetőségekről is akár, ha látja az ember, hogy mi a másik jó, amiért ezt teszi. Pusztán a lemondás: lemondani

a lemondásért, az nagyon nehéz. De ha látja az ember, hogy mi születik ebből, az sokat segít.

ÉS MI A HELYZET A KÖNYVKÖTÉssel? IGAZI ARCHAİKUS SZERZETESI MUNKA. HÁNY KÖNYVET KÖTÖTT A HÚSZ ÉV ALATT?

Nem sokat. De tényleg szép, kontemplatív munka. Mielőtt elmentem Rómába, volt itt egy kiváló könyvkötő műhely. Komplet könyveket készítettünk, nyomdánk is volt. Aztán idekerült egy fiatal ember polgári szolgálatra, és megtanítottuk neki a szakma alapjait. Később továbbképezte magát Budapesten, majd visszajött, és kivette tőlünk a műhelyt, amely ma is megvan, de mi már nem dolgozunk ott.

ORA ET LABORA, AZAZ IMÁDKOZZÁL ÉS DOLGOZZÁL A BENCÉS REND ISMERT JELMONDATA. MIVEL FOGLALKOZNAK MANAPSÁG BAKONYBÉLben?

Ahogy a régi szerzetesek, mi is fontosnak tartjuk, hogy lehetőleg a saját kezünk munkájából éljünk. Ma is van egy szerzetesi műhelyünk,

ahol Anzelm és Jákob testvér bronzból szakrális kisplasztikákat – keresztek, medálokat – készít. Emellett rengeteg munkát ad a kert és az arborétum. Most épp a fahasogatás megy. Be vagyunk osztva. Nyáron mindennapos feladat a gyomlálás, az aratás.

A GYÓGNÖVÉNYEKkel VALÓ FOGLALKOZÁS SZERVES RÉSE A SZERZETESI ÉLETNEK? MERT LAIKUSKÉNT GONDOLHATNÁNK, HOGY VAN VALAMI ŐSI TUDÁS, TITKOS RECEPTEK...

Az imázshoz mindenképpen hozzátartozik! (Nevet) Itt, Bakonybélben húszéves múltra tekint vissza a gyógynövénykert. A rejtett tudással kapcsolatban azonban csalódást kell okoznom. A viharos magyar történelem során nemigen maradtak meg ilyen ősi dolgok. A török hódoltság idején minden középkori tudás és feljegyzés elveszett. A barokk korban valami újraindult, aztán jött a felvilágosodás, a kommunizmus. Nincsenek több száz éve őrizgetett receptjeink. Pannonhalmán például az 1700-as évekből valók

a legrégebbek. Amink van, az régi alapokon nyugvó, de újonnan szerzett tudás.

MILYEN TERMÉKEKET KÉSZÍTENEK?

A lekvárok, szörpök teljes egészében itt készülnek. Mi termeljük és szedjük a ribizlit, a mentát, a levendulát. Mi szárítjuk a gyógynövényeket a teához, a csokihoz, a szappanhoz, a likórhöz, és együttműködünk különféle manufaktúrákkal, amelyek elkészítik a termékeket. Van egy könyvsorozatunk a L'Harmattan Kiadóval együttműködésben, a Lectio Divina. Az ebben megjelenő kötetek az itteni szerzetesek szellemi műhelyében születnek. Mi írjuk, fordítjuk őket.

AZ AJÁNDÉKBOLTBAN A HÍRES PANNONHALMI HEMINA, TRICOLLIS MELLETT LÁTTAM, HOGY A SZENT MAURÍCIUSZ-MONOSTORNAK IS VANNAK SAJÁT BORAI. HOL KÉSZÜLNEK?

Hát, nem a híres bakonyi borvidékről valók. Ez inkább egy történelmi hommage. A fennmaradt dokumentumok alapján Gizella királyné 1023-ban adományozott egy szőlőhegyet a bakonybéli monostornak Arad-hegyalján. Erről régóta tudtunk, de csak néhány éve hallottunk Balla Gézárról, aki zseniális kadarkát készít, és büszkén hirdeti, hogy a szőlőhegyének az első említése a bakonybéli apátság adománylevéleiben van. Ő eljött hozzánk, mi is elmentünk Arad-hegyaljára. Az egymásra találás örömeiből születtek ezek a borok.

A JELMONDATBAN MEGFOGALMAZOTT IMÁDKOZÁS ÉS DOLGOZÁS FELHÍVÁS ADJA A MONOSTOR ÉLETÉNEK KERETEIT. DE TULAJDONKÉPPEN MI A SZERZETES MUNKÁJA?

Azt mondanám, hogy a szerzetes munkája kettős. Az egyik, hogy jelen legyen az emberek között mint az Isten embere. A másik, hogy jelen legyen Isten előtt mint az emberek szószólója és az emberekért közbenjáró ember. Tehát a jelenlét. A valós jelenlét a szerzetes igazi munkája. Ma sokkal inkább, mint bármikor.

EZ VÁLTOZOTT AZ ÉVSZÁZADOK SORÁN: MA MÁS A FELADAT, MINT A RÉGI SZERZETES ATYÁK IDEJÉBEN?

Az alapmagatartások nem változtak. Az alkalmazott eszközök – mint a napirend, az aszkézis, a közösség, a lemondás – ugyanazok, mint régen. De sok minden változott. A mai ember jelenlétének a minősége, a jelenlét fórumai és

mindaz, ami eltávolít ettől a jelenléttől, rengeteget változott. Főleg az utóbbi két évtizedben. Ebben a gyorsan változó világban egyre nehezebb megtalálni az arányokat és jó döntéseket hozni. A szerzetesség is ugyanazokkal a problémákkal küzd, mint a társadalom – hiszen a szerzetesség is a társadalom része. Olyan kérdésekre kell választ adni, amilyenekre tíz évvel ezelőtt még nem kellett, hisz nem is volt kérdés. A történelem során régebben lehetett a száz évvel korábbi válaszokhoz nyúlni, mert még lassabban alakult minden. A szerzetes a falak mögött a világ viharaitól védett közeg része volt. Amikor én beléptem, még senkinek nem volt mobiltelefonja. Húsz év telt csak el, és ma olyan kérdések merülnek fel, hogy egy szerzetesnek legyen-e telefonja, saját ímélcíme, közösségimédia-oldala? Hogy legyünk jelen? Milyen arányokat találunk ebben? Ezek ma lényeges kérdések.

ATTÓL, HOGY VALAKI SZERZETES LESZ, MEGMARAD ÚGY IS MINT MAGÁNEMBER?

A szerzetességgel együtt jár az, hogy ha odaadom magam az Istennek, akkor az, amiről úgy gondoltam, nagyon én vagyok, elhal. De ebben a folyamatban szép lassan megszületik egy másik én, az a valaki, aki vagyok az Isten szemében. Akinek lennem kell. A mai kor bálványja az individuum, az individualizmus, a szubjektivitás. Úgy gondoljuk, minden testre szabható. Az egyén kedve szerint alakíthatja az arcukat és minden felületet, közeget, amelyben él. A szerzetesség ezzel szemben meghívás arra, hogy a közeg, a hivatás, az istenkapcsolat alakítson át engem. A kérdésben szereplő magán- szó latinul privát. A szó gyökere, privo, privare azt jelenti, elvenni valamit valakitől. Tehát privát az, ami csak az enyém, amitől a közösséget megfosztom. A szerzetes meghívása, hogy mindenkié legyen. Ha ezt hitelesen és jól végzi, akkor az út része, hogy a privát én eltűnjön, és ebben az odaadottságban megszülessen valami, ami nem magán-, hanem talán saját. De már úgy saját, hogy nem magán-.

EZ AZ IZSÁK ATYA, AKIHEZ AZ EMBEREK JÖNNEK, MENNYIBEN SZEREP? MILYEN VISZONYBAN ÁLL A KÉP MÖGÖTTI VALÓSÁGGAL?

Ez igen fontos és nehéz kérdés. Azt hiszem, ezzel mindenkinek megvan a maga története. Ki is vagyok én a szerepeim mögött?

És érdekeli-e bárkit az, hogy a szerep mögött van valaki? Volt, amikor szinte elviselhetetlen tehernek élttem meg ezt. Tanulságosnak bizonyult, amikor részt vettem egy pszichodráma-csoportban. Az ismerkedésnél mindenki benne volt a hozott szerepében: apuka, pap, tanító vagy ami épp a munkája. Az első hónapokban ennek fényében a játékok során mindenki olyan szerepekbe került, amelyet első benyomás alapján a többiek rávetítettek. Én így mindig bölcs báty, jószágos nagypapa vagy apuka voltam. Aztán a belső önismereti munka folytán szép lassan mindenki elkezdett kilépni a szerepeiből, és lett mindenféle: hősszerelmes, antihős. A drámafolyamat végére azt élttem meg, hogy már jó lélekkel tudom visszavenni az eredeti

szerepemet. Jó benne lennem. A helyemen vagyok. Jó esetben ez történik az ember életében. Nagy feladat, de dolgozni kell vele, ha az ember feszültséget érez a között, aminek látják, és ami valójában.

VAN, HOGY KILÉP EBBŐL A SZEREPBŐL?

Igen. Fontos, hogy legyen néhány élethelyzet, ahol ki tudom ebből venni magam. Nekem ilyen, amikor el tudok menni lovagolni. Akkor tényleg nincs más, csak a ló meg én. És van néhány olyan régi baráti kapcsolat, ahol tudok úgy lenni, ahogy vagyok. Nem érzem, hogy meg kellene felelnem a rám vetített szerepnek. Ezek szükségessé ahhoz, hogy az ember meg tudjon maradni. Főleg, ha már vezetőként van egy közösségben.

ÚGY TUDOM, ÉVEK ÓTA RÉSZT VESZ A CSEH TAMÁS-FÉLE BAKONYI INDIÁNJÁTÉKBAN. AZ OTT MEGFORMÁLT, AZ INDIÁNOK KÖZÖTT FEKETE KÖPENYKÉNT EMLEGETETT MISSIONÁRIUS SZEREPE IS ILYEN?

Na, eljutottunk oda, hogy ha a szerzetes kilép a szerepéből, akkor egy másik, még abszurdabb szerepbe lép: történetesen egy tizenkilencedik századi hittérítőébe. (Nevet)

AKI RÁADÁSUL JEZSUITA... DE TÉNYLEG, HOGY FÉR ÖSSZE AZ INDIÁNJÁTÉK A BENCÉS SZERZETESI LÉTTTEL?

Ami szerintem összeköti, hogy az indiánjáték erős természetélmény, közösségélmény és transzcendens élmény. Ez a három a bakonybéli szerzetesi életnek is alappillére. Kimenni a falak közül, kilépni a napirendből és jelen lenni egy kötetlenebb, mégis szabályok alapján működő játékban jó lehetőség egy szerzetesnek, hogy magára ismerjen.

NEM ÉLETVESZÉLYES EGY SZERZETESNEK AZ INDIÁNOK KÖZÉ MENNI? HA MÁR EMLÍTETTE AZT A MISZIONÁRIUS IZSÁKOT, AKIT A HURON MISSIONÁRIUSBAN LEMÉSZÁROLTAK...

Volt már, hogy meg akartak ölni. De hát akkor vértanú leszek: Bakonybéli Szent Izsák! (Nevet) Komolyra fordítva a szót: így, hogy ott is szerzetest játszom, ez nem visz el az életem fókuszpontjától. Más lenne a helyzet, ha én is harcolnék. Egészen más kérdéseket vetne fel.

AZT MONDTA, A SZERZETESSÉG LEMONDÁS A DÖNTÉSRŐL, ÁTADVA AZ IRÁNYÍTÁST AZ ELŐJÁRÓNAK. DE MI A HELYZET, HA EZ A SZERZETES ELŐJÁRÓ? AKKOR ÚJRA DÖNTENI KELL. SÓT, MÁSKRÓL IS KELL DÖNTENI.

Van az a vicc, hogy egy szerzetesrend konferenciát rendezett az engedelmességről. Az egyik résztvevő előadásában kifejtette, hogy náluk az engedelmesség problémáját úgy oldották meg, hogy az előjáró mindig leül a szerzeteseivel, megkérdezi tőlük egyenként, hogy ki mit akar tenni, majd miután elárulták, mindegyiküknek megparancsolja, hogy tegyék azt, amit szeretnének. Így aztán nincs a dologból feszültség. Az elégedetten bólogató hallgatóságból ekkor valaki jelentkezett, és azt mondta: „Nagyszerűen hangzik, csak azt árulja el, hogy mi van azokkal a szerzetesekkel, akik nem tudják, hogy mit akarnak!” „Ó, mi sem egyszerűbb

ennél – felelte az előadó. – Belőlük lesznek az előjárók.” Én a magam részéről általában tudom, mit akarok, de a lényeg szerintem, hogy az ember végső soron nem az előjárójának adja át az irányítást, hanem az Istennek. És hogy ez ne csak frázis legyen, amelybe a saját elképzeléseinket becsomagoljuk, az mindennap külön belső munkát igényel. Vezetőnek lenni mindig sokkal nehezebb. A szerzetes ha valamire megkapja előjárója áldását, akkor teljes lelki nyugalommal és szabadsággal teheti a dolgát. Ám vezetőként nincs senki, aki megmondaná, mi a helyes, mi visz előre. Ezt nekem kell tudnom belül. Jelentős feladat ez számomra, és még az elején járok, hiszen másfél éve vettem át a hivatalt.

MINT EMLÍTETTE, IDÉN LESZ ÉPP ANNYI IDEJE SZERZETES, MINT AHÁNY ÉVET BELÉPÉSE ELŐTT ÉLT. MONDTA AZT IS, HOGY A MAGÁNEMBER SZÉP LASSAN EL KELL HOGY HALJON AZÉRT, HOGY MEGSZÜLEHESSEN SZERZETESKÉNT. VISSZATEKINTVE HOGY LÁTJA, MI MARADT MEG HÚSZ ÉV UTÁN BAÁN ZSOLTBÓL?

Amikor valaki szerzetes lesz, általában úgy gondolja, meg kell szabadulnia a régi énjétől. De ebben a folyamatban meg kell tapasztalni azt is, hogy minél inkább szabadulnál tőle, annál inkább jön veled. Nem csak a bűnök, a rossz szokások formájában. Ebben benne van az akár többgenerációs családi örökség is, amely minden ember része. A lelki életben mindig kulcspillant, amikor már át tudod ölelni ezt a régi embert is, és tudod szeretni azt a részedet is, amit el akartál hagyni. A személyiség-fejlődés fordulópontja, amikor a tagadás helyett meg tud születni a mély elfogadás önmagad és a történeted iránt. Ettől kezdve mindaz, amivel küzdöttél, amitől szabadulni akartál, megtalálja a helyét a nagy egészben. Végül az ember visszanéz, és azt látja, hogy ahol a régi ember volt, ott már valami más van. Pár éve elmentem egyedül zarándokolni, akkor találtam rá Antonio Machado versére – le is fordítottam – arról, hogy soha nincs előttünk út. Az út mindig mögöttünk van. Csak visszafelé nézve látjuk. Olyan, mint a hajó pásztája: ha előre haladsz, akkor lesz út. Ez a néhány sor nagyon kifejező számomra. A lelki életünkben is ez történik. Menni kell mindennap előre, és ha visszanézünk, meglátjuk, mit hagytunk el, és hogyan lett mindabból út, amin átmentünk. ■

Baán Izsák OSB 1978-ban született Pécsen. Tanított a római Szent Anzelm Pápai Egyetemen és a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán. Tanulmányai, fordításai a korai szerzetesség irodalmából és spiritualitásából merítenek, a monasztikus szerzetesség világába vezetik be az olvasót

Antonio Machado
Fordította: Baán Izsák OSB

Közmondások és mondókák XXIX

Zarándok, íme lábnyomod az ösvény,
csak lábad nyoma, ennyi az egész;

figyelj rám, zarándok, hidd el, nincs is ösvény,
ösvény csakis akkor lesz, ha mész.

Csak ha elindulsz, abból lehet ösvény,
s fürkésző szemed ha majd visszanéz,

láthatja akkor, milyen utat rajzolt
lábad nyoma, melyre vissza sose térsz.

Figyelj rám, zarándok, s hidd el, nincs is ösvény,
csak hajók pásztája, mely mély tengerbe vész.

